

★ ΚΑΙΡΟΣ ΕΙΝΑΙ!

Λέγαμε: Καιρός είναι! Θα φροντίσουν οι άνθρωποι για την επιφάνεια, για τις «παράδες» και τις «φανφάρες». Κόβονται όμως για την παράδοση... Θα ικανοποιήσουν τον εαυτό τους, θα συνεργήσουν και σε κάτι καλό: Σε μια γρήσια τέλος πάντων καλλιτεχνική πράξη. Αλλά τα κοινάματα άρπαγής έγιναν συναρπαστικά. Εὐαγγέλια χουσᾶ, εἰκόνες θαυμαστικῆς τέχνης, πολύτιμα βυζαντινά κειμήλια εξαφανίζονται τὸ ένα ὕστερα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἀκόμη καὶ τμήματα τέμπλου ξεριζώθηκαν τελευταῖα. Καὶ δὲν ἴδρωσε τὸ αὐτὶ τῆς «Ἐπισκοπίας» μας. Περιμένει νὰ ψηφιστοῦν νόμοι ποὺ θὰ ἀφοροῦν τὴν ἠυξήμενη εὐθύνη τῶν ἀρμοδιῶν ἢ «τὰς βαρύτερας κυρώσεις τῶν παραβαιῶν».

Τότε θὰ σταματήσουν νὰ ρημάζουν τὸν τόπο οἱ ἀδερῶν... «ἀρχαιοφίλοι» γόπιοι καὶ ξένοι «λόδοι»; Θὰ πάψει ἔτσι τὸ ξεσίζωμα τῶν μνημερίων καὶ ἡ καπηλεία τῶν θησαυρῶν τοῦ τόπου; Κι ὁ νέος νόμος δὲν θὰ εὖρει —στὴν ἐφαρμογή του, ἀννοεῖται— τὴν... μετανάστευση τοῦ ἐλλήνισμου; Γιατὶ νὰ προτιθέσθωμε. Οἱ

νομοθέτες τὶς περισσότερες φορὲς εἶναι παραπάνω ἀπὸ σοφοί. Μονάχα πὺν τὸ θέμα φαίνεται πὺς βρίσκεται ἀλλοῦ...

Ἄν π.χ. οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐπαρχίας μας νιώθοντες «ἡ-ξημένη τὴν εὐθύνην» κλειδώσουν σιὰ σενιούκια τοὺς βυζαντινοὺς θησαυροὺς τῆς περιοχῆς τῶν... Ἄν οἱ ἐκκλησιαστικὲς ἀρχὲς τοὺς συγκεντρώσουν σιὰ μητροπολιτικὰ μέγαρα —χωρὶς νὰ ὑπάρχει ὁ φόβος τῆς διωκτικῆς τοῦ ἱεράρχη... Ἄν ὅλα γί-νουν χωρὶς ἀμφιθυμικὲς ἐνέργειες καὶ καλογερισμοὺς τῶν «κλη-ρονόμων» τῶν θησαυρῶν, θὰ ἔχει ξεπληρωθεῖ τὸ χρέος τῶν κλη-ρονόμων; Χωρὶς ἀμφιβολία. Ἔτσι μπορεῖ νὰ γίνεαι λόγος γιὰ «ἀνυπόστατον». Ὁχι γιὰ (πολύπλευρο) ἐμέρημα τοῦ καλλιτεχνή-ματος σιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ κοινῶν. Λοιπὸν μονάχα ἡ ἴδρυση Μουσείου Βυζαντινῆς Τέχνης μπορεῖ νὰ σώσει ὁρισμένους θησαυροὺς ἀπ' τὴ ρεμούλα. Μονάχα ἓνα τέτοιο ἴδρυμα μπορεῖ νὰ γίνεαι χώρος παιδείας καὶ μύησης καλλιτεχνικῆς.

Βέβαια οἱ δυσκολίες φαίνονται πολλές. Ὅμως εἶναι ἐνθαρ-ρωτικὰ τὰ δείγματα τῆς καρποφορίας ἀναλόγων προσπαθειῶν. Ἡ Πανακοδήκη κατὰ τὸ Μουσεῖο προεπαναστατικῆς περιόδου πλου-τίζουν αὐτὴ τὴν πόλιν καὶ προσφέρονται ἀκόμη καὶ σιὺς... τουρί-στες τοῦ Φεστιβάλ Δωδώνης. Γιατὶ νὰ χαρακτηριστεῖ ἀπραγμα-ιοποίητη ἡ ἰδέα τῆς δημιουργίας Μουσείου Βυζαντινῆς Τέχνης;

Θὰ πεῖτε: μιὰ πράξη πὺν δὲν σηκώνεαι πολὺ θόρυβος —πολ-λὴ δημαγωγία— δὲν ἔχει τόση πέραση σιὺς καιροὺς μας. Ἀλ-λά, φίλοι οἱ «ἄνθρωποι μας» φρόντισαν ἀρκετὰ γιὰ τὴν ἐπιφάνεια.

Μιὰ «εὐκαιρία» λοιπὸν γιὰ τὴν προσφορὰ οὐσιαστικῆς ὑπη-ρεσίας σιὺν τὸ πο. Ἀρνήθηκε σὲ πολλοὺς τὴν ἀναπνοὴ ὁ λαϊμο-δέτης τῆς κἀλικτικῆς καλλιτεχνικῆς τοὺς ἀρετῆς...

Μάγδα

Ποιήματα: ΤΑΚΗ ΣΙΝΟΠΟΥΔΟΥ

Μεγάλο μαύρο φῶς.

“Όλη τή νύχτα φῶς καί τὰ μάτια τῆς Μάγδας, τὰ πουλιά διασχίζοντας τὰ μάτια τῆς Μάγδας, οἱ φωνές ἀπὸ τὸ πλῆθος κι ἡ σχίζοντας τὰ μάτια τῆς Μάγδας, οἱ ἀκατάπαυστες ἀναιμνήσεις τοῦ κορμιοῦ τῆς Μάγδας, τὰ πουλιά της σὲ κάθε κλαδί τῆς νύχτας, ὑπερὰ τὸ σκοῦρο κεφάλι μοιρασμένο ἀπ’ τὸ φῶς πάνω σὲ χεῖλη ἢ σκοτεινιά, χαράζοντας ἕνας καινούργιος ἔρωτας.

Πιὸ πέρα ὁ διάδοχος, ἀπέξω κάποιος σφύριξε προσμένοντας ἀπόκριση, κι εἶπανε ἡ νύχτα μὲ πολλὰ δέντρα κι ὅπως ἐγύριζε τὸ φῶς τοῦ προβολέα ἐφάνηκε σὺν βάρους τὸ φιλὶ καὶ μὲ τῆς ἀνάσας τὰ σύννεφα κονδύσαν ὁ οὐρανός.

Τὸ μισοσκότεινο πλημμυρισμένο πλοῦτος. “Όλα

γινόνταν ἕνα δίχτυ σκοτεινὸ, τόσο μεγάλο, καὶ παντοῦ μέσα στὸ σπῆι καθρέφτες ἀσάλευτοι, σὲ κάθε τοῖχο, σὲ κάθε γωνιά, καθρέφτες αἰνίγματα, ὥς τὸ ἄπειρο βαθαίνοντας, δὲν ἤξερες ποῖο εἶναι, ποῦ εἶναι τὸ πρόσωπό σου.

Τότε σηκώθηκε ἡ Μάγδα, φάνηκε λίγο τὸ γυμνὸ σῶμα, καὶ δίχως νὰ μιλήσει ἡ Μάγδα πῆγε σὲ τὴ μέση κάμαρη, μεταμόρφω-

ήρθε και γύρισε κι είτανε τώρα ή "Αρτεμις, ή Μίνα, ή Δήμητρα, κι είτανε τώρα εκείνη ή μακρινή Νανά. βράδυ στη Λάρισα, στο πίσω μέρος του σιαθιμού, μονάχη, ματωμένη, τρέχοντας ανάσπαιη.

Κι όπως έρχόταν ή Νανά, ήρθε κι ο Παῦλος άρρωστος. άνάπηρος από τον πόλεμο και κοίταζε άφωνος τον ουρανό κι όπως έρχόταν ή Νανά, το άγριο φιλι σκοτεινίαζε, ψηλότερα άρχισε θαμπός ο λόφος του ώμου κι ένα λοξο μονοπάτι άνηφόριζε.

Κι από κει πέρα τα μαγαζιά του Πύργου και το μεγάλο δάσος της Κάπελης. κι από κει πέρα τ' άπομεσήμερο κι ή θάλασσα του Αγιαντορέα κι οί πέτρες εκατομμύρια κι ο άμμος, και το νερό αίμα μονάχο.

Κι όπως το πόδι γονάμιζε ματώνοντας, οί τουφεκιές συνέχιζαν να θεαίζουν την άσπρη κι εμείς συρθήκαμε, φεύγοντας ή μέσα, τρυπώσαμε σέ κείνη τή σιδερένια πόρτα και ξάρνου ο χτύπος πάντο απ' το κεφάλι μας, κι ύστερα

ο άλλος χτύπος, ο άλλος χτύπος ο άλλος χτύπος, έτοιμα ακούγοντας.

Βήματα ήρθαν κι έφυγαν, ξαναγύρισαν, ξανάφυγαν ή Μάγδα και το χέρι της ένα πουλί μες από το πουκάμισο, κοίταξα τότε το σημάδι στο λαιμό που νύχτωνε, γινόταν κόκκινο, πίσω από τον αυχένα τα μαλλιά τινάζονταν σαν πολυτεία από την έκρηξη.

Τόσο άμορφη και το σκοτάδι ως την όσφύ, την κοιλιαγα που μύριζε καμένη θάλασσα, κι ήρθαν ο Γιάννης κι ο Γεράσιμος κι άλλοι πολλοί, μα δέ μπορούσα κ'ιν να τους άναγνωρίσω.

Είχαν περάσει τόσα χρόνια που γεννήθηκαν, μεγάλωσαν και πήσαν το τακρέκι, το μαχαίρι το μπαλντά, δι μπορούσε ο καθένας, χαθήκανε στο μαύρο δρόμο,

σπαρμένο αίδερα και τζάμια όπως τινάχτηκε ή βεράντα με την έκρηξη κι όλο το σπίτι φαίνονταν γυμνό κι έρημο ως μέσα το έσωτερικό.

Καὶ πάλι ἀκούσθησαν βήματα καὶ ἄλλα βήματα.

Καὶ τότε

ἐβγῆκε σὶ τὸ παράθυρο μὲ τὸ φεγγάρι σὶὰ χέρια ἡ Μάγδα, πὶ τὸ πίσω ἀνδρόθυρῃ ἡ Νανά καὶ ἡ Ἀριεμὶς καὶ ἡ Δήμητρα καὶ ἡ Μίνα, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ σὶ τὸ σκοιάδι, ἀνάμεσα σὶ τὸ μαῦρο καὶ τὸ πορφυρὸ τὰ μάτια τους.

Μάτια νυχτερινά, μάτια πὸν πῆγαιναν ὁλοένα σὶ τὸν ἔρωτα, μάτια προσηλωμένα, πὸν μάντευαν τὸν ἔρωτα, μεγαλωμένα ξάφνου ἀπὸ τὴν ὁμορφιά, μὲ περίεργα χρώματα, ὅπως σὶ τοὺς σπαιθμοὺς ἔρχεται τὸ τρένο καὶ ἀφήνει σύννεφα καὶ ὕστερα πάλι προβάλλουν τὰ μάτια.

Καὶ τὸ τρένο πέρασε διασχίζοντας τὴν κάμαρα, καὶ ἐγὼ τότε μάζερα μὲ φόβο τὸ πόδι μου, τ' ἄλλο τ' ὄχο χαμένο σὶ τὴν Ἀλβανία, καὶ ὅπως κρατοῦσα τὸ χαρτὶ καὶ τὸ μολύβι σὶ τὸ χέρι μου, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ φράση «μεγάλο μαῦρο φῶς»,

τὸ χέρι μου ἔγραφε αὐτὸ τὸ ποίημα, τὸ φῶς ἔστριβε ἀπὸ τὸ χαρτὶ, τὸ χαρτὶ σκοτείνιαζε, καπάλαια ἡ Μάγδα ἔφρευγε, τὸ φεγγάρι ἔφρευγε, καπεθαίνοντας ἀργὰ τὰ σκαλοπάτια, σὶ τὸν κῆπο, σὶὰ δέντρα, ταξίδευε.

Πονοῦσα καὶ ἀκουγα τὸν ἦχο της.

Πονοῦσα καὶ ἀκουγα τὸ κορμί της.

Μεγάλα φυμαμένα λόγια μοῦ φάρδαιναν τὸ σιῆθος

Μεγάλα δάκρυα,

δάκρυα πολλὰ μὲ μούσκεναν.

Ἡ γιορτή

(Ἀγία Μαρίνα, καλοκαίρι 1939)

Εἶπανε μιὰ γιορτὴ χωρὶς ἀναλαμπή.
 Εἶπανε ὁ φεικωμένος ἥλιος.
 Ἀπὸ τὸ λόφο ἔβγαινε λίγος οὐρανός.
 Ἀπὸ τὰ μονοπάτια ἔβγαιναν ἄνθρωποι.
 Στὰ δέντρα μέσα ἐφάνηκε
 μὲ τ' ἄσπρα ἢ νέα γυναῖκα.
 Ὁ ἄντρας ἀκολουθοῦσε πίσω της.
 Σύννεφα σκέπαζαν τὴν ἐκκλησιὰ.
 Ἡ νέα γυναῖκα ἐχόρευε
 σὺν φῶς. Γύρω χειροκροτοῦσαν.
 Εἶναι τρελλή, εἶναι ἀρρωστή, ἔλεγε ὁ ἄντρας.
 Εἶταν χλωμός. Ἐκείνη εἶταν ἀμύλητη.
 Ἄλλοι μιλοῦσαν κι ἔμπαιναν στὴν ἐκκλησιὰ.
 Ἄλλοι συλλογισμένοι κοίταγαν
 τὸ αἶμα ποὺ κύλαγε ἀπ' τὸ βράχο.
 Ἡ νέα γυναῖκα ἐγίνηκε ποιλί.
 Ὁ ἄντρας ἐμούζωνε τὸν οὐρανό.
 Ἦρθε ἕνας γέροντας κουτσάλινος.
 Ἦρθε μιὰ γριὰ μὲ φραγωμένο πρόσωπο.
 Ἀνέβηκε τ' ἄσπρο φεγγάρι.
 Ὅλοι σκορπίσανε, ἔφυγαν οἱ γὰρ—οἱ γὰρ.
 Εἶπανε ἐλέησε ἡ γιορτή.
 Ἔμεινε τὸ φεγγάρι.
 Ἡ ἐκκλησιὰ σὶά σύννεφα.
 Ἔμεινε τὸ αἶμα. Ὅλοένα κύλαγε
 ἀπὸ τὸ βράχο.

ALLBERT CAMUS

Ἀπόδοση: ΝΑΣΙΟΥ ΧΡΙΣΤΙΔΗ

Τετράδια

—Ὁ θάνατος δίνει στὸ παίγνιδι καὶ στὸν ἥρωισμό τὸ πραγματικό του νόημα.

—Νὰ ζητᾶς τὰ σημεῖα ἐπαφῆς. Ὅλα τὰ σημεῖα ἐπαφῆς. Ἄν θέλω νὰ γράψω γιὰ τοὺς ἀνθρώπους πῶς νὰ ἀποφύγω τὸ τοπίο;

Κι ἂν ὁ οὐρανὸς καὶ τὸ φῶς μὲ πραιβάει πῶς νὰ ξεχάσω τὰ μάτια καὶ τὴ φωνὴ αὐτῶν ποὺ ἀγαπῶ;

Κάθε φορὰ μᾶς δίνουν τὰ στοιχεῖα μιᾶς φιλίας, τὰ κομμάτια μιᾶς συγκίνησης. Ποτὲ τὴ συγκίνηση. Ποτὲ τὴ φιλία.

Ἐπισκεπτόμαστε ἕναν ἡλικιωμένο φίλο μας γιὰ νὰ τοῦ ἐκμυστηρευτοῦμε τὰ πάντα ἢ τοῦλάχιστον ὅ,τι μᾶς πνίγει.

Ἀλλὰ εἶναι βιαστικός. Μιλᾷμε γιὰ ὅλα καὶ γιὰ τίποτε. Ἡ ὥρα περνᾷ καὶ νᾶμαι πιὸ μόνος, πιὸ ἄδειος. Αὐτὴ τὴν ἀνάπηρη σοφία ποὺ προσπαθῶ νὰ φτιάξω ποᾶ λέξη ἀφηρημένη ἐνὸς φίλου ποὺ μου ξεφεύγει θάρθει νὰ τὴν γκρεμίσει: « Non ridere, non lugere καὶ οἱ ἀμφιβολίες γιὰ τὸν ἑαυτὸν μου καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους.

—Νὰ μὴ χωρίζεσαι ἀπὸ τὸν κόσμο. Ἰκανέναι δὲν καταστρέφει τὴ ζωὴ τοῦ ὅταν ζεῖ στὸ φῶς.

Κάθε προσπάθειά μου, σ' ὅλες τὶς θέσεις, τὶς δυστυχίες, τὶς ἀπογοητεύσεις εἶναι νὰ ξαναβρίσκω τὰ στοιχεῖα ἐπαφῆς.

Καὶ μέσα ἀκόμα στὴ θλίψη μου τὶ λαχτάρα ἀγάπης καὶ τὶ μεθύσι στὴ θέα ἐνὸς λόφου μέσα στὴ βραδυνὴ ἀτμόσφαιρα.

Ἐπαφές μὲ τὸ ἀληθινό, τὴ φύση πρῶτα, κι ἔπειτα μὲ τὴν τέχνη ἐκείνων ποὺ ἐννοίωσαν καὶ μὲ τὴ δική μου ἂν εἶμαι ἱκανός.

Ἄν ὄχι, τὸ φῶς, τὸ νερό, τὸ μεθύσι, εἶναι ἀκόμα μπροστά μου, τὰ χεῖλη μου ὑγρὰ ἀπ' τὸν πόθο.

Χαμογελαστὴ ἀπελπισία. Χωρὶς διέξοδο ποὺ ἐξασκεῖ ὅμως ἀδιάκοπα μιὰ κυριαρχία ποὺ τὴν ξέρω δὲν εἶναι μάταιη.

Τὸ οὐσιώδες: νὰ μὴ χαθῶ καὶ νὰ μὴ χαθεῖ ὅ,τι δικό μου κοιμᾶται στὸν κόσμο.

—Ὁ πόλεμος ξέσπασε. Ποῦ εἶναι ὁ πόλεμος;

Ἐκτὸς ἀπ' τὶς εἰδήσεις ποὺ πρέπει νὰ πιστέψεις, τὶς ἀφίσες ποὺ πρέπει νὰ διαβάσεις ποὺ νὰ βρεῖς, τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἄλογου γεγονότος. Δὲν εἶναι στὸ γαλανὸ οὐρανὸ πάνω ἀπ' τὴ γαλάζια θάλασσα, οὔτε στὴ κραυγὴ τῶν τζιτζικιών, οὔτε στὰ κυπορίσματα τῶν λόφων.

Οὔτε ἀκόμα σ' αὐτὴ τὴν ἐντονη διάχυση τοῦ φωτὸς στοὺς Ἀλγερινούς δρόμους.

Θέλουμε νὰ πιστέψουμε σ' αὐτόν.

Ζητᾶμε τὸ πρόσωπό του, μᾶς τὸ ἀρνεῖται.

Μόνον ὁ κόσμος εἶναι βασιλεὺς, τὰ πρόσωπά του μεγαλειώδη.

Νὰ ἔχεις ζήσεις σὸ μῖσος αὐτοῦ τοῦ ζῶου, νὰ τὸ ἔχεις μπροστά σου, νὰ μὴ ξέρεις νὰ τὸ ἀναγνωρίσεις.

Πόσο λίγα πράγματα ἄλλαξαν.

Ἀργότερα θάρβουν χωρὶς ἄλλο, ἡ λάσπη, τὸ αἷμα καὶ ἡ ἀπέραντη ἀηδία.

Ἀλλὰ σήμερα διαπιστώνει κανεὶς ὅτι ἡ ὑπαιρξη τοῦ πολέμου εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς εἰρήνης; Ὁ κόσμος καὶ ἡ καρδὰ πὶς ἀγνοεῖ.

Ἡ περιοχή τοῦ Μαργαριτίου

τοῦ ΑΧΙΛΛΕΑ ΛΕΟΝΤΑΡΗ

Στὰ βόρεια κάπου τοῦ Ἀχέροντα βρίσκεται τοῦτος ὁ τόπος. Μιὰ δυὸ ἀρμαθιὲς βουναλάκια κι ἓνας κάμπος τεντωμένος σὰν σκεβρωμένη προβιά ὅλη κι ὅλη ἡ μορφολογία του. Βέβαια λέω προβιά κι ὅμως στ' ἀλήθεια δὲ μοιάζει καὶ τόσο πολὺ. Μὲ κεῖνα τὰ λεπτοφυῆ «μανικέτια» του, ποὺ διακλαδίζονται εἰς καὶ κεῖθε ἀπ' τὸ κάμπο, γιὰ ν' ἀποτελέσουν στὴ συνέχεια ξεχωριστές, σχεδὸν, πεδιαδούλες ἔτσι καθὼς σπᾶνε τὸ σχέδιο καὶ «ξεφτίζουν» τὴν περίμετρό του, ὁ κάμπος ἐτοῦτος πάει νὰ μοιάσει περισσότερο μὲ πατικωμένο πολὺποδο ἔντομο. Ἐνα τεράστιο προκατακλυσμιαῖο σερπετό, ποὺ κρατᾷ στίς μασχάλες του λογιῆς—λογίης βουναλάκια.

Ἀλλὰ καὶ καλὰ δὲν εἶναι κάμπος. Οὔτε κἂν κοιλάδα γιὰ τὸν Καναδέζο ἢ καὶ γιὰ τὸ δικό μας τὸν «Θετιταλό». Ὅμως γιὰ τὸν «ντόπιο» εἶναι κάμπος κι ὄχι κάμπος ἀλλὰ κάμποι: ὁ κάμπος τοῦ Μαργαριτίου, ὁ κάμπος τῆς Μαζαρακιάς, ὁ κάμπος τοῦ Παλαιοκάστρου... Ἀνάμεσά τους περνᾶνε μικρὰ ξεροπόταμα ποὺ ὀδεύουν νυσταγμένα γιὰ τὸν Ἀχέ-

ρονια. Βέβαια καμμιά φορά σὰν ἀρχίσουν ἐκεῖνες οἱ νεροποντὲς τοῦ φθινοπώρου πὺν δὲν ξέρουν σταματῆμὲ κι ὁ τόπος γεμίζει νερά, τότε ἐτοῦτα τὰ ξεροπόταμα γίνονται ὑπαλογίσιμα καὶ τὰ θυμοῦνται γιὰ καιρὸ οἱ κάτοικοι. Στὶς ἀρχὲς συνασπίζονται, κάνουν σχέδια γιὰ τὸ πῶς θὰ στρυμώξουν τὸ ποτάμι σὶὸ λειψὸ χῶρο τῆς κοίτης του, κάνουν διαδήματα. Ὁ καιρὸς περνάει, ὁ ἥλιος ξαναθαίνει ὁλόαιμπρος, τὰ νερά στραγγίζουν κι οἱ ἄνθρωποι ξεχνοῦν. Τὰ ξεροπόταμα ἡμερεύουν καὶ τὰ παιδιὰ ἀνάμεσα στὶς φυλλωσιὲς τῶν ἱτιῶν παλεύουν νὰ χτίσουν γεφυράκια.

Στὸ πιὸ χαμηλὸ μέρος τῆς πεδιαδούλας, ἐκεῖ κατὰ τὸ Παλαιόκαστρο, λιμνάζουν νερά, πού, σὰν ὁ καιρὸς πάει βροχερός, σχηματίζουν μιὰ λίμνη. Ἔρχονται λοιπὸν τὸ χειμῶνα καὶ «κουρνιάζουν» στὰ βαλτο-νέρια τῆς καὶ στοὺς γύρω καλαμιῶνες κοπάδια ἀγριόπαπτες. Τσαλα-βουτοῦν ὅλη μέρα στὰ νερά ζωγραφίζοντας στὴ μικρὴ λιμνούλα μας μύριους κύκλους πὺν συμπλέκονται σ' ἀξεδιάλυτα σχέδια καὶ ξεσηκώνουν τὸ κόσμο στὶς φωνές. Πού λέει ὁ λόγος δηλαδή, γιὰτὶ στὶ ἀλή-θεια κόσμος πολὺς ἐδῶ γύρω δὲν ὑπάρχει. Τότε εἶναι πού τὰ παιδιὰ μας ξετρελλαίνονται στὸ νὰ κοιτᾶνε αὐτοὺς τοὺς περίεργους ἀνθρώπους μὲ τὶς ὠροῖες φορεσιές, τὰ μποτίνια καὶ τὰ κασκέτα, πού θυμοῦνται κι ἔρχονται στὴ λίμνη μας. Ἔρχονται μὲ μεγάλα καμιόνια πού βρυ-χιοῦνται καθὼς πλησιάζουν καὶ σηκώνουν σύννεφο τὶς ἀγριόπαπτες. Ξεφορτῶνουν κόκκινες κι ἄσπρες βαρκοῦλες πούναι ἓνα θαῦμα νὰ τὶς κοιτάξεις καὶ μεγάλος σὰν εἶσαι. Βάζουν μέσα ντουφέκια καὶ σακκίδια κι ἀθόρυβα ρίχνονται στὴ λίμνη. Τὰ παιδιὰ δὲν ἀποσῶνουν νὰ τοὺς θαυμάζουν. Τότε ἀρχίζει τὸ κακὸ, ξαφνικὰ κι ἀνεπάντεχα καὶ κρατᾶει κάμποσες μέρες. Τὰ γύρω βουνὰ ἠχολογᾶνε ἀπ' τὸ ντουφεκίδι καὶ τὸ κρῶξιμο τῶν λαβωμένων πουλιῶν. Μονάχα λίγες μέρες. Ὑστερα τὰ καμιόνια ξαναβάζουν μπρὸς τὶς μηχανές κι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ μὲ τὶς ὠραῖες φορεσιές, τὰ μποτίνια καὶ τὰ κασκέτα —μαζὶ καὶ κείνες οἱ ἔ-ξοχες βαρκοῦλες— ἀνηφορίζουν πάλι καὶ χάνονται στὸν ὄριζοντα. Κι ὅλα σταματοῦν, καὶ τὸ ντουφεκίδι, καὶ τὸ κρῶξιμο τῶν λαβωμένων πουλιῶν, κι οἱ ἀγριόπαπτες. Κι ἡ λίμνη ἀπομένει ξανὰ ἴδιο θαλὸ, νυσταγμένο μάτι, κατὰ ἀπὸ τὸ μολυβένιο οὐρανὸ.

Γύρω ὑψώνονται, ὅπως τὸ εἶπαμε κιόλας, κάμποσα ἀλυσσώτᾳ κω-νικὰ βουναλάκια μὲ ρετουσαρισμένα μάγουλα. Πουθενὰ ἀγριόδεντρο. Μονάχα καμμιά ἀποξεχασμένη ἀγριαχλαδιὰ κι ὕστερα ἤρεμες ἐπιφά-νειες ντυμένες ἀγριορήγανη κι ἀσφάκες. Κάτω στὰ ριζὰ τῶν βουνῶν, καὶ σ' ὅλη τὴν ἐπιφάνεια τῶν κάμπων, τὸ τοπίο τὸ δυναστεύει ἡ πλημ-μύρα τῶν ἐλιῶν.

Τοῦτες οἱ ἐλιές, ἀλήθεια, πούναι ἓνα θαῦμα νὰ τὶς σκέφτεσαι,

σοῦ φέρουν πληξὴ νὰ τὶς κοιτάξεις. Ἀπέραντη ἔκταση πνιγμένη στὸ σταχτὺ, χωρὶς πουθενὰ μιὰ ἀνάσπαιλα, ἓνα πράσινο χρώμα, ἓνα ἄσπρο σπίτι, ἓνα κόκκινο κεραμίδι. Ἡ ἐπιδημία τοῦ γκριζοῦ τάχει τυλίξει ὅλα: καὶ σπίτια, καὶ χωριά, καὶ δρόμους. Κοιτᾷς ἀπ' τὸ Σιανράτι τὸ κάμπο τῆς Μαζαρακιᾶς κι ἄλλο ἀπὸ ἐλίες δὲ βλέπεις. Ψάχνεις γιὰ τὸ χωριὸ καὶ μόνο κάπου ἓνα κυπαρίσσι ἢ κάποιος καπνὸς ὑπόσχονται τὴν ὑπαρξή του. Κι εἶναι χωριὸ μὲ κάπου 250 σπίτια. Πιο κάτω εἶναι τὸ Καρτέρι κι ὕστερα τὸ Παλαιόκαστρο, τὸ Μαργαρίτι, τὸ Ἐλευθέριο κ.ἄ.

Αὐτὰ ἄλλωστε εἶναι καὶ τὰ κυριώτερα χωριά τῆς περιοχῆς, ποὺ προσδιορίζουν τὴ φυσιογνωμία τῆς καὶ τὸ σφυγμὸ τῆς.

Παλαιότερα ἐδῶ κατοικοῦσαν Τούρκοι. Κρατᾶνε γερὰ ἀκόμα τὰ σπίτια μὲ τὰ καφασωτὰ παράθυρα, τὶς καμάρες καὶ τοὺς ὀντάδες κι ὁ μονοπόδαρος σύντροφος τῶν κάμπων, ὁ πελοργὸς, ἐξακολουθεῖ ἀκόμα ν' ἀναπαύεται στοὺς σίγουρους μιναρέδες —τὰ καμπαναριά εἶναι λίγα ἀκόμα. Ὅμως Τούρκοι —ἐκτὸς ἀπὸ λίγες οἰκογένειες— δὲν ὑπάρχουν. Μελέτες σχετικές μὲ τὴ μειονότητα αὐτή, ἀπ' ὅ,τι ξέρω, δὲν ἔγιναν ὡς τώρα. Ὅ,τι, λοιπόν, εἶναι γνωστὸ γι' αὐτοὺς, εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὴν παράδοση.

Καὶ καλὰ Τούρκους δὲν μπορεῖς νὰ τοὺς πεῖς —λένε οἱ ντόπιοι. Ἡ γλῶσσα τους ἦταν περισσότερο ἄλβανικὴ παρὰ τούρκικη κι ἡ νοοτροπία τους περισσότερο ἑλληνικὴ παρὰ ἄλβανικὴ. Μὰ τὸ τελευταῖο δὲν ἀποδείχτηκε πέρα γιὰ πέρα ἀληθινό. Ὅταν ἦρθε ὁ πόλεμος ἡ περιοχή γέμισε Ἀλβανοτσάμηδες. Τὸ φαινόμενο χαρακτηρίστηκε σὰν μόνιμο. Λίγοι εἶδαν τὴν παροδικότητά του, κλείδωσαν τὶς πόρτες, σῶπασαν καὶ περίμεναν. Οἱ ἄλλοι, οἱ πρὶ πολλοί, θυμήθηκαν τὴ ρίζα τους —οἱ καιροὶ ποὺ πέρασαν σφιχτοδεμένοι μὲ τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο δὲν θόλωσαν τὴν μνήμη— τανύστηκαν, συμμάχησαν μὲ τὸν εἰσβολέα. Ἔτσι σημειώθηκαν μικροκρούσματα. Ἡ δῆθεν ἐθνικὴ διαφορὰ γρήγορα μεταβλήθηκε σὲ προσωπικὴ ἀντιδικία. Σημειώθηκαν ταραχές, σκοτωμοὶ κ. λ.π. Ὁ πόλεμος ὅμως τελείωσε, τὰ κύματα καταλάγιασαν; ἀποσύρθηκαν στὸ φυσικὸ τους χώρο. Οἱ ντόπιοι σύμμαχοι τῶν Ἀλβανοτσάμηδων ἀπόμειναν μετέωροι, βρέθηκαν μπροστὰ σὲ δῖλημμα, ἔντρομοι, ξαφνιασμένοι ἀπ' τὴν ἀπροσδόκητὴ γι' αὐτοὺς τροπὴ τῶν πραγμάτων. Μὰ δὲν ἄργησαν ν' ἀποφασίσουν. Οἱ μνῆμες ἄχνιζαν ἀκόμα. Τὰ παράτησαν ὅλα κι ἔφυγαν γιὰ τὴν Ἀλβανία ὅπου βρίσκονται ἀκόμα. Ἀπόμειναν πίσω οἱ λίγοι, αὐτοὶ ποῦχαν σωπάσει καὶ περίμεναν νὰ καταλαγιάσει ἡ μπόρα. Τρεῖς οἰκογένειες ἐδῶ, πέντε στὸ ἄλλο χωριὸ δυὸ παρακάτω. Χιλιάδες αὐτοὶ ποὺ ἔφυγαν. Ὁ τόπος ἀπόμεινε χωρὶς νοικοκύρη καὶ τὰ σπίτια ὀλόγιομα μὲ τὶς πόρτες ὀρθάνοιχτες.

Δημεύτηκαν οἱ περιουσίες κι ἄρχισαν οἱ διανομές σὲ ἄκληρους.

Ἀπὸ 'δῶ ἀρχίζει ἡ νεώτερη Ἱστορία τοῦ τόπου αὐτοῦ.

Οἱ περισσότεροι κάτοικοι τῆς περιοχῆς Μαργαριτίου, σήμερα, προέρχονται ἀπ' τὰ Σουλιotoχώρια. (Τὶ νὰ σκεπτεῖς ἀλήθεια γιὰ τὴ μοῖρα τοῦ Σουλίου: αὐτὸ πὺν τεράστια κύματα βίας δὲ μπόρεσαν γιὰ αἰῶνες ὁλόκληρους νὰ πειύχουν, ἔγινε ἀπ' τοὺς καιροὺς μας χωρὶς βία: ἐρήμωσε). Πρὶν 18 χρόνια, ὁλόκληρα σχεδὸν χωριά μετακινήθηκαν κι ἐγκαταστάθηκαν σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν περιοχή. Στὴν ἀρχὴ ἐρχόταν μόνον τὸν καιρὸ τῆς «σοδειάς» καὶ πάντα μὲ κείνο τὸ αἶσθημα τῆς προσωρινότητος. Συναζαν τὸν καρπὸ, τὸν κάνανε λάδι, φορτώνανε καὶ ἀνηφόριζαν γιὰ τὸ Σούλι. Δὲ χιγίζανε κι οὔτε διόρθωναν τὰ σπιτία. Γρήγορα ὅμως εἶδαν πῶς τὸ Σούλι, ἔτσι πὺν ἀπόμεινε μονάχα μὲ Ἱστορία, τοὺς στοίχιζε ἀκριβά. Φορτώσανε τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ μιὰ καὶ καλὴ ἦρθαν ἐδῶ γιὰ νὰ μὴν ξαναφύγουν, τοῦλάχιστον γιὰ τὸ Σούλι.

Ὡστόσο καὶ τῶρα πὺν ἡ μονιμότητά τους στὸ τόπο αὐτὸ ἔγινε, σχεδὸν ὁλοστρογγυλὴ βεβαιότητα, καὶ τῶρα ἀκόμα, τὰ καινούργια σπιτία ἐμφανίζονται μὲ τὴ σπανιότητα ἐκλεκτοῦ ἐπισκέπτη. Συνήθισαν τάχα ἡ πρέπει νὰ δεχτοῦμε πῶς τοῦτο τὸν τόπο δὲν τὸν δέχτηκαν ὡς τὰ κατάβαθὰ τους, σὰν καινούργια πατρίδα;

Ὅταν ἔχει «σοδειά» ἡ περιοχή βουίζει σὰν μελίσσι τὸν καιρὸ τῆς ἀνθοφορίας. Ἔρχονται ξένοι καὶ ξένες γιὰ νὰ δουλέψουν στὸ μάζεμα τῶν ἐλιῶν, καὶ οἱ ἐλαιῶνες γεμίζουν ἀπὸ φωνὲς καὶ τραγούδια. Ἀκόμα καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου ἀνερῶτητα παρατᾶν τὰ μαθήματα καὶ βοηθᾶν στὸ μάζεμμα. Μὰ αὐτὸ γίνεται κάθε δυὸ χρόνια. Τὸν ἄλλο καιρὸ ὅλα λιμνάζουν ἀποκαρῶμένα. Οἱ ξένοι φεύγουν, τὰ τραγούδια καὶ τὰ γλέντια σταματοῦν καὶ οἱ σχέσεις μὲ τὶς κοντινὲς μικροπολιτεῖες χαλαρώνουν.

Μονάχα τὰ καφενεῖα εἶναι κατάμεστα. Τὶς σκόλες ἡ καὶ τὶς καθημερινὲς σὰν τ' ἀπόσκια κρεμαστοῦν στοὺς δυτικούς ἀσφακότοπους, τοῦτοι οἱ νεόκοποι ναοὶ τῶν μοντέρνων καιρῶν μας πύζουν ἀπ' τοὺς πιστούς. Παίζουν, πίνουν ρακὶ ἡ καὶ μπύρα καὶ Σάριζα γιὰ τὴν «χῶνειψη» καὶ χασμουριοῦνται. Παντοῦ ἡ σύγχυση ἐκεῖ μέσα: στὰ σχήματα, στοὺς ὄγκους, στὰ λόγια, στὰ νοήματα. Πρὸ παντὸς στὰ νοήματα. Ἀκούονται ἐδῶ —καί, Θεέ μου σ' ὅλα τὰ καφενεῖα— τὰ πιὸ ἀπίθανα πράγματα καὶ μάλιστα νὰ τὰ λένε μὲ τὸν πιὸ ἀξιωματικὸ τρόπο. Ὅσο γι' αὐτὸ οὔτε λόγος. Ἀπ' τὸ ὅτι ἐμφανίστηκε ἓνας νέος, «ποὺ κάνει θαύματα ὅμοια μὲ κείνα τοῦ Χριστοῦ» ὡς τὴ γνώμη ὅτι «σὲ περίπτωσιν τρίτου παγκοσμίου πολέμου ἡ... Ἀλβανία θὰ ἐρωτηθῇ ἀπαραιτήτως». «Μπὰ, μπὰ δὲ γίνεται —μπορεῖ νὰ ἀποφαινεται ὁ εἰδήμων— γιὰ νὰ δοῦμε τὶ θὰ πεῖ καὶ ἡ Ἀλβανία».

Κάπου μπορεί ν' ἀκούεται καὶ κάποιο λιανοτράγουδο —δείγμα πῶς πᾶει καλὰ στὴν πρέφα ἢ πῶς τὰ παρᾶπτε. Καὶ μὲς σ' ὅλα αὐτὰ πρόσωπα ἀποστεωμένα, θαρρεῖς κάποιων ταινιῶν τοῦ ἰταλικοῦ νεο-ρεαλισμοῦ δραπέτες, ποὺ σοῦρχεται δάκρυ νὰ τὰ κοιτάξεις. Βλέπεις κεῖνα τὰ χέρια τῶν ἀπόμαχων τῆς ζωῆς, καθὼς τρέμουν στὸ κράτημα τοῦ ἀποξεχασμένου τσιγάρου, κοιτᾷς ἐκείνη τὴ βυθισμένη στὸ ἄπειρο κρύα ματιὰ τους κι ἀνατριχιάζεις ὅμοια σὰν ν' ἀγγίζεις τὴ ματαιότητα.

Πιὸ 'κεῖ ὁ ἔφηβος σαΐτεύει τὰ φύλλα τοῦ συμπαίκτου του καὶ πάνω κι ἀπ' τοὺς δυό, μὲ τὰ μάτια μιᾶς λάμιας, караδοκεῖ τὸ πάθος τῆς χαρτοπαιξίας, τὸ πάθος τῆς οἰνοποσίας καὶ τὸ πάθος τῆς τεμπελιάς. Εἶναι οἱ μεγάλοι κίνδυνοι ποὺ ὁσμίζεσαι στὴν ἀτμόσφαιρα ὅλων τῶν ἐπαρχιακῶν καφενεῖων. Καὶ λέμε τῶν ἐπαρχιακῶν γιατί στίς μεγάλες πόλεις οἱ ἴδιοι κίνδυνοι ἔχουν ἄλλου «στέκει».

Εἶναι οἱ ἄμεσοι κίνδυνοι ποὺ ἐποπτεύουν τὸ χῶρο μὲ κείνη τὴν διάθεση σαρκοβόρου, μὰ δὲν εἶναι οἱ μοναδικοί. Γιατὶ καὶ κείνο τὸ θο-
λὸ ὄραμα τοῦ κόσμου, ποὺ ἀνεύθυνα ἐξυφαίνεται ἐκεῖ μέσα, καὶ κείνες οἱ πολιτικές συνειδήσεις, ποὺ διαμορφώνονται μὲ βάση συχνὰ τὴν πιὸ ἀδιάντροπη σκοπιμότητα, καὶ κείνη ἡ γλωσσικὴ ἀσυνδοσία ποὺ ἐπικρα-
τεῖ, κι ἡ ἀθυροστομία, καὶ τὸ ἀδιάντροπο χιούμορ, καὶ αὐτὴ ἀκόμα ἡ ἐμπάθεια τῶν συμπαικτόρων, ποὺ δίνει τὴν εὐκαιρία σ' ὅλα τὰ καταλα-
γιασμένα πάθη νὰ μεταμφέζονται καὶ νὰ κυκλοφοροῦν ἀσύδοτα, ὅλα τοῦτα δὲν εἶναι μικρότεροι κίνδυνοι γιὰ τὸν ἔφηβο.

Ὡστόσο τί μπορεί νὰ γίνεῖ; Τὰ βλέπω κατ'ἀμεστα μέρες καθη-
μερινὲς ἐκεῖ στὰ πιὸ κεντρικὰ μέρη τῶν χωριῶν (νᾶναι τάχα τὸ αἶσθη-
μα ἐνοχῆς ποὺ 'κανε τὰ καφενεῖα τῶν μεγαλουπόλεων νὰ τρυπῶσουν στὰ
πιὸ ἀπόκεντρα μέρη;) ἔτσι καθὼς τεμπέλικά ἀναμασᾶνε τὸ περιεχόμε-
νό τους καὶ σκέφτομαι πῶς ἐτούτος ὁ ἄνθρωπος ἐδῶ κάπῳ, ἐπὶ τέλους,
πρέπει, ὕστερα ἀπ' τὴν πλήξη τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὴν ἀγωνία τῶν προ-
βλημάτων του, κάπου νὰ ξεσκάσει. Ἔχει καὶ τοῦτος δικαίωμα σ' αὐ-
τὸ τὸ κεφάλαιο ποὺ λέγεται ψυχαγωγία καὶ τὴ βρίσκει ἐκεῖ μέσα, σ'
αὐτὸ τὸ γλυκὸ «θάνατο» ποῦναι μαζί καὶ «σωτήρας».

Ἐδῶ θὰ πάρει τὸ πιστοποιητικὸ τῆς προῶιμης ἀνθρωσύνης ὁ ἔ-
φηβος, τὸ ταχυδρομεῖο του ὁ... τεμπέλης καὶ τὸ ἀπολυτήριο τῆς ζωῆς
του ὁ ἀπόμαχος.

Ρωτᾷς τοὺς γεροντότερους γιὰ ἄλλου εἶδους ψυχαγωγία. Κουνᾶν
τὰ κεφάλια. Οὔτε σποὺς γάμους τῶρα, οὔτε στὰ πανηγύρια, οὔτε στίς
μεγάλες γιορτές, ποὺ περνᾶνε σὰν κοινὲς μέρες, ἄχρωμες, γεμάτες ἀ-
πορία. Ἄλλοτε, βεδιῶνουν, αὐτὲς τίς μέρες «καίονταν τὸ πελεκούδι».
Τῶρα τὰ ἔθιμα ἀορχίζονται καὶ ξεφτίζουν, ἀποξεχνιοῦνται.

Τοῦτο τὸ φαινόμενο, νομίζω πῶς πρέπει νὰ δεχτοῦμε, ὅτι εἶναι

μεταπολεμικό. Ὁ χωρικός πὺν κοιμήθηκε γαλήνιος τὸ '39 μέσα στὴν αὐτάρκεια τῆς λιτότητάς του, ξύπνησε ἔντρομος μέσα στὸν πάταγο τοῦ πολέμου καὶ τότε εἶδε μ' ἀπορία τὴ γύμνια του. Στὴν ἀρχὴ λειτούργησε καθολικὰ κι ἄμεσα ἐκεῖνο τὸ ὀρμέφυτο, πὺν τὸ κάνει τὸ θηρίο σὲ ὑποπτίς ὥρες νὰ συνασπίζεται καὶ νὰ ὀρθώνεται. Ὅμως ἐνῶ ὁ πόλεμος τελείωσε ὁ ἐφιάλτης δὲν ἔπαψε νὰ ζυγιάζεται πᾶνω ἀπ' τὸν ἔντρομο ἀκόμα χωρικό. Κι ἓνας ἐφιάλτης δεινὸς κι ἀβάσταχτος. Μέσα στὴ φρίκη τοῦ πολέμου ἐννοίωθε τοῦλάχιστον δίπλα του τὸν συνάνθρωπο, ἔσκυβε, ἄκουε τὴν ἀνάσα του θερμὴ κι ἔτοιμη νὰ συμπονέσει, ξαλάφρωνε. Τώρα, πᾶνω στὸ δαιμόνιο κυνηγητὸ τῆς ἀποκατάστασής του — ἡ σωτήρια λιτότητα στάθηκε πιά ὁ μεγάλος νεκρὸς τοῦ πολέμου — εἶδε πῶς τρέχει μόνος του, ἀβοήθητος, ἀδύναμος. Νὰ ὁ μεταπολεμικὸς ἐφιάλτης τούτου τοῦ ἀνθρώπου: ἡ μ ο ν α ξ ι ᾶ. Οὔτε ὁ γείτονας, οὔτε ὁ χωριανὸς, οὔτε ὁ συγγενής, κι ἂν θέλετε, οὔτε ὁ ἀδελφός. Κανένας δὲν παιογορεῖ πιά. Πέφτει τὸ σούρουπο στὶς καρδιές καὶ στὴν πλάση καὶ οἱ δρόμοι γεμίζουν σιλουέττες μοναχικές, πὺν ἐπιστρέφουν στὸ σπίτι, κουβαλώντας στὸν ὦμο τους ἓνα δισάκκι προβλήματα, προσωπικὰ καὶ κατεπεύγοντα.

Οἱ ἀνάγκες, μέσα σ' αὐτὴ τὴν ταχύτατη ἀνακατάταξη πὺν βλέπει γύρω του, καθημερινὰ πολλαπλασιάζονται σὰν ἡ Λερναία Ὑδρα κι ὁ Ἰόλαος μὲ τὸν δαυλὸ του δὲν φαίνεται πουθενά.

Εἶναι βέβαια κι οἱ ἄλλοι, αὐτοὶ πὺν διαλύουν τὴν πικρὴ γεύση τῆς ἐρημιᾶς τους κι ἀνοίγουν πόρτες νὰ βγοῦν ἀπ' τ' ἀδιέξοδο εἶτε μὲ τὸ οἰνόπνευμα ἢ μὲ τὸ χαρτὶ ἢ μὲ τὸν ἀπροσχημάτιστο κομματισμό. Σ' ὅλους, ὡστόσο, κοινὸ χαρακτηριστικὸ εἶναι ὁ συμφεροντολόγος νοῦς. Τὸ σ υ μ φ έ ρ ο ν, νὰ ἡ λέξη πὺν ἂν δὲν τὴν ἀκούς σὲ κάθε φράση, τὴν ὑπσιάζεσαι. Πᾶνω σ' αὐτὴ παγιδεύτηκε ὁ μεταπολεμικὸς ἀνθρώπος καὶ ψάχνεις καὶ δὲν τὸν βρίσκεις. Ἔστησε τοίχους γύρω του καὶ φυλακίστηκε. Οἱ σχέσεις του ρυθμίζονται μὲ βάση τὸ συμφέρον. Μόλις ἐκεῖνο πᾶμει νὰ ὑπάρχει οἱ σχέσεις του καταστρέφονται.

Ὁ χωρικός πὺν κοιμήθηκε εἰδυλλιακὸς τὸ '39, μετὰ τὸν πόλεμο βρέθηκε καθημαγμένος, μὲ πληγὲς χαίνουσες, πὺν ἀκόμα αἰμορροοῦν.

Τὸ καίριο πλήγμα τὸ κατάφερε ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς ὅταν δολοφονοῦσε τὴν ὀλιγάρκειά του, τὸ χῶρο ὅπου θεμέλιωνε τὴ γαλήνη του καὶ τὸν εἰδυλλιακὸ του χαρακτήρα. Ράγισε τούτῃ ἡ κολῶνα καὶ ἡ ἰσορροπία του ἀνατράπηκε.

Πῶς ἀντέδρασε σ' αὐτὴ τὴν καιρικὴ ἀλλαγὴ τοῦτος ὁ πληθυσμὸς; Ἀλλάζοντες πατρίδες, τὸ εἶδαμε κίελας. Ἐφυγε ἀπ' τὸ Σοῦλι κι ἦρθε ἐδῶ ψάχνοντας γιὰ τὸ δαυλὸ τοῦ Ἰολάου. Ἀποδείχτηκε ὅμως, πῶς καὶ τοῦτος ὁ τόπος μὲ τοὺς βοσκοτόπους φάνταζε σὰν γῆ ἐπαγγελίας

τότε που η oligárkeia ήσαν η πρώτη κυρά στο παραγώνι του χωρικού. Σήμερα ο πλούτος της περιοχής φάνταζε μύθος και ταχύς πιά στις αποφάσεις του ο χωρικός, έσπευσε στα γερμανικά εργοστάσια, όπου του υποσχέθηκαν οικονομική ευδαιμονία. 'Επί πληθυσμού 52.000 ολοκληρώου του Νομού Θεσπρωτίας εργάζονται σήμερα στα εργοστάσια της Δυτικής Γερμανίας ή στα Βελγικά άνθρακωρυχεία περί τους 7.500, ήτοι ποσοστόν 14,4% περίπου. 'Ακόμα 1.800 είναι «έγγεγραμμένοι» στα γραφεία εύρεσεως εργασίας για μετανάστες στην Κέρκυρα και το ρεύμα συνεχίζεται ολοένα και όγκομένο.

Τούτη η μετακίνηση φέρει σέ νηπιώδη μορφή όλα τα χαρακτηριστικά του πανικού. Φεύγουν νέοι, φεύγουν άντρες με τις γυναίκες τους και παραπάν πίσω τους ένα τσούρμο μωρά, φεύγουν οικογένειες όλoκληρες, φεύγουν κοπέλλες ψάχνοντας για τη διπλή τύχη: την προίκα και το σύντροφο, φεύγουν ακόμα, και τούτο αποτελεί τη μεγάλη πρωτοτυπία αυτής της μεταναστεύσεως, γυναίκες κι αφήνουν πίσω τα μωρά με τους άντρες τους.

Πού πάνε; Τι θα κάνουν έπειτα από λίγα χρόνια; Πού θα διαθέσουν τα χρήματα που αποταμιεύουν σήμερα; Θα γυρίσουν στα χωριά, θα μείνουν εκεί ή θα τους παρασύρει το άλλο ρεύμα της αστυφιλίας;

Και για τις τρεις λύσεις ένδειξεις υπάρχουν.

Μέσα σ' αυτόν, λοιπόν, τον καταιγισμό τόσων νέων προσανατολισμών οί γενιές διχάστηκαν. Οί γεροντότεροι αποδεχνιούνται με την πίπα στο στόμα ψιθυρίζοντας σκοπούς του καιρού τους, τότε που όλα ήταν σίγουρα, άμετακίνητα. Οί νέοι, πάλι, δέσανε κόμπο στο λαιμό, πήραν παραιμάσχαλα τα τραντζίστορ —δέμα απ' τη Γερμανία— και ξελαρυγγίζονται στους νέους σεβνταλιδικούς σκοπούς των λαϊκών τραγουδιών. Μονάχα απ' τ' άνοιχτά παράθυρα των σχολείων έξακολουθεί με το ίδιο πείσμα ν' άκούεται, θαρρείς από δίσκο που ξεχάστηκε κι αιώνια γυρίζει, εκείνο το... «ό Μάιος μάς έφτασε έμπρός βήμα ταχύ...».

'Οστόσο κούνημα του κεφαλιού δέν χωράει. 'Ο καιρός ξετυλίγεται ανεπίστρεπτα και, όπως θα 'λεγε ο Δραγούμης και θα συμπόγραφε ο Καζαντζάκης, τ'όχι 'πρεπε να περάσει κι από 'δώ ο Έλληνισμός για να προχωρήσει».

Ἀπάρνησι μ.χ.

Δὲν εἶναι αὐτὸς τὸ παιδί —
θαῦμα πὺ προσκυνήσαμε.
πὺ ἀργοπορεῖ τώρα καὶ πάει
καὶ κατωφρονέθηκε ὁ ταλαιπωρημένος
κι ἐπιφυλακτικός·
Πὺ ἀργοπορεῖ τώρα καὶ πάει
δύο βήματα μπρὸς
κι ἕνα πίσω πάλι)...

Ἡ δίκη

Ἡ μόνη ἐνδεδειγμένη — καὶ πάλι
οὐδέποτε δικαιωμένη ἀπόφαση
εἶναι αὐτή: τῆς ἐξουσίας
οἷς γνωστὲς συνεταγμένους ἀνήμεσα
καὶ τὲς ἐποχές... Πάντα πιζορή.
Ὀλόκληρος θυὼς θάνατος
πάει πολὺ! Τελείως ἔξω ἀπὸ τὸ παιγνίδι
ὅπως ὠρίστηκε ἀπ' τὴν ἀρχή.

Γιὰ λίγο

Καιμιά φροῶ θίαν φροῶει
δυητὸς ἀγέρας ἀπὸ τῆς δύσης. ἕνα κῶμα
τῆς συναισθήσεως τῶν ἀγγέλων πετᾷ
πάλω ἀπὸ τῆς Ἑδέμ τὰ κλειστὰ νεύχη
πρὸς τὴν Ἀστυολικά, σιτὴν ἐξουσία μας...
Καὶ γυρίζουμε μετὰ
τόση δογμή, γιὰ λίγο πάλι, σιτὴ μυστικὴ
πρῶτη κατοικία μας.

ποιήματα: ΔΟΥΚΑ ΚΟΥΣΟΥΛΑ

“Ηλιος—υπήκοος

Δὲν πέρασε φυσικά οὔτε σήμερα
τὰ διαταγμένα μέτρα του. Κάτι
ἔκρινε καὶ σκοπεῖν τὰς καὶ
ἀσπασε (τὰ γνωστὰ) καὶ πῆρε πάλι
τὰ πατημένα.
Τῶν Ἐρινύων ὁ φόβος λέει, τοῦ διαγμοῦ
πάντα τὸ ἐνδεχόμενο...
Καὶ σύγχρονη ἀδυναμία διαβλέπω.

Ἡ ἐπιβαίωση

Κανένα σημεῖο δὲ δείχνει νὰ φτάσαμε πονθενὰ
κι ὅπως γυρίζουμε... Δὲς
τὰ τοπία πὺν προσπεράσαμε
ὅταν ἡ τύφλωση μᾶς προσόριζε
τὸ περιβόητο πέριμα πὺν ἔλαμπε
τάχα καὶ μᾶς καλοῦσε...
Αὐτὸ εἶναι ὅλο. Ἡ ὁδὸς ἄνω
ἦταν λοιπὸν ἡ ὁδὸς κάτω.

Παραμάντεμα

Σὰν κόμαρη σιτὴν ξενιτειά.
Πρῶτα νὰ σοῦ γυροῦ τὶς πλάτες,
φιλικὴ μετιά,
καὶ μπιστευμένη...
Κι ὅπως ἡ ἴδια ἡ ξενιτειά.
Σιτὴν ἀρχὴ μαύρη, βαλκὴ
μετιά, τελικά
νοσταλγημένη.

Ὁ κύκλος τοῦ φεγγαριοῦ

«... τώρα πὺν ἔγινε ὁ κόσμος
ἓνα ἀπέραντο ξενοδοχεῖο... »

Γ. Σεφέρη

«Ἐπιτέλους! Ὅ,τι εἶναι νὰ γίνεῖ, ἄς γίνεῖ τοῦλάχιστον ἀπόψε! Οἱ δρόμοι εἶναι ἔρημοι καὶ πάνω στὴν ἄσφαλτο ἀντιφεγγίζουν τὰ δάκρυα τῆς ὑγρασίας. Οἱ ὕδρατιμοὶ ἔχου, τυλίξει σ' ἓνα τουρμπάνι τὸ φεγγάρι, γύρω του διαγράφεται ἓνας κύκλος, κι ὡστόσο εἶναι, μιὰ τέτοια ζέστη πὺν σὲ πιάνει ἀσφυξία...».

Μονολογώντας σχεδὸν φωναχτά, μπῆκε σὶδὸ μπάρ μὲ τὰ δυὸ μεγάλα φοινικόδεντρα στὴν πρόσοψη —δυὸ χαμαίροντες μὲ ἀκίνητες τὶς ἀνοιχτὲς βεντάλιες τους. Μέσα δὲν ἦσαν ἄλλος ἀπ' τὸν μπάρμαν κι ἓνα γκαρσόνι πὺν τοῦ ἔφερε τὸ ποτήρι του καὶ χάθηκε πίσω ἀπὸ μιὰ κουρτίνα. Ὁ μπάρμαν κρατοῦσε μιὰ τράπουλα κι ἔρριχνε πασιέντζες, ὀρθιὸς πίσω ἀπ' τὸν πάγκο του, Κοίταξε τὸ ρολοῖ κι ἦταν δέκα.

Νὰ πὺν ἔπρεπε τώρα ν' ἀρχίσει μονομαχία μὲ τὶς δυὸ ὥρες πὺν ἀπόμεναν. Δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορὰ κι ἤξερε καλὰ πὺν τὶ κοστίζουν αὐτὲς οἱ μονομαχίες. Στὸ τέλος ἔβγαλλε πάντα ματωμένος ἀπ' τὸ στίβο.

Θὰ μπορούσε βέβαια νὰ εἶχε πάει σὲ καμπάρε —καθὼς τὸ συνηθίζαν κιόλας οἱ περισσότεροὶ ἐδῶ— ὅπου θὰ ἔλεπε μισόγυμνες χαβανέζες καὶ σπανιόλες χορεύτριες, ὅμως —κ' ἴσως φαεῖ ἀστεῖο αὐτό, μὰ ἔτσι ἦταν— ἐκεῖνα τὰ κροταλίσματα ἀπὸ τὶς καστανιέτες αὐξάνουν τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς του πὺν πῆγαινε νὰ συγχρονιστεῖ μαζί τους. Κι αὐτὸ στὸ τέλος γινόταν ἀνυπέφορο. Γι' αὐτὸ λοιπὸν προτίμησε ἐδῶ.

Ἐκεῖνο πὺν πὺν πολὺ τὸν τσάκιζε ἦταν ἡ προσμονή! Ἄν ὅλα τέλειωναν μέσα σὲ δυὸ ὥρες, ὅπως στὸν κινηματογράφο, θὰ μπορούσε νὰ ὑπομείνει καὶ τὸν πὺν δύσκολο ρόλο. Ὅμως αὐτὸ τὸ κυνηγητὸ πὺν, τόσα χρόνια! «Κι ὅμως τὰ πρόσωπα τοῦ κινηματογράφου τὰ λέμε ἡρώες»!

Τώρα ἡ Φ... Τὸ λιμάνι στὴν καρδιά τῆς Μεσογείου, ὅπου ἔσμιγαν ἄνθρωποι κάθε λογιῆς, ἄσπροι, μαῦροι, κίτρινοι. Κοίταξε πίσω του κι

διήγημα τοῦ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΜΗΛΙΩΝΗ

ἔβλεπε καπνοὺς πάνω ἀπὸ κάθε τι ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἴναι δικό του. Κοίταζε μπροστὰ καὶ δὲν ἔβλεπε τίποτε.

Ύστερα ἀπὸ λίγο ἀνοίξε ἡ πόρτα καὶ στὸ σκοτεινὸ τῆς ἀνοίγματος φάνηκε μιὰ συντροφιά ἀπὸ ἄντρες. Μπήκαν καὶ κάθισαν σ' ἓνα στρογγυλὸ τραπέζι, στὸ κέντρο. Ἡ πρώτη τους δουλειὰ ἦταν νὰ κοιτάξουν τὰ ρολόγια τους καὶ νὰ συγκρίνουν τὴν ὥρα τους μ' αὐτὴν ποὺ ἔδειχνε τὸ μεγάλο ρολοῖ. Ύστερα δῶσανε παραγγελία, ἓνα μπουκάλι αὐτῆς. Ἦσαν πέντε ἄντρες κι ἀπ' αὐτοὺς οἱ δύο, οἱ νεαροί, σίγουρα ἦταν Ἑγγλέζοι. Εἶχαν ἴσια ξανθὰ μαλλιά, μεγάλα δόντια καὶ μάτια κόκκινα καὶ νυσταγμένοι. Ἴσως ἦταν κιόλας μεθυσμένοι. Οἱ ἄλλοι δύο, ἀδύνατοι καὶ μικροκαμωμένοι, φαινόταν γιὰ Κινέζοι ἢ κατὰ τέτατο. Κάπνιζαν πούρα κι ἔριχναν γύρω ἀνήσυχτα βλέμματα. Τέλος ὁ πέμπτος ἦταν νέγρος μὲ σγουρὰ μαλλιά. Ἐπιναν αὐτῶν κι ἄλλαζαν πότε—πότε καμμιά λέξη Ἑγγλέζικη. Ὁ Α. (ὡς τὸν ποῦμε ἔτσι, μιὰ καὶ κανεὶς ὡς τὸ τέλος δὲν πρέκειται νὰ τὸν φωνάζει μὲ τὸ ὄνομά του) ἔστησε οὕτῃ ν' ἀκούσει τί λένε, ὄχι ἀπὸ περιέργεια, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἔτσι ἀποχτούσαν κάποιο νόημα. Ὁ ἓνας ὁ Ἑγγλέζος εἶπε:

—Νὰ πάρει ἡ ὀργή! Δέκα καὶ μισὴ ἀκόμα.

Κι ὁ ἄλλος τοῦ ἀπάντησε:

—Θέλει μιὰμιση ὥρα ὡς τὶς δώδεκα.

«Ὡστε λοιπὸν κι αὐτοὶ περίμεναν τὰ μεσάνυχτα!». Προσπάθησε ν' ἀκούσει παρακάτω, μὰ λίγες λέξεις μονάχα εἶπαν, καὶ τόσο χαμηλάφωνα, ποὺ δὲν τὶς κατάλαβε.

Σὲ μιὰ σπιντήρ ὁ πρῶτος Ἑγγλέζος ἔβγαλε ἀπ' τὴν τσέπη του ἓνα μικρὸ περιστράφο, τοὺς τὸ ἔδειξε κατὰ τὸ τραπέζι καὶ τὸ ξανάβαλε στὴν ἄλλη τσέπη. Ἐκεῖνοι τὸ εἶδαν ἀδιάφορα. Ὁ Α. στράφηκε καὶ κοίταξε τὸν μπάρμαν. Ἐξακολουθοῦσε νὰ ρίχνει τὰ χαρτιά του, ἀργὰ κι ἐπίσημα, ὅμως τὸ βλέμμα του κοίταζε λοξὰ τοὺς πέντε ἄντρες. Ύστερα τὰ κατέβασε πάλι στὰ χαρτιά.

Τέλος μπήκαν στὸ μπαρ κι οἱ τελευταῖοι πελάτες. Ἦταν ἓνας νεαρὸς μὲ τὴ ντάμα του, μιὰ κοπελλίτσα μὲ παντελόνι, καὶ πράδιζαν

κατευθείαν στο ηλεκτρόφωνο. Χόρευαν λίγα βήματα στο ζωηρό ρυθμό που ξεχύθηκε απ' το κουτί και κάθισαν στο τραπέζι της άλλης γωνιάς. Το παιδί παράγγειλε κονιάκ κι η κοπέλλα τζιν με λεμόνι. Τώρα δεν άκούονταν κανείς να μιλά, γιατί το μπαρ ήταν γεμάτο από τη μουσική της τζαζ. Ο Α. σηκώθηκε και κοίταξε το δίσκο: Λεγότανε «middle night» — τα μεσάνυχτα.

—Καιλά λοιπόν το είχα υποπτευθεί! σκέφτηκε γεμάτος καχυποψία, καθώς ξανακάθονταν στη θέση του κι η άγωνία τον κυρίαψε πιο πολύ. Ίσως γι' αυτό ήταν που κουνούσε το δεξί του πόδι στο ρυθμό της μουσικής κι όχι πώς ήξερε το χορό. Όταν όμως κοίταξε κάτω από τα τραπέζια τα πόδια των άλλων κι είδε πώς όλοι έκαναν το ίδιο, σταμάτησε και βρήκε κάτι άλλο: Πήρε το πακέτο με τα τσιγάρα και το γυρόφερνε ανάμεσα στα δάχτυλά του.

Όταν σταμάτησε ο δίσκος, ήταν ολοφάνερο πώς ξαφνικά όλοι βρέθηκαν σε άμηχανία. Τα πόδια που μισοχόρευαν μείναν μετέωρα, η παλάμη του παιδιού φαινόταν άδέξια πάνω στον καρπό της κοπέλλας κι αυτός δεν ήξερε τι να κάνει το πακέτο του.

—Σίγουρα λοιπόν αυτή είναι η κρίσιμη στιγμή! σκέφθηκε και μια σκοτεινιά πέρασε μέσα στο μυαλό του. Μά κοίταξε το ρολόι του τσίχου και δεν ήταν παρά μονάχα έντεκα άκρη.

Ξαφνικά, η τζαμαρία που έβλεπε στο δρόμο, φωτίστηκε από προβολείς κι ένα αυτοκίνητο σταμάτησε έξω —μά η πόρτα δεν άνοιξε. Έκανε νύημα στον μπάρμαν και του 'φερε μόνος του κι άλλο πιετό. Την ώρα που έσκυβε στο τραπέζι του, του ψιθύρισε στ' αλήθεια:

—Τι ήταν το αυτοκίνητο που σταμάτησε έξω;

Ο μπάρμαν τον κοίταξε τόσο επίμονα που η έρωτησή του απόμεινε γυμνή και έκθετη.

—Δεν ξέρω... θα ιδούμε, είπε και ξαναγύρισε στον πάγκο. Σε μια στιγμή, κι έντελώς αναπάντεχα, οι δυο μεθυσμένοι Έγγλέζοι ήρθαν στα χέρια, χωρίς να καταλάβει κανείς γιατί και πώς... Πάντως ύστερα από δυο χαστούκια ο ένας αγκάλιασε τον άλλον και τον χτυπούσε με το κεφάλι του. Ο νέγρος τότε πετάχτηκε έξω και σχεδόν την ίδια στιγμή ξαναγύρισε με δυο αστυνομικούς που πήραν τους Έγγλέζους. Ο μαύρος ξανακάθισε χαμογελώντας στο τραπέζι με τους άλλους δυο κι όλα ξανάγιναν ήσυχα. Μήτε ο μπάρμαν μήτε και το ζευγάρι κινήθηκαν από τη θέση τους.

Κοίταξε κατάματα το παιδί: «Δεν φαίνεται τίμιος» σκέφτηκε. Κοίταξε ύστερα την κοπέλλα: «Τη ζει τη ζωή της, ή κάτι τέτοιο...».

—Πλησιάζουν μεσάνυχτα, μπορείτε να πηγαίνετε! είπε ο μπάρμαν με βαρεία φωνή.

Ο Α. βγήκε έξω και πήρε το δρόμο που πήγαινε προς τη θάλασσα. Εκεί ήταν «τὸ σπίτι του», ὅπως συνήθιζε νὰ ὀνομάζει κάθε δωμάτιο ξενοδοχείου πού ἔπιανε γιὰ λίγες μέρες μονάχα, κι ὥστόσο φρόντιζε νὰ στολίζει τοὺς τοίχους του μὲ κάποια ἐνθυμήματα, τὴν ἴδια στιγμή πού πατούσε τὸ πόδι του μέσα. Καὶ τὰ ἐνθυμήματα αὐτὰ ἦταν ὅ,τι εἶχε περισωθεῖ, πρὶν πολλὰ χρόνια, ἀπ' τὴν πυρκαϊὰ τοῦ ἀλλου τοῦ σπιτιοῦ, αὐτοῦ πού δὲν ταξίδευε, μὰ ἔμενε δέντρο ριζωμένο στὴν αὐλή του, κάτω ἀπὸ τὸν ἄσπρον ἵσκιο τοῦ "Αἷ—Νικόλα.

Πήρε λοιπὸν τὸν ἔρημο δρόμο πού πήγαινε σκοτεινὸς πρὸς τὴ θάλασσα. Ἰδρώτας κι ὑγρασία μούσκευε τὸ πουκάμισό του καὶ τὸ 'κανε νὰ κολλᾷ πάνω στὸ σῆρκο του. Καὶ τὸ φεγγάρι πάνω ἀπὸ τὰ φοινικόδενδρα ἀπελπίζονταν, γιατί εἶχε φυλακιστεῖ σ' ἓναν κύκλο. Θυμήθηκε ἓνα παιγνίδι πού τὸ 'παιξε σὲ μιὰν ἄλλη ζωὴ μὲ τὰ παιδιά, τοὺς φίλους του: Τὸ Σταῦρο, τὸ Φῶτη, τὸν Τηλέμαχο. Γύρω του φτιαχναὶν κύκλο τὰ παιδιά πιασμένα ἀπὸ τὰ χέρια καὶ στροβιλίζονταν, ἐνῶ αὐτὸς ἀγωνίζονταν νὰ βρεῖ πέρασμά κάτω ἀπ' τὰ χέρια τους. Δὲν τὸ κατὰφερε ποτὲ καὶ τελικὰ ἔπαιρνε στὰ σοβαρὰ τὸ παιγνίδι κι ἀγωνιοῦσε, ὥσπου ἔπεφτε κάτω ζαλισμένος ἀπ' τὸ στροβίλισμα τοῦ κύκλου. «Τώρα, εἶπε, πού εἶναι ὁ Φῶτης, ὁ Σταῦρος, ὁ Τηλέμαχος; Πού εἶναι οἱ φίλοι μου;»,

Δὲν ἔμεναν περισσότερο ἀπὸ πενήντα μέτρα νὰ περπατήσῃ ὡς τὴ θύρα τοῦ ξενοδοχείου του, ὅταν ἄκουσε πίσω του μιὰ δυνατὴ φωνή: stop! stop!

Σκέφτηκε πὼς αὐτὸ ἦταν πιά κι ἔκλεισε γιὰ λίγο τὰ μάτια. Σ' αὐτὸ τὸ σύντομο διάστημα συλλογίστηκε γρήγορα, ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ σταθεῖ καὶ ν' ἀντιμετωπίσῃ πρόσωπο μὲ πρόσωπο τὰ πράγματα ἢ νὰ τὸ βάλῃ στὰ πόδια. Προτίμησε μιὰ μέση λύση: Τάχυνε τὸ βᾶδισμά του, χωρὶς νὰ γυρίσῃ πίσω νὰ κοιτάξῃ κι ἄς ἄκουγε τὰ βήματα νὰ τὸν ἀκολουθοῦν, κι ὅλο νὰ πλησιάζουν. Κατὰφερε ὥστόσο νὰ μπεῖ στὸ ξενοδοχεῖο του πρὶν τὸν προλάβουν καὶ νὰ κλείσῃ πίσω του μὲ θόρυβο τὴν πόρτα. Τὴν ἴδια στιγμή, ἀπὸ τὸ διπλανὸ χῶλ, πού τὰ παράθυρά του ἔβλεπαν στὸ δρόμο, φάνηκε ἡ γυναίκα τοῦ Ἐγγλέζου ἰδιοκτήτη.

—Μὴν κλείνετε τὴν πόρτα, τοῦ εἶπε, ἔρχεται ὁ ἄντρας μου.

"Εβόλε τὸ χέρι του στὸ στήθος, γιὰ νὰ ἡσυχάσῃ τὴν καρδιά του. Τὰ παιδιά γύρω του στροβιλίζονταν φωνάζοντας δαιμονισμένα. Κοίταξε τὸ ρολοῖ του κι ἦταν δώδεκα ἀκριβῶς.

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ-ΠΡΩΤΟ

(Σύντομη ιστορική αναδρομή)

του ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΔΑΚΑΡΗ

Για την ιστορία της Ήπειρου των κλασσικῶν χρόνων ελάχιστες εἰδήσεις περισώθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχαία παράδοση. Ἐν μάλιστα λάβουμε ὑπ' ὄψη, ὅτι ὁ μέγας ἱστορικὸς τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Θουκυδίδης, οὔτε καὶ γιὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατὰστασιν τῆς Ἀθήνης δὲν μᾶς ἔδωσε λεπτομερῆ εἰκόνα σιὰ ὅκτω βιβλία του, ποὺ περιέγραψε μὲ τόση πυκνότητα καὶ ἀπαράμιλλη ἀντικειμενικότητα τὴν τραγωδίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (431—404), ἐννοοῦμε τὴν ἀδιαφορίαν τῶν ἀρχαίων γιὰ μιὰ περιοχὴ, σὰν τὴν Ἡπειρον, ποὺ κατὰ τὴν κλασσικὴν ἀντίληψιν βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὰ ἐλληνικὰ ὅρια.

Ἡ ἔλλειψις αὕτη γίνεται ἀκόμα πιὸ αἰσθητή, ὅταν ἐρευνήσουμε τοὺς ἀρχαιότερους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου χρόνους. Μὲ ἐξαίρεση τὶς λίγες εἰδήσεις τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ποὺ βρίσκονται στὸ σύνορον μύθου καὶ πραγματικότητος, οἱ ἄλλες εἰδήσεις, μεταξὺ 8—5 αἰῶνα, εἶναι τόσο λίγες καὶ ἀπασπασματικές, ὥστε αὐτὲς καθεαυτές, χωρὶς τὴν ἀρχαιολογικὴν βοήθειαν, νὰ μὴ μποροῦν νὰ φωτίσουν ἔστω καὶ λίγα σημεῖα τοῦ «Ἡπειρωτικοῦ Μεσσαίου». Ἀδιαπέραστο σκοτάδι σκεπάζει τοὺς παλαιότερους πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀμήρου χρόνους, τοὺς πρωτογεωμετρικοὺς —γεωμετρικοὺς (1100—700 π.Χ.) καὶ τοὺς προϊστορικοὺς.

ΊΣΤΟΡΙΚΗ ΗΠΕΙΡΟΣ

Είναι ένθαρρυντική ή διαπίστωση, ότι στην μεταπολεμική περίοδο ή Ήπειρος προκάλεσε τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἀρχαιολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐρευνας.

Ἄς χαιρετίσουμε τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας σὰν ἀφετηρία μιᾶς ἀναγκαίας καὶ σοβαρῆς ἐρευνας καὶ γιὰ τὸν τόπο μας, γιατί —τὸ σημειώνουμε ἐδῶ— θὰ εἶναι ἀπογοητευτικὸ νὰ μᾶς διδάξουν αὔριο οἱ γείτονες Ἀλβανοὶ τὴν ἐλληνικὴ προῖστορία καὶ πρωτοῖστορία, γιατί κι αὐτοὶ κατοικοῦν ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ἀρχαίας Ἠπειροῦ καὶ ἐρευνοῦν τὴν ἱστορία τῆς χώρας των.

Χωρὶς ἀμφιβολία μελλοντικὲς ἐρευνες ἐνὸς κέντρου ἀρχαιολογικῶν καὶ ἱστορικῶν ἐρευνῶν στὴν Ἠπειρο θὰ φωτίσουν μὲ περισσότερην γνώση τὸ ἱστορικὸ πεδίο τῆς Ἠπειροῦ.

Ἀλλὰ ὅς δοῦμε, μὲ κάθε δυνατὴ συντομία, πού τὴν ἐπιβάλλουν ὁ χώρος καὶ τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ περιοδικοῦ, τί πρόσφεραν ὥς τώρα οἱ μεταπολεμικὲς ἀρχαιολογικὲς ἐρευνες στὴν ἀρχαιογνωσία τῆς Ἠπειροῦ, ἀπὸ τὴν χαίρουσιν τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ὥς τοὺς ἀρχαιότερους ἱστορικοὺς χρόνους (α' μισὸ 1ης π.Χ. χιλιετηρ.). Τὴ σύντομη τούτῃ ἀναδρομὴ ἐπέβαλλαν ἀκόμα ἀνέυθυνες ἐγγῶρες πραγματεῖες —κάποια εἶναι μάλιστα καὶ τρίτομη— πού βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, ὅμως οἱ ἴδιες ὅχι μόνο δὲν ἔχουν καθόλου φῶς, ἀλλὰ φέρουν καὶ σύγχυση στοὺς φιλόστοργους.

* * *

Οἱ ἐπιφανειακὲς ἐρευνες τοῦ ἀρχαιολογικοῦ καὶ ἀνθρωπολογικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ CAMBRIDGE (καθηγ. E. HIGGS) φανέρωσαν τὴν ὕπαρξη πολλῶν παλαιολιθικῶν θέσεων στὴν Ἠπειρο. Ἰδιαίτερα τὰ πολυάριθμα εὐρήματα στὴν περιοχή τῆς Παντάνασσας —

Ἁγ. Γεωργίου τοῦ Νομοῦ Πρεβέζης, ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα λίθινα (αἰχμές, ξέστρα, πυρῆνες, ἀξίνα) ἀπόδειξαν ὅτι κατὰ τὴν τελευταία φάση τῆς μέσης Παλαιολιθικῆς ἐποχῆς (Μουστέριος περίοδος = 40.000—30.000 π.Χ.), ἴσως ἀκόμα καὶ κατὰ τὴν πρώτη φάση τῆς νεώτερης Παλαιολιθικῆς (μετὰ τὸ 30.000—28.000 π.Χ., περίοδος AURIGNAGIEN) ἔζησε στὰ ὑγρὰ σπηλαιο τῆς Ἡπείρου τὸ πρῶτο ἀνθρώπινο ὄν, ὁ ἄνθρωπος τύπου NEANDERTHAL, συντηρούμενος ἀπὸ τὸ κυνήγι, τὸ ψάρεμα καὶ τὴ συλλογὴ καρπῶν.

Τὰ εὐρήματα τῆς Ἡπείρου, συγκρινόμενα πρὸς τὰ νεώτατα εὐρήματα στὶς ὄχθες τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ, στὴν περιοχὴ τῆς Λάρισας, εἶναι «μοναδικὰ σὲ ποσότητα, ποιότητα ἐργασίας καὶ διατήρηση»(1) καὶ παρουσιάζουν συγγένεια πρὸς τὸν παλαιολιθικὸ πολιτισμὸ τῆς Γερμανίας, Οὐγγαρίας καὶ Ρωσίας. Μελλοντικὲς ἀνασκαφές θὰ διαφωτίσουν ἴσως τὸ πρόβλημα γιὰ τὴν ἐξέλιξη ἀπὸ τὸν ὑποτυπῶδη ἄνθρωπο τοῦ NEANDERTHAL, στὸν ἄνθρωπο τὸν «σκεπτόμενο» ἢ «λογιζόμενο», (HOMO SAPIENS ὅπως καὶ γιὰ τὸ πρόβλημα ἂν καὶ κατὰ πόσο συνεχίστηκε ἡ ζωὴ ἀδιάσπαστη ὡς τὴ νεολιθικὴ περίοδος (6000—2500 π.Χ. περίπου).

Τὴν ὑπαρξὴ νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ στὴν Ἡπειρο ἀποδείχνουν τὰ ἐλάχιστα ὡς τῶρα συντρίμματα χειροποιήτων ἀγγείων τοῦ προϊστορικοῦ συγκρισμοῦ τῆς Καστρίτσας, μὲ ἐγχάρακτη διακόσμηση, καὶ τὰ θραύσματα ἀγγείων τῆς σπηλαιᾶς κοντὰ στὴ Σίδερη Φιλιππῶν, τῆς κατηγορίας τῶν ονοχρώμων ἀπλῶν ἀγγείων, ποὺ χρονολογεῖται στὴν ἀρχαιότερη νεολιθικὴ περίοδος.

Πυκνὰ κατοικημένη ἦταν ἡ Ἡπειρος στὴν πρώτη ἐποχὴ π ο ὕ χ α λ κ ο ὕ (2500—1900) 1800 π.Χ. περίπου), ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὰ προϊστορικὰ εὐρήματα τῆς περιόδου σ' ὁλόκληρη τὴν Ἡπειρο. Τὰ ἀγγεῖα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, χειροποιήτα καὶ κατὰ κανόνα χονδροειδῆ, μὲ κάποια μόνο ὑποτυπῶδη διάθεση ποικίλσεως πλαστικῆς, φανερώνουν λαὸ μὲ πολιτισμὸ «ἡμινομαδικό», μὲ κλειστὴ οἰκιακὴ οἰκονομία. Κατοικοῦν κατὰ χωριὰ ἢ σὲ μικρὲς συστάδες σπιτιῶν, ποὺ τὰ ἐγκαθιστοῦν, στὶς παρυφές πεδιάδων, στίους πρόποδες καὶ στὶς πλαγὲς βουνῶν ἢ στὶς κορυφὲς ὑψωμάτων, ὅπως κάνουν μέχρι σήμερα οἱ νομάδες τῆς Ἡπείρου.

Ἡ ἐμφάνιση στὴ Δωδώνη τῆς πρώτης λατρείας τῆς θεᾶς Φύσης (Γῆς) στοὺς χρόνους τούτους (τέλος τῆς 3ης π.Χ. χιλιετηρίδας), ποὺ σύμβολά της ἔχει τὸ διπλὸ πέλεκυ (τὸν λάβρυ), τὸ περιστέρι καὶ τὸν ταῦρο, καὶ ὁ σχετικὰ μεγάλος ἀριθμὸς προελληνικῶν τοπωνύμιων,

1. E. S. Higgs, A middle Palaeolithic industry in Greece, Man 1963, σ. 1

νυμίων καὶ ἐθνικῶν (Θύαμιος, Θύαμις, Κραῖθις, Κελυδνός, Πίνδος, "Αμυρον ὄρος, Μαιανδρία, Μέγαρα, Ὠρωπός, Κίχμιος, Κόσσος, Βόλουρος, "Αμυμνοί, Ὀρθῆται, Μύλακες, "Αθαντες, Κασσωπαῖοι (;), "Ομφαλες (;), Ἀρβαῖοι, Πλαρραῖοι, Κῶρες κ.ἄ.) δείχνουν ὅτι ἓνας νέος λαὸς ἔφθασε στὴν "Ηπειρο, συγγενὴς μ' ἐκεῖνον, ποὺ κατὰ τὴν πρωτοελλαδικὴ περίοδο εἶχε ἐγκατασταθῇ σ' ὁλόκληρὴ τὴν Ἑλλάδα, ἰδιαίτερα ὅμως στὴν Κρήτη, στὶς Κυκλάδες, στὴν Ἀνατολ. Πελοπόννησο καὶ στὴ Στερεὰ (Κάρες, Λέλεγες), αἰγαιο—ἀνατολικῆς καταγωγῆς. Παλιότεροι κάτοικοι (νεολιθικοὶ) καὶ Μικρασιάτες ἀποτέλεσαν τὴν πρώτην ἐθ.ολογικὴ ζύμη τῆς Ἡπείρου.

Στὸ τέλος τῆς α' ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ —ἀρχὴς τῆς 2ης χιλιετηρίδας— ἐμφανίζονται στὴν "Ηπειρο, ὅπως καὶ στὴν ἄλλῃ Ἑλλάδα, τὰ πρῶτα Ἰνδογερμανικὰ ἐλληνικὰ φύλα, τὰ ὁποῖα στὴν "Ηπειρο μποροῦμε νὰ ταυτίσουμε μὲ τοὺς Θεσπρωτοὺς. Τὸ ὄνομά τους, ἡ γλωσσολογία ἀναγνωρίζει ἀναμφισβήτητα ἐλληνικὸ (σχετίζεται μὲ τὸ Ἰνδοευρωπαϊκὸ ὄνομα DHUES = θεός ἀπὸ τὸ(*) θεσ-ὸ-ς). Κάτω ἀπ' αὐτοὺς πρέπει νὰ ἐννοήσουμε διάφορα μικρότερα φύλα, ποτακκλάδια τῶν Θεσπρωτῶν, ὅπως π.χ. οἱ Θεσσαλοί, τῶν ὁποίων ἀρχαιότερη κοιτίδα ἀναφέρεται ἡ "Ηπειρος (Ἡρόδ. Υ 176).

Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῶν φύλων τούτων (δεύτερη ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ) συνδέονται πιθανῶτα τὰ ἐξειλιγμένης τεχνικῆς ἀγγεῖα, ποὺ θυμίζουν τὰ λεγόμενα μινύεια. Ἔχουν μελανό, μελανοκάστανο ἢ μελανότεφρο πηλὸ καὶ σχήματα ποὺ θυμίζουν πολλὰς φορὲς μεταλλικὰ πρότυπα. Τὰ ἔχνη τους καὶ ἡ ἐγκατάστασις τῶν συνοικισμῶν τους σὲ πεδινὰς περιοχὰς (Καστρίτσα, Κουτσελιό, Δωδώνη, Ἐφύρα — Φανάρι κ.ἄ.) καὶ ἡ ἐξειλιγμένη μορφή ἀγγειοπλαστικῆς μαρτυροῦν γιὰ ἓνα νέο στάδιο πολιτισμοῦ, σὺν ὁποῖο προβάλλει περισσότερο ἡ γεωργικὴ ὑφή του. Νομαδικὴ ζωὴ καὶ γεωργικὸς βίος εἶναι τὰ δύο στοιχεῖα οἰκονομίας, ποὺ ἀποτελοῦν ὡς τοὺς προχωρημένους ἱστορικοὺς χρόνους τὴν βάση τοῦ Ἡπειρωτικοῦ πολιτισμοῦ. Παρόμοια κεραμεικὴ συναντοῦμε ἰδιαίτερα κατὰ μῆκος τῆς Δ. Ἑλλάδος, ἀπὸ τῆς Λευκάδας ὡς τὴν Ὀλυμπίαν καὶ Μεσσηνίαν.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι, ὅτι ἡ παλαιότερη κεραμεικὴ παράδοσις, μὲ τὴν πλαστικὴν διακόσμησιν, υἱοθετήθηκε ἀπὸ τὴν νέα τεχνοτροπία, ποὺ μαρτυρεῖ μεγαλύτερη τεχνικὴ πείρα. Παρόμοια ἐπιμειξία παρατηροῦμε στὴ λατρεῖαν τῆς Δωδώνης, ὅπου παράλληλα μὲ τὴν παλαιὰ προελληνικὴ Μεγάλῃ Θεᾷ λατρεύεται καὶ ἡ Δρυὶς (Φηγός). Τῆς τελευταίας ἡ προέλευσις εἶναι Ἰνδογερμανικὴ, ὅπως προκύπτει ὅχι μόνον ἀπὸ τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν ρίζαν τῶν λέξεων δρυὶς καὶ φηγός, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν λατρευτικὴν ἐπιβιώσειν ποὺ διατηρήθηκαν σὲ πολλοὺς εὐρωπαϊκοὺς

λαούς ινδογερμανικής καταγωγής (Ιταλοί, Γερμανοί, Άγγλοι). Ο συγκρητισμός αυτός λατιρείας και κεραμεικής υποθέτει την συγχώνευση των δύο τούτων στοιχείων, του νεολιθικού —προελληνικού από τη μια μεριά, και του ελληνικού από την άλλη, τα όποια όμως, αποκλεισμένα, καθώς ήταν, στις πτυχές της Πίνδου και απομονωμένα από τις εκπολιτιστικές επιδράσεις, που διασταυρώνονταν στα ελληνικά φύλα του Νότου, βραδυπόρησαν και διατήρησαν ως τους προχωρημένους ιστορικούς χρόνους τις αρχέγονες ρίζες του πολιτισμού τους. Το φαινόμενο δεν είναι περίεργο, αν σκεφθούμε ότι μέχρι σήμερα οι νομάδες της Πίνδου (Σαρακατσαναίοι, Βλάχοι), διατηρούν πολλές αρχαιότατες συνήθειες, και ότι τα περίφημα Ήπειρωτικά карабана της Τουρκοκρατίας, που ενθάρρυναν την αποδημία των Ήπειρωτών στη Σερβία, Βλαχία, Πόλη, Ρωσία, Ιταλία κ.ά. αποτελούσαν αδιάσπαστη παράδοση των προϊστορικών Ήπειρωτικών νομάδων.

Παρόμοια συγχώνευση των δύο στρωμάτων παρατηρείται ακόμα και στη γλώσσα, γιατί αρκετά τοπωνύμια και έθνικά ονόματα της Ήπειρου φανερώνουν επιμειξία στη σύνθεση και στο σχηματισμό τους. Πολλά ονόματα π.χ. με πρόσφυμα —λ—, —μ—, —ν—, —ρ—, —σ— θεωρούμενα κατά κανόνα προϊνδοευρωπαϊκά (αίγαιο—ανατολικά), μπορούν να είναι και συμπτώματα της πρώτης ελληνικής κατάστασης, όπως Λάρισα, Δωδώνη, Ίτωνη, Τορύνη, Κοτύλη, Σάσων, Αύλων, Πασισαρών, Τέζμων, Γύρτον, Έλινοι, Σελλοί (Έλληνες;), Περίαες, Όμιφάες κ. λ. π. (Κοτύλη, Τορύνη, είναι έλλην. λέξεις και σημαίνουν αντίστοιχα κύπελλο, κουτάλι).

Με την έκρηκτική ανάπτυξη του μυκηναϊκού πολιτισμού (1580—1550—1230) 1210 π.Χ. περίπου) και με την έναρξη του έπεκτατισμού —μία από τις τελευταίες περιπέτειες γύρω στα 1270—1260 άφηγείται η Ίλιάδα— άποικοι της δυτικής Πελοποννήσου, με διάμεσους σταθμούς τα νότια Ίόνια νησιά (Ζάκυνθος, Κεφαλληνία, Ίθάκη, όμως και Κέρκυρα), έφθασαν ως τις Ήπειρωτικές ακτές. Ο θαλάσσιος δρόμος, πού τον διευκόλυναν οι βαθειές ακτές της Ακαρνανίας—Ήπειρου, και τα νησιά, ήταν ο ασφαλέστερος τρόπος των άποικιστικών επιχειρήσεων στις εύφορες πεδιάδες του Αράχθου, του Αχέροντα, του Καλαμά, και του Αώου. Ανατάσσοντας προϊόντα της προηγμένης βιοτεχνίας και βιομηχανίας τους οι νότιοι άποικοι (χάλκινα όπλα, άγγεια, ύφασματα), έπαρναν τα έξαιρέτα κτηνοτροφικά προϊόντα της Ήπειρου και προσπαντός την δασική ξυλεία, τόσο αναγκαία για τις έμπορικές και άποικιστικές επιχερήσεις τους. Ακόμα και στην πρόπιδά της μυθικής Αργώς είχαν βάλει οι Αργοναύτες κομμάτι από τη δρυ της Δωδώνης και γι' αυτό είχε μαντική ιδιότητα. Τα πλωτά ήπειρωτικά

ποτάμια στάν κάτω ροῦ διευκολύνουν τὴν ἐπικοινωνία τῶν ἀποίκων, μετὰ τὸ ἐσωτερικὸ καὶ τὴν μεταφορὰ τῶν ὑλοτομημένων δασῶν ὡς τὴ θάλασσα.

Μιά τέτοια ἀποικία τοῦ 13 αἰῶνα ἀποδείχεται ἀπὸ τὶς πρόσφατες ἀνασκαφές ὅτι ἦταν ἡ Ἐφύρα, στὴ συμβολὴ τοῦ Κωκυτοῦ στὸν Ἀχέροντα, κοντὰ στὸ χωριὸ Μεσποτάιμο, ἀποικία τῶν Ἡλείων. Πέντε αἰῶνες βραδύτερα οἱ Ἡλείοι θὰ ἰδρῦσουν μιὰν ἄλλη ἀποικία, τὴν Πανδοσία (σήμερα Καστρί), μόλις 4 χιλιόμετρα δυτικὰ τῆς Ἐφύρας. Ὁ μυκηναϊκὸς θολωτὸς τάφος τοῦ 13 αἰῶνα στὴν Κίπερη τῆς περιοχῆς Πάργας, εἶναι μιὰν ἄλλη ἀναμφισβήτητη ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἐγκατάστασιν στὶς Ἡπειρωτικὲς ἀκτὲς μιᾶς νέας ἀποικίας, πιθανῶτα στὴς Τορῶνης ἢ Τορύνης. Τὸν ἀποικισμό τῆς περιοχῆς ἀπὸ Ἡλείους ἀποδείχνουν ἀκόμα ὅχι μόνον ἡ λατρεία τοῦ Ἄδη στὸ νεκρομαντεῖο τῆς Ἐφύρας, λατρεία ποὺ κατὰ μοναδικὸ τρόπο ἐπιχωρίαζε στὴν δυτικὴ Πελοπόννησο, ἀλλὰ καὶ τὰ τοπωνύμια Ἐφύρα καὶ Ἀχέρων, ποὺ ξαναβρίσκουμε στὴν Ἡλίδαι καὶ τὴν Τριφυλία. Τὴν μετὰ τὴν κεντρικὴ Ἡπειρο ἐπικοινωνία τῶν Μυκηναίων Ἑλλήνων εἴτε ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, μέσω Ἰονίων νήσων, εἴτε ἀπὸ τὴν Θεσσαλία, βεβαιώνουν ἀκόμα οἱ ὑστεροελλαδικοὶ τάφοι στὸ Καλμπάκι (1250 π.Χ. περίπου), δύο μυκηναϊκὰ ξίφη ἀπὸ τὸ Πέρομα πιθανόν, τὰ μυκηναϊκὰ ἀφιερώματα τῆς Δωδώνης (κυρίως χαλκὰ ξίφη, μαχαίρια, διπλοὶ πελέκεις) καὶ μερικὲς ὑψίποδες κύλικες τῆς Κασσιτίσας τοῦ 4 π.Χ. αἰ., τῶν ὁποίων ἡ καταγωγὴ ἀπὸ τὶς μυκηναϊκὲς εἶναι ἀπαραγνώριστη. Χωρὶς ἄλλο συστηματικὲς ἀνασκαφικὲς ἐρευνες, ἰδιαίτερα στὶς προσχωματικὲς ἐκτάσεις τῶν ἐκβολῶν τῶν Ἡπειρωτικῶν ποταμῶν, θὰ προσθέσουν νέο ὑλικὸ γι' αὐτὸ τὸν πρῶτο μυκηναϊκὸ ἀποικισμό τῶν παλαιῶν τῆς Ἡπείρου, τὴν πρώτη ἐπαφὴ τῆς χώρας μετὰ τὸν νότιο Ἑλληνισμό, ἀπηχῆσεις τῆς ὁποίας συναντοῦμε στὰ ὁμηρικὰ ἔπη: Ὁ Ἀχιλλέας, ὁ κραταῖος ἡγεμόνας τῆς Θεσσαλικῆς Φθίας (Φάρσαλα), προσεύχεται στὸ Δία τὸν Δωδωναῖο καὶ τὸν Πελασγικό ('Ιλιάδα Π. 233 κ. ἐξ.). Ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ πολεμοῦν στὴν Τροία οἱ «ἄμφι Δωδῶνιν Ἐνεήνεσ» ('Ιλιάδα Β. 748—750). Ὁ Ὀδυσσεύς μάχεται μετὰ τοὺς συμμάχους τοῦ Θεσπρωτοῦ τοὺς πειρατὲς Ταφίους ('Ὀδύσσεια Π. 425 ἐξ.), φιλοδοξεῖται ἀπὸ τὸ βασιλεῖα τῆς Θεσπρωτίας, Φεῖδωνα, καὶ προπέμπεται ἀπ' αὐτὸν μετὰ δῶρα πολλὰ, αὐτὸς ὁμῶς μεταβαίνει στὴ Δωδῶνη, γιὰ νὰ πληροφορηθεῖ ἀπὸ τὸ μαντικὸ ψῆθυρο τῆς ἱερῆς βοιωανιδιάς ἂν θὰ πρέπει νὰ γυρίσει στὴν πατρίδα του κρυφὰ ἢ φανερά ('Ὀδύσσεια ξ. 327—μ. 296 ἐξ.). Ἀλλοτε ὁ Ὀδυσσεύς πορεύεται στὴν Ἐφύρα τοῦ Ἀχέροντα, στὴν εἴσοδο τοῦ Ἄδη, γιὰ νὰ ρωτήσῃ τὴ σκιά τοῦ τυφλοῦ μάγτη Τειρεσίαι γιὰ τὸ ταξεῖδι του ('Ὀδύσσεια

κ. 490 κ. έθ.), λ 1 κ. έξ.), στην Ίθιάκη· άλλοτε για να προμηθευθεί «φάρμακον ἀνδροφόνον» για τὰ βέλη του (Όδύσσ. α. 259 έξ.). Η αναφορά στα όμηρικά έπη της Έφύρας, σαν τόπον παρασκευής δηλητηρίων, ίσως όφείλεται στην εύδοκίμηση εκεί αύτοφυών δηλητηρωδών φυτών· έξ ίσου όμως είναι πιθανό, ότι πρόκειται για παροπαράδοτη ειδικότητα των Ήλειών αποίκων, γιατί ή περιοχή της ευτ. Πελοποννήσου ήταν φημισμένη στα μυκηναϊκά χρόνια για την τοξευτική τέχνη και δεινότητα. Μ' αυτή την έπαφή με τους νότιους Έλληνες πρέπει να συνδέσουμε τη λατρεία του Πελασγικού Διός της Δωδώνης, θεότητας πατριαρχικής, που διαμορφώθηκε, σύμφωνα με τὰ υπάρχοντα δεδομένα στη νότια Ελλάδα, και από λατρευτικές αντιλήψεις, που προδίνουν την πατριαρχική διάρθρωση της ελληνικής (μυκηναϊκής) κοινωνίας.

Στην πρώτη αυτή επέκταση των Αχαιών της Πελοποννήσου προς την ΒΔ Ήπειρο (και ή Ζάκυνθος επίσης αποικίσθηκε στα μυκηναϊκά χρόνια από Αχαιούς της Πελοποννήσου, Όσικ. 2,61. 1) έθεσε άπότομα τέρμα ή από Βορρά μεγάλη εισβολή, δύο γενιές (80 χρόνια) μετά την καταστροφή της Τροίας (τελευταία ό μεγάλος έρευνητής της Τροίας και των άακτόρων της Πύλου CARL BLEGEN όρισε την πτώση της Τροίας γύρω στα 1270—1260 π.Χ.). Μεταξύ των εισβολέων ήταν και οι Μολοσσοί, που προγενέστερη κοιτίδα φαίνεται να είχαν την γύρω από τὸ Βόϊο όρος της Δ. Μακεδονίας περιοχή, που σαν σφήνα εισχώρησαν κι έγκαταστάθηκαν στην κεντρική Ήπειρο με κέντρο τὸ λεκανοπέδιο των Ίωαννίνων. Κλάδος των Θεσπρωτών, οι Θεσσαλοί, αναγκάστηκαν να μετακινηθούν προς τὰ ανατολικά, στη Θεσσαλία, (Όροδ. ΥΙΙ 176). Άλλο τμήμα τους άπωθήθηκε στη δυτική Ήπειρο, έχοντας ως ανατολικότερο όριο τή Δωδώνη και τή βουρσεϊρά της Μαιναλιάσσας —Άγ. Νικολάου. Εκείθε, στο εύφορο λεκανοπέδιο των Γιαννίνων, είχαν έγκατασταθεί οι επήλυδες οι Μολοσσοί, με θρησκευτικό και πολιτικό κέντρο την Πασσαρώνα (κοντά στο Γαρδίκι), όπου ή προϊστορική λατρεία του Άφρείου Δία διατηρήθη ως τη δύση του αρχαίου κόσμου.

Την εγκατάσταση των νέων φύλων στο λεκανοπέδιο των Ίωαννίνων (ιτρίτη έποχή του χαλκού γύρω στο τέλος του 13 αιώνα) βεβαιώνει ή ανεύρεση στους προϊστορικούς συνοικισμούς της Καστρίτσας και του Κουτσελιού μιās καινούργιας κατηγορίας αγγείων «γραπτών», με γεωμετρική διακόσμηση, άπαράλλαχτη με τη ζωγραφιστή επίσης κεραμεική της Δ. Μακεδονίας (κατηγορία Μπουμπούστι, από την περιοχή που πρωοβρέθηκε). Παρόμοια κεραμεική βρέθηκε κατὰ μήκος της Δ. Ελλάδας ως την Όλυμπία, ιδιαίτερα όμως στο Θέρμο, πιστοποιήθηκε μέσα σε στρώμα με καταφανή ίχνη καταστρο-

φής από πυρπόληση.

Τὰ δεδομένα αὐτὰ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι κανένα ἶχνος τῶν ἀγγείων αὐτῶν δὲ βρέθηκε στὸ ἱερὸ τῆς Δωδώνης, ἀποτελεῖ πρόσθετη ἀπόδειξη τῆς γνώμης ὅτι τὸ νέο κύμα τῶν εἰσβολέων, ποὺ ἐγκαταστάθηκαν ἀνατολικῶς τῆς Δωδώνης, κι ἐπλημμύρισαν ὁλόκληρη τὴν Δ. Ἑλλάδα, δὲν μπόρεσε νὰ φτάσει μέχρι τὸ Θεσπρωτικὸ ἱερά: Πραγματικὰ ἡ ὁμηρικὴ παράδοση ἀγνοεῖ τὴν ὑπαρξὴ Μολοσσῶν στὴν περιοχὴ Δωδώνης—Ἰωαννίνων. Ὁ Νεῶν Κατάλογος τὸ ἀρχαιότερο στοιχεῖο τῆς Ἰλιάδος ἀναφέρει στὴν περιοχὴ αὐτὴ τοὺς Ἐνιήνας, καὶ μόνο τὸν 8 αἰῶνα τὸ κυκλικὸ ἔπος οἱ «Νόστοι» τοῦ Ἀγία, μνημονεύουν γιὰ πρώτη φορὰ τοὺς Μολοσσούς στὸ λεκανοπέδιο τῶν Γιαννίνων.

Μεταξὺ τῶν εἰσβολέων (Βορειοδυτικὰ Ἑλληνικὰ φύλα) συγκαταλέγονται καὶ βορβορικὰ (Βαλκανικὰ) φύλα, Θράκες, Βούγες, Ἰλλυριοί. Τοῦτο δὲν προκύπτει μόνο ἀπὸ μερικὰ γραπτὰ ἀγγεῖα μὲ στοιχεῖα βόρεια ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μιὰ σειρὰ τοπωνυμίων καὶ ἐθνικῶν τῆς Ἡπείρου, τῶν ὁποίων ὁ σχηματισμὸς ἢ κατάληξη ἢ τὸ ἔτυπο μαρτυροῦν προέλευση βόρεια. Ἐθνικὰ μὲ πρόσφυμα—εστ—, ἦ —στ—, (Ἀχαιολεστοί, Ὀρεστοί, Ἐγχειστοί, Ἐθνειστοί, Πευχειστοί κ.λ.π. ἢ ποὺ λήγουν σὲ —ῖνοις— (Ἀιογυρῖνοι, κοντὰ στὸ Ἀιογυρόκασιτρο, Δωνετῖνοι, Ἰσάρες Χάονες Μάροδοι κ.λ.π.), ἢ νεώτερη γλωσσολογικὴ ἔρευνα θεωρεῖ ἀσφαλῶς τεκμήρια βαλκανικῶν διεισδύσεων. Μερικὲς Ἡπειρωτο—μοκεδονικὲς λέξεις ἀκόμα, ὅπως δ ρ ά μ ι κ ε ς καὶ ἄ σ ι ρ α ξ ι ς (= εἶδος ψωμίων), δ ά δ α = θάλασσα), εἶναι καθ' ἑξῆς τῆς τελευταίας αὐτῆς βορβορικῆς διείσδυσης στὴν Ἡπειρο.

Μὲ τὴν ἐγκατάσταση καὶ τῶν Μολοσσῶν στὴν Ἡπειρο διαμορφώνεται βασικὰ ἡ ἐθολογικὴ ὑφὴ τῶν Ἡπειρωτικῶν φύλων καὶ παγιώνεται ἡ ἀνακατάταξή των, ποὺ δὲν μεταβάλλεται ὥς τὸ τέλος τοῦ 5 π.Χ. αἰῶνα. Γύρω ἀπὸ τοὺς Μολοσσούς ποὺ κατεῖχαν τὸν μεταξὺ Δωδώνης—Θεσσαλίας—Ἀῶου χώρο, βρίσκονταν τὰ ἄλλα φύλα, σημαντικώτερά τῶν ὁποίων ἦσαν οἱ Θεσπρωτοὶ καὶ οἱ Χάονες.

Ὁ σάλος τῆς μεγάλης εἰσβολῆς τοῦ 13 αἰῶνα ἐπαινέφερε, ὅπως ἦταν φυσικὸ, τὴν Ἡπειρο στὴν ἀπὸ αἰῶνα, ἀπομόνωσή της. Ἡ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὸ Νότο ἀνακόπτεται ὅπως καὶ πολλῶν ἄλλων ἐλληνικῶν ἱερῶν. Τοῦτο καθρεφτίζεται καθαρώτερα στὸ ἱερὸ τῆς Δωδώνης, ὅπου ὥς τὸ τέλος τῶν γεωμετρικῶν χρόνων περίπου παρατηρεῖται τέλεια ἔλλειψη ἀφιερωμάτων νοτίας προέλευσης. Τὸ μεγάλο τοῦτο κενὸ πέντε αἰῶνων (1230)1200—730 π.Χ. περίπου) γεφυρώνουν τὰ ἐγχώρια πῆλινα καὶ λίθινα εὐρήματα (ἀγγεῖα, χειροποίητα λίθινες ἀξίνες, πῆλινοι ὄρμοι, κ.λ.π.), ἀπλοῖκὰ ἀφιερῶματα τῶν προσκυνητῶν. Μὲ τὴν βαθμιαία ἀποκατάσταση τῆς ἀσφάλειας στὶς θάλασσες καὶ στοὺς χερ-

σαίους ἐμπορικούς δρόμους ξανάρχισαν οἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ τολμηροῦ καὶ δαιομνίου ἐλληνικοῦ πνεύματος. Πρῶτον, ὅπως ἦταν φυσικά, οἱ Ἡλεῖοι (τέλος 8 π.Χ. αἰῶνα), ἀκολουθώντας τὰ ἴχνη τῶν Μυκηναίων προγόνων τῶν, ἐγκατέστησαν στὶς ἀκτὲς τῆς Ἰκασσωπαίας (περίπου ἡ περιοχή πού περικλείνουν οἱ δύο ποταμοί, ὁ Λοῦρος καὶ ὁ Ἀχέροντας ὡς τὸν Ἀμβρακικό)· σειρὰ ἀποικιῶν, τὸ Βουχέτιο (ἴσως οἱ σημερινοὶ Ρωγοί), τὴν Ἑλάτριά καὶ τὴν Βατίνα, στὰ βόρεια τοῦ Ἀμβρακικοῦ, καὶ τὴν Πανδοσία στὴν πεδιάδα τοῦ Ἀχέροντα (σημερινὸ Καστρί). Μὲ τὴν ἐγκατάσταση αὐτῇ τῶν Ἡλείων στὴν πεδιάδα τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ἀχέροντα σχετίζονται πολλὲς μυθικὲς περιπέτειες τοῦ Ἡρακλῆ, ἡλειακῆς καταγωγῆς. Σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση π.χ' ὁ ἥρωας ἄρπαξε τὴν Ἀστυόχη, κόρη τοῦ βασιλιᾶ τῆς Θεσπρωτικῆς Ἐφύρος Φυλέα. Τούτου τοῦ μύθου τὸ πρότυπο συναντοῦμε στὸν Νεῶν Κατάλογον, Β. 657 ἐξ. ὅπου ὁ Ἡρακλείδης Τληπόλεμος ἀναφέρεται ὡς γιὸς τῆς Ἀστυόχειας, πού τὴν ἀπήγαγε ὁ Ἡρακλῆς στὴν Ἐφύρα, κοντὰ στὸν Σελλήεντα ποταμὸ τῆς Ἡλίδας.

Ἐνα αἰῶνα βραδύτερα, ἀπὸ τὸ 630 π.Χ. καὶ δῶθε ἡ Κόρινθος καὶ ἡ ἀποικία τῆς Κέρκυρας χτίζουν σειρὰ ἀποικιῶν ἀπὸ τὶς ἀκτὲς τοῦ Ἀμβρακικοῦ (Ἀκτιο, Ἀνακτόριο, κοντὰ στὴ Βόνιτσα, Ἀμβρακία) ὡς τὴν Β. Ἡπειρο καὶ νότια Ἰλλυρία (Ὠρικὸς, Ἀπολλωνία, Ἐπίδαμνος ἢ Δυρράχιο).

Ἀπηχῆσεις τῶν δύο τούτων ἀποικιστικῶν ἐπιχειρήσεων, τῶν Ἡλείων καὶ Κορινθίων (στὶς ὁποῖες ἀκολούθησαν κι ἄλλες, ὅπως τῆς Εὐβοίας, χωρὶς ὅμως οὐσιαστικὲς συνέπειες γιὰ τὴν Κόρινθος ἐξαισφάλισε τὸν ἔλεγχο στὴν Ἡπειρο, μὲ ἐξαίρεση τὴν περιοχή τοῦ Ἀχέροντα) εἶναι αἰσθητὲς καὶ ἄλλου ἰδιαίτερα ὅμως στὸ σεβάσμιον καὶ πανάρχαιο ἱερὸ τῆς Ἡπείρου τῇ Δωδώνῃ.

Ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα νοτιοελλοδικά ἀφιερώματα, πού ἐγκαινιάζουν τὴν ἐπανασύνδεση τοῦ παρσεβασμίου ἱεροῦ μὲ τὸ νότιο Ἑλληνισμό, ξεχωρίζουν δύο σημαντικὲς κατηγορίες χαλκῶν ἀφιερωμάτων. Τὰ ἀρχαιότερα, ὑστερογεωμετρικῶν — ὑπογεωμετρικῶν χρόνων εὐρήματα (750—700 π.Χ.) κομμάτια ἀπὸ τρίποδες, ἐξορτήματα ἀπὸ χάλκινους λέβητες, ἀγάλματα, πού παριστάνουν τὸν Δία πάνοπλο μὲ κράνος, ἀσπίδα καὶ δόρυ, ἔχουν τὰ ἀντίστοιχά τους στὸ ἐξ ἴσου σεβάσμιον ἱερὸ τῆς Ὀλυμπίας στὴν Ἡλίδα. Ἡ δεύτερη ομάδα ἀπὸ τὸ 600 π.Χ. καὶ βραδύτερα, πού ἀποτελοῦν τὰ λαμπρότερα ἀναθήματα μεταλλοτεχνίας, ἀγαλματάκια, σφίγγες, εὐς ἑφιπποὶ Διόσκουροι, ἐξορτήματα τριπόδων, κορινθιακὰ ἀγγεῖα προέρχονται ἀπὸ Κορινθιακὰ καὶ λακωνικὰ ἐργαστήρια εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε διὰ μέρος τῆς Κέρκυρας. Οἱ δύο αὐτὲς ομάδες ἀνταποκρίνονται χρονικὰ πρὸς τοὺς δύο ἀποικισμοὺς στὴν Ἡ-

πειρο τῶν Ἡλείων καὶ Κορινθίων, ἡ δὲ τεχνοτροπικὴ τους συγγένεια δείχνει ἀναμφισβήτητα τὸ δρόμο τῆς προέλευσης τῶν πολύτιμων τούτων ἀφιερωμάτων τοῦ ἱεροῦ.

Οἱ ἀποικισμοὶ αὐτοὶ τοῦ 8—7 αἰῶνα, ἀποτελοῦν συνέχεια τῆς ἀποικιστικῆς παραδόσης τῶν ὑστερομυκηναϊκῶν χρόνων: μιὰ καὶ εἶχε ἀνοιχτῇ ὁ δρόμος πρὸς τὰς Ἀκαρνανικὰς καὶ Ἠπειρωτικὰς ἀκτὲς ἦταν εὐκόλη ἡ ἐπανόληξη τοῦ ἐγχειρήματος γιὰ τὰς ἀκμαῖες ναυτικὰς μηχανοτροπίας τῆς Πελοποννήσου. Δὲν εἶναι τυχαίον, ὅτι κοντὰ σπὴ μυκηναϊκῇ ἀποικίᾳ τῶν Ἡλείων, τὴν Ἐφύρα ὕστερα ἀπὸ πέντε περίπου αἰῶνες, κατὰ τὸ τέλος τῶν γεωμετρικῶν χρόνων, χτίστηκε ἀπὸ τοὺς Ἡλείους —πάλι— μιὰ δεύτερη ἀποικία, ἡ Πανδοσία. Ἔτσι ἡ ἱστορία τοῦ ἀποικισμοῦ τῆς Ἠπείρου συμπίπτει στὶς γενικὲς γραμμὰς μὲ τὰ δύο μεγάλα ἀποικιστικὰ κύματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ποὺ ἐκάλυψαν τὰς ἀκτὲς τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Πόντου στὰ προϊστορικά καὶ ἱστορικά χρόνια (14—13 καὶ 8—6 αἰῶνες).

Μὲ τὸν ἐμπορικὸ ἀποικισμό τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τοῦ Ἰονίου καὶ μὲ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ μεγάλου στόλου τῆς κατόρθωσε ἡ Κόρινθος νὰ ἀποκτήσῃ τὸν οἰκονομικὸ ἔλεγχον στὴν Ἠπειρο κατὰ 6—5 αἰῶνα. Ἡ κατάστασις ὅμως αὕτῃ ἀρχίζει νὰ μεταβάλλεται μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (431—404 π.Χ.), ὅταν οἱ Μολοσσοί, ἔνα ἀπὸ τὰ ἀκαϊότερα Ἠπειρωτικὰ φύλα ποὺ κατεῖχαν καίρια γεωγραφικὴ θέσιν στὸ κέντρο τῆς Ἠπείρου, ἔγιναν σύμμαχοι τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ νέος πολιτικὸς προσανατολισμὸς τοῦ φύλου τούτου, ποὺ ἀκολούθησαν βοθημαῖα καὶ τὰ ἄλλα Ἠπειρωτικὰ φύλα, ἦταν κρίσιμος καὶ ἀποφασιστικὸς γιὰ ὁλόκληρον τὴν Ἠπειρο, γιὰτὶ σημειώνει τὴν ἀφιετηρία μιᾶς καινούργιας περιόδου οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς ἀνασυγκρότησης τῶν Μολοσσῶν, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ὑπερίσχυσίν τους ἀπέναντι τῶν ἄλλων Ἠπειρωτικῶν φύλων καὶ τὴν εἴσοδόν τους στὸ μεγάλο ἑλληνικὸ πολιτισμό. Σὸν ἀποτέλεσμος αὐτῆς τῆς μεταρρυθμιστικῆς ἀναδημιουργίας μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦν οἱ δύο ἀπόπειρες τῶν Ἠπειρωτῶν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Α' (331 π.Χ.), ἀδελφοῦ τῆς Ὀλυμπιάδος, γυναικὸς τοῦ Φιλίππου Β', καὶ τοῦ μεγάλου ἡγεμόνα τῆς Ἠπείρου, τοῦ Πύρρου (280—275), νὰ ἐπεκτείνουσαν τὴν κυριαρχίαν τους στὴν ἰταλικὴ χερσόνησο, ὅπως τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος πραγματοποιοῦσε τὸ μεγάλον ἐργον τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς Ἀσίας.

* * *

Ἡ ἰδιόμορφη γεωγραφικὴ θέσις ἐπεφύλαξε στὴν Ἠπειρο μιὰ ξεχωριστὴ ἱστορικὴ θέσιν. Ἐπὶ αἰῶνες καὶ χιλιετηρίδες διεφύλαξε τὰς ἀρχέγονες μορφὰς τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Γ'. Οὗτὸ δὲν εἶναι παρὰξενον ἂν ὥς σήμερον διατηροῦνται παραδόσεις, μῦθοι ἔθιμα, ποὺ ἔχουν τὰς ρίζας τους

στην απώτατη προϊστορία (ιδιαίτερα τούτο παρατηρείται στις όρεινες καὶ απόμερες περιοχές). Πολιτιστικά παρακολούθησε — ἂν καὶ ἀπὸ τὴν περιφέρειαν — τὴν ἐξελίξεις τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἐλληνικῶν φύλων τῆς νότιας Ἑλλάδας, πάντοτε ὅμως μὲ καταφανῆ βραδυπορία. Αὐτὴ ἡ ὀψιμὴ ὠρίμανση τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ὀφείλεται ἀποκλειστικὰ στὸ ὅτι ἦταν ἡ πρὸ ἀπομονωμένη καὶ ἀπομακρυσμένη περιοχή ἀπὸ τὴν μεγάλης πνευματικῆς ἐστίας τῶν προϊστορικῶν καὶ ἱστορικῶν χρόνων (Κρήτη, Μικτὴν, Κόρινθος, Ἀθήνα). Ὅταν οἱ πολιτικὲς ἀνακατατάξεις τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὴν ὁδήγησαν σὲ στενωτέρη ἐπαφὴ μὲ τὸ μεγαλύτερο πνευματικὸ κέντρο τῆς ἐποχῆς τὴν Ἀθήνα, ἡ Ἡπειρος, γιὰ πρώτη φορὰ σημειώνει τὴν παρουσία τῆς στὴν ἱστορικὴ σκηνή. Πρὸς στιγμὴν μάλιστα ἀποχτὰ τὴν ἡγετικὴ θέση (Πύρρος). Τὸν ἡγετικὸ τοῦτο ρόλο θὰ τὸν ἀναλάβει ἄλλες δυὸ φορές, σὲ ἐποχές πού φυγόκεντρες δυνάμεις διέσπασαν τὴν ἐνότητα πρωτεύουσας καὶ Κράτους (Κατάληψη Πόλης ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους — Δεσποτάτο Ἡπείρου, κατάργηση τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἔθνους — Τουρκοκρατία — Ἀλὴ Πασάς).

Ὅταν πάλι τὰ φῶτα τοῦ πνεύματος ἔσβυσαν στὴν ἀνατολικὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου καὶ μεταφέρθηκαν στὴ Δύση, ἡ Ἡπειρος ἦταν τότε ὁ πλησιέστερος σταθμὸς τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ. Μὲ τὴν μακρότατη ἀπὸ τὰ προϊστορικὰ χρόνια παράδοση τῶν νομάδων, πού συνεχίστηκε ἀδιάσπαστη ὡς τὰ βυζαντινὰ καὶ ὡς τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, οἱ ὑπόδουλοι Ἡπειρώτες ξαναβρῆκαν πάλι τὸ δρόμο τῆς ἀποδημίας πρὸς τὴ Δύση καὶ τὸ Βορρᾶ. Ἀπὸ τὴν πρώτη, ὅπου ἀνθίζαν ἀκμαίες Ἡπειρωτικὲς ποροικίες, δέχθηκαν τὰ φῶτα τοῦ ἐλλήνο—εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὰ μεταλαμπάδευσαν στὸ ὑπόδουλο ἔθνος ἀπὸ τὴ Βλαχία, τὴ Σερβία, τὴ Ρωσία ἀντλήσαν τὸν ὑλικὸ πλοῦτο καὶ τὸν διάθεσαν χωρὶς φειδῶ στὴν καλλιέργεια τῶν Γραιμμάτων, γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴ ἀφύπνιση τοῦ ἔθνους στὴ ζοφερὴ περίοδο τῆς δουλείας.

ΜΙΜΝΕΡΜΟΣ

★ Μεταφραστής: ΤΑΚΗΣ ΚΑΡΒΕΛΗΣ

α'

Τ' εἶναι ἡ ζωὴ καὶ τί ἡ χαρὰ μακρὰ ἀπ' τῆ χρυσῇ Ἀφροδίτῃ;
Μακάρι τὰ περθάνω, σὺν τῇ τοιάζομαι γι' αὐτὰ δὲ θὰ μπορῶ,
γιὰ τῇ λαοθαίαν ἀγάπῃ, τὰ εὐγενικὰ τὰ δῶρα καὶ τὴν κλίνη.
Λαίμαργα τόσο ἀσπάζουνε τῆς οὐότης τ' ἄνθη
γυναῖκες κι ἄντρες· μὰ σὺν τὰ ὀδυνηρὰ φτάσουν γεράματα,
πὺν ὅμοια κακὸ κάνουνε κι ἔσχημα τὸν ἄντρα,
τὸ νοῦ του πάντα τυραννοῦν οἱ ἄθλιες μέριμνες
κι οὔτε τοῦ ἡλίου τὸ φῶς θωροῦντας χαίρεται,
μὰ σὺν παιδιὰ εἶναι μισητός, ἀτίμητος ἀπ' τὶς γυναῖκες·
τόσο φρικτὰ ἔκαμε τὰ γοράματα ὁ Θεός.

β'

Μὰ ἐμεῖς, ὥσῃ τὰ φύλλα πὺν ἡ πολὺανθη ἐσπῆχ' ἐρέφει
τῆς ἀνοιξῆς κι ἀπ' τοῦ ἡλίου τὶς ἀκτῖνες ξάφταν ἀυξάνουν,
ὅμοιοι μ' αὐτά, μὲ τ' ἄνθη λίγον καιρὸ χαιρόμαστε
τῆς οὐότης, ἀπ' τοὺς Θεοὺς μὴν ξέροντας οὔτε κακὸ

οὔτε καλὸν μᾶς παρασιτέκουν πάντα οἱ μαῦρες μοῖρες,
 ἢ μιὰ τῶν φρικαλέων γηροπειῶν κρατᾷ τὸ τέλος,
 ἢ ἄλλη τοῦ θανάτου· λιγόχρονος τῆς ἥθης
 γίνεται ὁ καρπός, ὅσο πάνω σιτὴ γῆ σκορπᾷ τὸ φῶς τοῦ ὁ ἥλιος·
 μὰ σὺν τοῦ χρόνου ἔλθει τὸ πλήρωμα
 κάλλιο μας τότε ὁ θάνατος παρὰ ἡ ζωή·
 μὲς σιτὴν ψυχὴ θλίψεις ἀμέτρητες φυτρώνουν· τοῦ ἐνὸς
 πάσχει τὸ σπύρι, πίσω ἀκολουθοῦν τῆς φτώχειας τὰ ἔργα
 ἄλλος παιδιὰ δὲν ἔχει, κι ἐνῶ πάνω σιτὴ γῆ τόσο τὸ ἐπὶ θεί
 τόρῃ σιτὴν Ἄδῃ πάει· ἄλλος ὀλέθρια ἔχει ἀρρώστια·
 οὔτ' ἓνας δὲν ὑπάρχει ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους
 θλίψεις πολλές πὺν ὁ Δίας δὲν τοῦ ἔδωκε.

γ'

Ὅμορφος ποῖν κι ἂν ἦσουν, σὺν ἡ ἐπαγὴ περάσει,
 μήτε ἀκοιδὸς πατέρας, μήτε φίλος σὶὰ παιδιὰ σου εἶσαι.

δ'

Σιτὴν Τιθωνὸς ὁ Δίας ἀγέραςια, ἄσχημα γεράματα
 ἔδωκε νάχει, ἀπ' τὸν κακοῦργο θάνατο φρικιότερα.

ε'

Τώρα ἀναούλητος ὁ ἰδρώς κυλάει σιτὸ σῶμα μου
 καὶ τρέμω βλέποντας τῶν ὀμηλίκων τὸ ἄνθος,
 τερπνὸ μαζί κι ὠραῖο, πότερὸ ἄς ἦτανε νὰ ζεῖ!
 Σὰν τ' ὄνειρο ὅμως γίνεσαι λιγόχρονη ἢ ἀπίλητη
 νιότη τὰ ὀδυνηρὰ καὶ φρικαλέα γηροπειῶν
 πάνω ἀπ' τὴν κεφαλή ξάρνου χρεμίζονται
 ἐχθρικά ὅμοια κι ἀποτοκόσια, πὺν ἀγνώριστο τὸν ἄντρα
 κάνουν σὺν ξεχειλίσουν καὶ τὸ τοῦ σαλεύουν καὶ τὰ μάτια.

ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΣ

Οἱ ἐξὸριότοι Ἑρετριεῖς

Μεταφραστὴς: Φ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ

(Ὁ Ἀπολλώνιος ἀπὸ τὰ Τύανα ἦτα, ἕνα χαρακτηριστικὸ δείγμα «τῶν στοχαστικῶν προσαρμογῶν» τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ. Κράμα: Ἕλληνας φιλοσόφου κι ἀνατολίτη Μάγου, Πυθαγόρειος στὶς ἀντιλήψεις, ἀσκητικὸς, μὲ μαντικὲς ἱκανότητες, ἔκανε νὰ δημιουργηθεῖ γύρω του ἕνας κύκλος ἀπὸ διηγήσεις, τὸ πρὶν πολὺ φανταστικὲς, πού μᾶς τίς διέσωσε ὁ βιογράφος του Φλάβιος Φιλόστρατος στὸ βιβλίο του: «Βίος Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως». Ἀπ' αὐτὸ εἶναι παρμένο τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα).

Ὅταν ὁ Ἀπολλώνιος πέρασε στὴν Κισσία τῆς Ἀσίας καὶ κόντευε πιά νὰ φτάσει στὴ Βαβυλῶνα εἶδε στὸν ὕπνῳ του ἕνα ὄνειρο, πού κάποιος Θεὸς τοῦ τὸ ἔχε στείλει: Κάτι ψάρια εἶχαν τιναχθεῖ ἀπ' τὴ θάλασσα στὴ στεριά καὶ σπαιρτάριζαν καὶ μὲ φωνὴ ἀνθρώπινη μοιρολογούσαν, γιατί εἶχαν χάσει τὸν κόσμον τους, καὶ παρακαλοῦσαν ἕνα δελφίνι πού κολυμποῦσε κοντὰ σ' ἀκρογῶνι, νὰ τὰ βοηθήσει γιατί τώρα, λέει, ἦταν δυστυχησμένα, σὰν ἄνθρωποι πού κλαῖν στὴν ξενιτειά.

Χωρὶς καθόλου νὰ παραχθεῖ ἀπ' τ' ὄνειρο κάθεται καὶ σκέφτεται τί νὰ σημαίνει. Καὶ θέλοντας νὰ τρομάξει τὸν Δάμι τὸν σύντροφό του — ἤξερε πόσο φοβόταν ἀπὸ κάτι τέτοια — τοῦ λέει τ' ὄνειρό του κάοντας τὸν τρομαγμένο, πὼς ἦταν τάχα νὰ τοὺς βγεῖ σὲ κακό. Κι ἐκεῖ ὅς ἔβαλε τίς φωνές σὰ νὰ τὸ ἔχε δεῖ ὁ ἴδιος, κι ἐπέμενε νὰ μὴ συνεχίσουν, πρὶν πέρα τὴν πορεῖά τους. «μήπως» λέει «βγοῦμε ἀπὸ τὸν κόσμον».

μας, καθὼς τὰ ψάριαι καὶ κλάψουμε σὲ ξένη γῆ καί, μὴν ξέρονταις τί καὶ κάνουμε, παροικαλοῦμε καὶ ἐνὶ ἄρχοντα ἢ βασιλιά κι ἐκεῖνος μᾶς περιγελάσει, ὅπως τὸ δελφίνι τὰ ψάρια».

Γέλασε ὁ Ἀπολλώνιος· «δὲν ἔγινες» τοῦ λέει «φιλόσοφος ἀκόμη, ἂν λογαριάζεις τέτοια πράγματα. Νὰ στὸ ἐξηγήσω ἐγὼ τὸ ὄνειρό μου: Σ' αὐτὴ τῇ χώρᾳ, τὴν Κισσία, κατοικοῦν οἱ Ἑρετριεῖς· πού τοὺς ξεσήκωσε ἀπὸ τὴν Εὐβοία ὁ Δαρεῖος ἐδῶ καὶ πεντακόσια χρόνια τώρα, καὶ μὲ τὴν αἰχμαλωσία τοὺς τὴν ἔπαθαν· λέει τ' ὄνειρο, ὅπως τὰ ψάρια: ἔπεσαν μέσα στὴν ἀπόχη κι πιάστηκαν ὅλοι. Φαίνεται, λοιπὸν πὼς εἶναι θέλημα Θεοῦ νὰ πάω νὰ τοὺς ἀνταμώσω καὶ νὰ τοὺς βοηθήσω σ' ὅ,τι περνᾷ ἀπ' τὸ χέρι μου. Ἴσως μάλιστα οἱ ψυχὲς τῶν Ἑλλήνων, πού εἶχαν αὐτὴ τὴ μαύρη μοῖρα, μὲ προκαλοῦν γιὰ τὸ καλὸ τοῦ τόπου. Ἄς ἀλλάξουμε λοιπὸν δρόμο κι ἄς πάμε κοντὰ τους, ρωτώντας πού εἶναι κείνο τὸ πηγάδι, πού δίπλα του κατοικοῦν».

Λένε πὼς σ' αὐτὸ τὸ πηγάδι τὸ νερὸ εἶναι ἀνακαιωμένο μὲ πίσσες καὶ λάδι καὶ πὼς ὅταν τὸ τραβήξεις καὶ τὸ χύνεις ἔξω, καθαρίζει. Ὅτι πῆγε ὁ Ἀπολλώνιος στὴν Κισσία τὸ λέει κι ὁ ἴδιος στὸ γράμμα πού ἔστειλε στὸν λογιώτατο Κλαζομένιο. Γιατί ἦταν τόσο καλὸς καὶ σπλάχνικος, πού ὅταν εἶδε τοὺς Ἑρετριεῖς, θυμήθηκε τὸν λογιώτατο καὶ κάθησε καὶ τοῦ γράψε ὅσα εἶδε κι ὅσα ἔκαμε γιὰ κείνους. Καὶ σ' ὅλο του τὸ γράμμα τὸ παρακοιλεῖ, ὅταν θὰ γράψει ρητορικὸ λόγο γιὰ τοὺς Ἑρετριεῖς, νὰ μὴ παραλείψει νὰ κλάψει γι' αὐτοὺς.

Μ' αὐτὰ συμφωνοῦν καὶ τὰ ὅσα ἔχει γράψει γιὰ τοὺς Ἑρετριεῖς ὁ Δάμις. Κατοικοῦν δηλαδὴ στὴ Μηδική, ὅχι μακριὰ ἀπὸ τὴ Βαθυλῶνα· ἔας δρομέας θὰ τὸ ἔκανε μιὰ μέρα. Ἡ χώρα δὲν ἔχει πάλεις. Γιὰ τὴ ὅλη ἡ Κισσία εἶναι χωριὰ —καὶ μερικοὶ νομάδες πού σπάνια κατεβαίνουν ἀπ' τ' ἄλογά τους. Στὴ μέση βρίσκεται τὸ χωριὸ τῶν Ἑρετριέων, μὲ μιὰ τάφρο γύρω—γύρω γεμάτη νερό, πού οἱ ἴδιοι τὴν ὀνοίξαν, λέει, γιὰ νὰ φυλαχτοῦν ἀπ' τοὺς βαρβάρους τῆς Κισσίας. Τὸ χῶμα εἶναι ποτισμένο ἀπὸ πίσσα, ἀπρόσφορο σὲ καλλιέργεια κι οἱ κάτοικοι λιγόζωοι. Γιατὶ ἡ πίσσα, πού ἔχει τὸ νερὸ τοὺς πρῶει τὰ σπλάχνα. Ζοῦν ἀπὸ ἓνα λόφο πού ὑψώνεται πάνω ἀπὸ τὸν ἄγονο τόπο, πού τὸν ἔχουν γιὰ χωράφια καὶ τὸν σπέρνουν.

Λένε πὼς τοὺς εἶπαν οἱ ντέπιοι ὅτι αἰχμαλωτίστηκαν τότε κάπου ἑφτακόσιοι ὀγδόντα Ἑρετριεῖς —καὶ βέβαια ὅχι ὅλοι μάχημοι. Ἀνάμεσά τους ἦσαν καὶ γυναῖκες καὶ γέροι καὶ μερικά παιδιὰ. Γιατὶ οἱ πιὸ πολλοὶ Ἑρετριεῖς κατάφεραν νὰ γλιτώσουν πρὸς τὸν Κοφροῦσα καὶ στὰ βουνὰ τῆς Εὐβοίας. Στὴν Κισσία ἔφτασαν τελικὰ κάπου τετρακόσιοι ἄντρες καὶ καίμια δεκαριὰ γυναικόπαιδα. Οἱ ὑπόλοιποι χάθηκαν στὸ

δρόμο ἀπὸ τὴν Ἰωλία καὶ Λυδία καὶ πάνω.

Ἀνάμεσά τους βρέθηκαν μερικοὶ ποὺ ἤξεραν τὴν Τέχνη καὶ μὲ τὴν πέτρα ποὺ ἔβγαζαν ἀπὸ τὸ λόφο χτίσαι ἐλληνικοὺς ναοὺς καὶ ἀγορά, ὅση τοὺς χρειάζονταν, κι ἔστησαν δυὸ βωμοὺς τοῦ Δαρείου, ἓναν τοῦ Ξέρξη καὶ πρὸ πολλοὺς τοῦ Δαριδαίου. Ὡς τὸν καιρὸ τοῦ Δαριδαίου, ὀγδόητα ὀχτὼ χρόνια μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Ἑρέτριας, συνέχιζαν νὰ γράφουν μὲ τὸν ἐλληνικὸ τρόπο. Κι οἱ παλαιοὶ τάφοι τοὺς ἔχουν τὶς συνηθισμένες ἐπιγραφὰς «ὁ τάδε τοῦ τάδε» μὲ γράμματα ἐλληνικά, ποὺ τὰρ ἄμω, λένε, δὲν διαβάζονται. Καὶ πάνω στοὺς τάφους στήσανε ἀνάγλυφα κοινά, γιὰ τοὺς περάτες, τοὺς βουτηχτάδες, τοὺς ἐμπόρους ἢ τοὺς βαφιάδες τῆς πορφύρας — ἀνάλογα μὲ τὸ ἐπάγγελμα ποὺ εἶχε καθένας στὴν Ἑρέτρια. Καὶ σ' ἓναν τάφο ναυτικῶν διάβαισαν, λέει, τοῦτο τὸ ἐλεγεῖο:

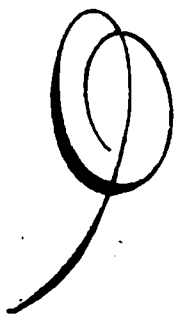
Ἐμεῖς ποὺ κάποτε διαβαίνομε τὸ βουερὸ κύμα τοῦ Αἰγαίου

τώρα θαυμένοι στὴν ἀπέραντη σπέπτα τῶν Ἐκβατάνων.

Χαίρε, Ἑρέτρια, κάποτε ξακουστὴ πατρίδα, χαίρε Ἀθήνα,

τῆς Εὐβοίας γειτόνι, χαίρε ἀγαπημένη θάλασσα.

Τοὺς χαλασμένους τάφους λοιπὸν ἀνέλαβε ὁ ἴδιος ὁ Δάμις καὶ τοὺς σκέπασε κι ἔρριξε χῶμα ἐπάνω τους καὶ πρόσφερε τὶς καθιερωμένες τιμὲς — ὅχι ὅμως καὶ θυσίαι (*). Καὶ φούσκωσε ἡ καρδιά του κι εἶπε ἐκεῖ ἀνάμεσά τους: «Ἑρετριεῖς, ποὺ ἡ μοῖρα σᾶς ξακλήρισε καὶ σᾶς πέταξε ἐδῶ, ἐσεῖς ἂν καὶ μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα σας ὥστί-σο βρήκατε μνήμα. Μὰ ἐκεῖνοι ποὺ σᾶς ἔρριξαν ἐδῶ χάθηκαν ἅταφοι γύρω ἀπ' τὸ νησί σας, δέκα χρόνια πρὶν ὥστερα ἀπὸ σᾶς. Καὶ βέβαια οἱ θεοὶ ἦταν ποὺ τοὺς ἔστειλαν τὴ συμφορὰ στὸν κόλπο τῆς Εὐβοίας».

C
C
C U
A L
R L
S E
O R
N S

"Ένα δέντρο

"Ένας βράχος

"Ένα σύννεφο

Ο Κάρσον Μάκ Κιούλλερς (CARSON M. CULLERS) γεννήθηκε το 1917 στην Πολιτεία της Γεωργίας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Στα έργα του περιλαμβάνονται οι νουβέλλες: 'Η καρδιά είναι ένας από τους μόνους κυνηγούς, που δημοσιεύθηκε το 1940 όπου ένας κωφάλαλος σε μια πόλη του Νότου χάνει τον μοναδικό του φίλο, ένα άλλο μουγγό, και συνδέεται με άλλους ανθρώπους που τον συμπονούν, όπως ένα έρημο κορίτσι που αγαπά τη μουσική, ένα Νέγρο γιατρό και ένα νέο με ριζοσπαστικές ιδέες. 'Αντικατοπτρισμοί σε χρυσό ματί, που δημοσιεύθηκε το 1941, και είναι μια μοιάδρια ιστορία της ζωής σε ένα στρατόπεδο των Νοτίων πριν από τον πόλεμο. Καλεσμένος σε Γάμο, που δημοσιεύθηκε το 1946 και εξιστορεί την ανησυχία ενός δωδεκάχρονου κοριτσιού καλεσμένου στον γάμο του αδελφού της. Διασκεύασθηκε σε θεατρικό έργο από τον συγγραφέα το 1950. Και Το Έπος του θλιμμένου καφενέ, που δημοσιεύθηκε το 1951 και είναι μια συλλογή διηγημάτων του συγγραφέα. Το διήγημα που αποκλουθεί δημοσιεύθηκε το Νοέμβριο του 1943 στο περιοδικό HARPER'S BAZAAR.

Μετάφραση: ΝΙΚΟΥ ΔΩΔΗ

Εκείνο τὸ πρωῒνὸ ἔβρεχε. Ἦταν ἀκόμα πολὺ σκοτεινά. Ὅταν τὸ ἀγόρι ἔφθασε στὸ καφενεῖο, ποὺ ἦταν στὴ δημοσιά, εἶχε περίπου περλεῶσει τὸ δρόμο του καὶ μπήκε μέσα γιὰ ἓνα φλυτζάνι καφέ. Τὸ καϊάστημα ἦταν ἓνα διανοικτερεῦδον καφενεῖο ἰδιοκτησίαις κάποιου πικρόχολου καὶ τσιγκούνη ἄντρα που τὸ φώναζαν Λεῶ. Μετὰ τὸν ἀνώμαλο καὶ ἄδειο δρόμο τὸ καφενεῖο φαινόταν τόσο φιλικὸ καὶ φωτεινὸ. Στὸ μπάγκο κάθονταν δυὸ στρατιῶτες, τρεῖς ἐργάτες τοῦ βαμβακοκλωστηρίου καὶ σὲ μιὰ γωνιά ἓνας ἄνθρωπος στριμωγμένος μετὰ τὴ μύτη καὶ τὸ μισὸ τὸ πρόσωπό του χωμέναι σ' ἓνα κύπελλο τῆς μπύρας. Τὸ ἀγόρι φοροῦσε μιὰ κουκούλα σὰν αὐτὲς ποὺ φοροῦν οἱ ἀεροπόροι. Ὅταν μπήκε στὸ καφενεῖο ξεκούμπωσε τὸ λουράκι κάτω ἀπὸ τὸ σαγόνι καὶ σήκωσε τὸ δεξι μέρος πρὸς τὰ πάνω ἀπὸ τὸ μικρὸ ροζ αὐτάκι του· συχνὰ καθὼς ἔπινε τὸν καφέ του κάποιος μποροῦσε νὰ τοῦ μιλήσει φιλικά. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ πρωῒνὸ ὁ Λεῶ δὲν τὸ κοίταξε στὸ πρόσωπο καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους δὲν μιλοῦσε. Πλήρωσε κι ἔκανε νὰ φύγει, ὅταν τοῦ μίλησαν:

«Παιδί! Ἦ, παιδί!».

Γύρισε πρὸς τὰ πίσω καὶ εἶδε ἐκείνον ποὺ κάθονταν στὴ γωνιά νὰ χτυπᾷ τὰ δάχτυλά του καὶ νὰ τοῦ κάνει νόημα. Εἶχε βγάλει τὸ πρόσωπό του ἀπὸ τὸ κύπελλο τῆς μπύρας καὶ φαίνονταν ξαφνικὰ πολὺ εὐτυχισμένος. Μακρὺς καὶ χλωμός μετὰ μιὰ μεγάλη μύτη καὶ ξεθωριασμένα παρτοκαλιᾶ μαλλιά.

«Ἦ, παιδί!».

Τὸ παιδί προχώρησε πρὸς αὐτόν. Ἦταν μικροκαμωμένο, περίπου δώδεκα χρονῶν, μετὰ τὸν ἓνα ὦμο τραηγμένο πιὸ ψηλὰ ἀπὸ τὸ βάρος τῆς σάκκας τοῦ σχολείου. Τὸ πρόσωπό του ἄπαιχο καὶ γεμάτο πονάδες καὶ τὰ μάτια του στρογγυλά, παιδικὰ μάτια.

«Ναί, κύριε!».

Ὁ ἄνθρωπος ἀπώθεσε σιγὴν ἀρχὴ τὸ χέρι πάνω στὸν ὦμο, μετὰ ἔπιασε τὸ πιγούνη τοῦ ἀγοριοῦ καὶ ἐγύρισε τὸ πρόσωπό του σιγὰ ἀπὸ

τῇ μιᾷ πλευρᾷ στὴν ἄλλη. Τὸ ἀγόρι μαζεύτηκε πρὸς τὰ πίσω φοβισμένο.

«Λέγα! Τί σοῦ κατέβηκε πάλι;»

Ἡ φωνὴ τοῦ ἀγοριοῦ ἦταν διαπεραστική· καὶ μέσα στὸ καφενεῖο ξαφνικὰ ἐπεκράτησε ἡσυχία.

Ὁ ἄνθρωπος εἶπε ἀργά: «Σ' ἀγαπῶ».

Ὅλοι ὅσοι κάθονταν στὸ μπάγκο γέλασαν. Τὸ ἀγόρι, ποῦχε σκυθρωπάσει καὶ ξεφύγει πρὸς τὰ πίσω, δὲν ᾔξερε τί νὰ κάνῃ. Κοίταξε πάνω ἀπὸ τὸ μπάγκο πρὸς τὸν Λεῶ, καὶ ὁ Λεῶ τὸ κοίταξε μὲ μιὰ βαριεστημένη, κομματιασμένη κοροϊδία. Τὸ ἀγόρι προσπάθησε νὰ γελάσει κι αὐτὲς. Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος ἦταν σοβαρὸς καὶ σκυθρωπός.

«Δὲν θέλω νὰ σὲ πειράξω, παιδί μου», εἶπε. «Κάθισε καὶ πάρε μιὰ μπύρα μαζί μου. Ὑπάρχει κάτι ποῦ θέλω νὰ σοῦ ἐξηγήσω».

Προσεκτικά, μὲ τὴν ἄκρῃ τοῦ ματιοῦ του, ὁ μικρὸς ἐξέτασε τοὺς ἄντρες πρὸς τοὺς καθόταν στὸ μπάγκο γιὰ νὰ δεῖ τί θάπρεπε νὰ κάνει. Αὐτοὶ εἶχαν ξαναγυρίσει στὶς μπύρες τους καὶ στὰ κολατσιά τους καὶ δὲν τὸ πρόσεχαν. Ὁ Λεῶ ἔβαλε ἓνα φλυτζάνι καφέ πάνω στὸ μπάγκο καὶ ἓνα μικρὸ κουμάρι μὲ κρέμα.

«Αὐτὸ εἶναι ἀνήλικο», εἶπε ὁ Λεῶ.

Τὸ παιδί ἀποκάθησε πάνω στὸ σκαμνί. Τὸ οὐτί του κάτω ἀπὸ τὸ ἀκισσηκωμένο μέρος τῆς κουκούλας του ἦταν πολὺ μικρὸ καὶ κόκκινο. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἐγνεφε σεμνά. «Εἶσαι σπουδαῖο», εἶπε. Μετὰ ἔπιασε τὴν κωλοτσέπη του κι ἔβγαλε κάτι ποῦ τὸ κράτησε πάνω στὴν παλάμη τοῦ χεριοῦ του γιὰ νὰ τὸ δεῖ τὸ ἀγόρι.

«Κοίταξε προσεκτικά», εἶπε.

Τὸ ἀγόρι κοίταξε ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε τίποτε γιὰ νὰ κοιτάξῃ πολὺ προσεκτικά. Ὁ ἄνθρωπος κρατοῦσε στὴ μεγάλη, λερωμένη παλάμη του μιὰ φωτογραφία. Ἦταν τὸ πρόσωπο μιᾶς γυναίκας, ἀλλὰ μαυρισμένο τόσο, ποῦ μόνο τὸ κοπέλλο καὶ τὸ φουστάνι ποῦ φοροῦσε ξεχωρίζαν.

«Βλέπεις;» ρώτησε ὁ ἄνθρωπος.

Τὸ ἀγόρι ἔκανε νόημα καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔβαλε μιὰ ἄλλη φωτογραφία στὴν παλάμη του. Ἡ γυναίκα στέκονταν σὲ μιὰ ἀμμουδιὰ φορῶντας μαγιώ. Τὸ μαγιώ μεγάλωνε τὸ στομάχι της, καὶ αὐτὸ ἦταν τὸ μόνο πράγμα ποῦ παρατηροῦσες.

«Κοίταξες καλὰ;». Χαμήλωσε καὶ πλησίασε καὶ τελικὰ ρώτησε:

«Τὴν εἶχες ξαναδεῖ ποτὲ πρὶν;».

Τὸ ἀγόρι ἔμεινε ἀκίνητο, κοιτάζοντάς τον λαξά. «Ὁχι, ὅσο θυμάμαι».

«Πολὺ καλὰ». Ὁ ἄνθρωπος ξεσκόνισε τὶς φωτογραφίες καὶ τὶς ἔβαλε ξανά στὴν τσέπη του. «Αὕτῃ ἦταν ἡ γυναίκα μου».

«Πεθαμένη;» ρώησε τὸ ἀγόρι.

Ἀργοκίνηται ὁ ἄνθρωπος κούνησε ἀρνητικὰ τὸ κεφάλι του. Σούφρωσε τὰ χεῖλη του σὰν νὰ θάλε ἰὰ σφυρίξει καὶ ἀπάντησε μ' ἓνα μακρόσυρτο τρόπο: «Οὐοόοχι—» εἶπε. «Θὰ σοῦ ἐξηγήσω».

Ἡ μπύρα πάνω σιὸ μπάγκο μπροστὰ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἦταν σ' ἓνα μεγάλο καφεδὶ κύπελλο. Αὐτὸς δὲν τὸ σήκωσε γιὰ ἰὰ πιεῖ. Ἀντίθετα δίπλωσα πρὸς τὰ κάτω καὶ ἀκουμπώντας τὸ πρόσωπό του πάνω στὰ χεῖλη, σιαμάτησε ἐκεῖ γιὰ μιὰ στιγμή. Μετὰ μὲ τὰ δυὸ του χέρια ἔδωσε κλίσσι σιὸ κύπελο καὶ ρούφηξε.

«Κάποια νύχια θὰ κοιμηθεῖς μὲ τὴ μεγάλη μύτη σου μέσα στὸ κύπελλο καὶ πνιγμένος», εἶπε ὁ Λεὼ. «Διαπρεπὴ παροδικὰ πνιξήματα μέσα στὴ μπύρα. Αὐτὸ θὰ ἦταν ὁ πιὸ ἔξυπνος θάνατος».

Τὸ παιδί προσπάθησε νὰ κάνει νόημα στὸ Λεὼ. Τὴν ὥρα ποῦ ὁ ἄνθρωπος δὲν κοίταζε ξεπέταξε τὸ πρόσωπό του καὶ ἀνοίξε τὸ στόμα του γιὰ νὰ ρωτήσῃ: «Μεθυσιμένος;». Ἀλλὰ ὁ Λεὼ μόνο τέντωσε τὰ φρύδια του καὶ ἀπομακρύνθηκε γιὰ νὰ βάλει μερικές ροζ φετούλες ἀπὸ μπέηκον πάνω στὴν ψηστιέρα. Ὁ ἄνθρωπος παραιμέρισε τὸ κύπελλο ἀπὸ κοντά του, ἴσιωσε τὸ κορμί του, καὶ σκαύρωσε τὰ χαλαρωμένα καὶ ραζισασιμένα χέρια του πάνω σιὸ μπάγκο. Τὸ πρόσωπό του εἶχε σκυθρωπάσει καθὼς κοίταζε τὸ παιδί. Δὲν ἀνοιγόκλεινε τὰ βλέφαρά του, ἀλλὰ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τὰ καπάκια τῶν ματιῶν ἔπεφταν μὲ ἐλαφριά βαρύτητα πάνω ἀπὸ τὰ ὠχροπράσινα μάτια. Ξημέρωνε καὶ τὸ ἀγόρι με ἀκίνησε τὸ βάρος τῆς σχολικῆς σάκκας.

«Μιλῶ πάνω στὴν ἀγάπη», εἶπε ὁ ἄνθρωπος. «Γιὰ μένα εἶναι ἐπιστήμη».

Τὸ ἀγόρι ἦταν μισοτραβηγμένο ἀπὸ τὸ σκαμνί. Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος σήκωσε τὸ δείκτη τοῦ χεριοῦ του, καὶ ὑπῆρχε κάτι στὴν κίνησι αὐτῇ ποῦ κρατοῦσε τὸ ἀγόρι καὶ δὲν τὸ ἄφηνε νὰ φύγει.

«Πρὶν ἀπὸ δώδεκα χρόνια παντρεύτηκα αὐτὴ τὴ γυναίκα. Μείνουμε μαζί ἓνα χρόνο, ἑννιά μῆνες, τρεῖς μέρες καὶ δυὸ νύχτες. Τὴν ἀγαποῦσα. Ναί...». Δυνάμωσε τὴν ἐξασθενημένη καὶ κομμένη φωνή του καὶ ξαίειπε: «Τὴν ἀγαποῦσα. Νόμιζα ὅτι κι αὐτὴ μ' ἀγαποῦσε. Ἦμουν μηχανοδηγὸς στοὺς σιδηροδρόμους. Αὐτὴ εἶχε ὅλες τὶς ἀνέσεις τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὶς πολυτέλειες. Ποτὲ δὲν μοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ μυαλὸ πὼς δὲν ἦταν ἱκανοποιημένη. Ἀλλὰ ξέρεις τὶ ἔγινε;».

«Μιμούσου!» εἶπε ὁ Λεὼ.

Ὁ ἄνθρωπος τράβηξε τὰ μάτια του ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ ἀγοριοῦ. «Μὲ παρόρτησε. Γύρισα μιὰ νύχτα καὶ βρῆκα τὸ σπίτι ἄδειο καὶ αὐτὴ φευγάτη. Μὲ παρόρτησε».

«Μὲ κάνα φίλο;» ρώτησε τὸ ἀγόρι.

Εὐγενικά ὁ ἄνθρωπος ἀκούμπησε τὴν πιαλάμη του πάνω στὸν

μπάγκο. «Φυσικά, παιδί μου. Μια γυναίκα δεν φεύγει έτσι μόνη της».

Το καφενείο ήταν ήσυχο, ή άπαλη βροχή μαύρη και ατέλειωτη έ-
ξω. Ο Λεώ παιήκωσε το ψημένο μπέηκον με τα δόντια του μεγάλου
πειρουνιού: «Έτσι έσύ κυνηγούσες τις εύκολες για έντεκα χρόνια. Γε-
ροπαρалуμένη σάτυρε!».

Για πρώτη φορά ο άνθρωπος κοίταξε τον Λεώ. «Παρακαλώ, μη γί-
νεσαι χυδαίος. Εκτός αυτού, δεν μιλούσα σε σένα». Ξαναγύρισε στο
άγορι και, σ' έμπιστευτικό και μυστικό τόνο, συνέχισε: «Άς μη του
δίνουμε σημασία. Έν τάξει;».

Ο μικρός συμφώνησε με δισταγμό.

«Ήταν σαν κι αυτό», συνέχισε ο άνθρωπος. «Είμαι άνθρωπος που
αισθάνεται πολλά. Σ' όλη μου τη ζωή το ένα πράγμα κατόπιν του άλ-
λου μου έκανε έντύπωση. Το φεγγαρόφωτο. Η γάμπα μιας όμορφης
κοπέλλας. Το ένα πράγμα κατόπιν του άλλου. Άλλ' αυτό που έχει
σημασία είναι ότι όταν είχα απολαύσει το κάθε τι είχα ένα ξεχωριστό
αίσθημα σαν να υπήρχε ένα κενό γύρω μου. Τίποτα δεν έμοιαζε να ύ-
πάρχει ξέχωρο ή να ταιριάζει με τ' άλλα πράγματα. Γυναίκες; Είχα
το μοιράδι μου κι απ' αυτές. Το ίδιο. Συνέχιζε να υπάρχει το κενό
γύρω μου. Ήμουν ένας άνθρωπος που ποτέ δεν είχε αγαπήσει».

Πολύ άργοκίνητα έκλεισε τα βλέφαρά του και ή κίνησι αυτή ή-
ταν σαν να πέφτει ή αύλαιά σιό τέλος μιιάς σκηής. Όταν ξαναμίλησε,
ή φωνή του ήταν συνεπαρμένη και τα λόγια έβγαιναν γρήγορα— σί-
λοβοί από τα φαρδιά και ξεκρέμαστα αυτιά του έμοιαζαν να κουνιούν-
ται.

«Μετά συνάτησα αυτή τη γυναίκα. Ήμουν πενήνια ενός χρονών
και αυτή έλεγε πάντοτε πώς ήταν τριάντα. Τη γνώρισα σ' ένα σταθμό
ανεφοδιασμού και στεφανωθήκαμε μέσα σε τρείς μέρες. Και ξέρεις πώς
έμοιαζε; Άκριδώς δεν μπορώ να σου πώ. Όλο αυτό που είχα αισθαν-
θεί ποτέ είχε συγκεντρωθεί γύρω απ' αυτή τη γυναίκα. Τώρα δεν ύ-
πήρχε κανένα κενό γύρω μου· είχε πληρωθεί απ' αυτήν».

Ο άνθρωπος σταμάτησε και φύσηξε τη μύτη. Η φωνή του βάθινε
και πήρε επιπληκτικό χαμηλό τόνο: «Δεν το έξηγώ αυτό σωστά. Αυτό
που συνέβη ήταν το έξης. Υπήρχαν αυτά τα όμορφα αίσθήματα και σί-
ευχάριστες μικρές ξενοιασιές μέσα μου. Και ή γυναίκα αυτή ήταν κάτι
σαν ένα αδιάκοπο έργασιήρι για την ψυχή μου. Πέρασα αυτά τα μικρά
καμμάτια του έαυτού μου απ' αυτήν και βγήκα υπερπλήρης. Τώρα με
καταλαβαίνεις;».

«Πώς τη λέγανε;» ρώτησε το άγορι.

«Ώ» είπε. «Τη φώναζα Ντουιτού. Άλλ' ουδ' έχει σημασία».

«Προσπάθησες να την κάνεις να ξαναγυρίσει;».

Ο άνθρωπος δὲν φάνηκε πὼς ἄκουσε. «Μὲ τὶς περιστάσεις αὐτὲς μπορεῖς νὰ φανταστεῖς πὼς αἰσθάνθηκα ὅταν μὲ ἄφησε».

Ο Λεὼ πῆρε τὸ μπέηκον ἀπὸ τὴν ψηστιέρα καὶ δίπλωσε δυὸ φετούλες ἀπ' αὐτὸ ἀνάμεσά σὲ ψωμάκι. Εἶχε γκριζωπὸ πρόσωπο, σχισμένα μάτια καὶ μιὰ πατισωλωμένη μύτη μὲ ἀμυδρὲς μπλὲ σκιᾶς. Κάποιος ἐργάτης τοῦ κλωστηρίου ἔκανε νόημα γιὰ λίγο καφὲ ἀκόμα καὶ ὁ Λεὼ τοῦ γέμισε τὸ φλυτζάνι. Ποιὲ δὲν παράγγελε χωρὶς λεφτά. Ὁ ἐργάτης ἔπαιρνε τὸ πρωῒνό του ἐκεῖ κάθε πρωῒ, ἀλλὰ ὁ Λεὼ ὅσο περισσότερο γνῶριζε τοὺς πελάτες του τόσο καὶ πιὸ πολὺ τσιγκούνικα τοὺς μεταχειριζόταν. Δάγκωσε τὸ ψωμάκι σὰν νὰ ζήλευε γι' αὐτὸ τὸν ἑαυτό του.

«Καὶ ποιὲ δὲν τὴν ξανασυνάντησες;».

Τὸ ἀγόρι δὲν ἤξερε τί νὰ ὑποθέσει γιὰ τὸν ἄνθρωπο, καὶ τὸ παιδικό του πρόσωπο ἦταν ἀναποφάσιστο μὲ ἀνάμικτη περιέργεια καὶ ἀμφιβολία. Ἦταν κοινούργιο στὸ δρόμο τοῦ σχολείου· ἦταν ἀκόμα ἔξω ἀπὸ τὶς συνήθειες του νὰ βρίσκεται ἔξω σιπὴν πόλι τὴν ὥρα τοῦ μαύρου, ἀσυνήθιστου πρωῒνου.

«Ναί», εἶπε ὁ ἄνθρωπος. «Ἔκανα τὸ κάθε τι νὰ τὴν ξαναφέρω πίσω. Γύρισα ἐδῶ καὶ κεῖ προσπαθώντας νὰ πῆν βρῶ. Πῆγα στὴν Τούλζα ὅπου εἶχε συγγενεῖς. Καὶ στὸ Μόμπιλ. Πῆγα σὲ κάθε πόλι πού μοῦχε ἀναφέρει ποιέ, καὶ κυνήγησα κάθε ἄντρα πού αὐτὴ συνδεόταν μαζί του πρὶν. Τούλζα, Ἀτλάντα, Σικάγο, Σήχω, Μέμφις... Γιὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ δυὸ χρόνια περιφερόμουν στὴ χώρα προσπαθώντας νὰ τὴ συναντήσω».

«Ἀλλὰ τὸ ζευγάρι εἶχε ἐξαφανισθεῖ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς!» εἶπε ὁ Λεὼ.

«Μὴ τὸν ἀκούς», εἶπε ὁ ἄνθρωπος ἐμπιστευτικά. «Καὶ ξέχασε αὐτὰ τὰ δυὸ χρόνια. Δὲν ἔχουν κοιμηθῇ σημασία. Αὐτὸ πού ἔχει σημασία εἶναι ὅτι γύρω στὸν τρίτο χρόνο ἓνα περίεργο πρᾶγμα ἄρχισε νὰ μοῦ συμβαίνει».

«Τί!» ρώτησε τὸ ἀγόρι.

Ο ἄνθρωπος ἔσκιυε πρὸς τὰ κάτω καὶ ἔγυρε τὸ κύπελλο γιὰ νὰ πάρει μιὰ ρουφηξιὰ μπύρας. Ἀλλὰ καθὼς σπιάθηκε πάνω ἀπὸ τὸ κύπελλο τὰ ρουθούνια του κινήθηκαν ἀλαφρά· ὁσπρήστηκε τὴν ἐξάτμησι τῆς μπύρας καὶ δὲν ἤπιε. «Ἡ ἀγάπη εἶναι ἓνα παρὰξενον πρᾶγμα ἀμαίμπεχτεῖς. Στὴν ἀρχὴ σκεφτόμουν μόνο πὼς θὰ τὴν φέρω πίσω. Ἦταν ἓνα εἶδος μανίας. Ἀλλὰ μετὰ, καθὼς ὁ καιρὸς περνοῦσε ἄρχισα νὰ τὴν ἀναπολῶ. Ξέρεις ὅμως τί συνέβη;».

«Ὁχι», εἶπε τὸ ἀγόρι.

«Ὅταν ξάπλωσα πάνω σ' ἓνα κρεβάτι καὶ ἄρχιζα τὶς ἀναπολή-

σεις τὸ μυαλό μου σπαιματοῦσε νὰ δουλεύει. Δὲν μπορούσα νὰ τὴ δώ. Μπορούσα νὰ βγάλω τὴ φωτογραφία τῆς καὶ νὰ κοιτάξω. Καιμιά διαφορά. Δὲν ἔπαιρνε μπρός. Κενό. Μπορεῖς νὰ τὸ φανταστεῖς;».

«Δὲν μοῦ λές, Μὰκ!» φώναξε ὁ Λεὼ ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ μπάγκου. «Μπορεῖς νὰ φανταστεῖς τὸ μυαλό αὐτοῦ τοῦ μπεκρούλιακα ἄδειο;».

Αργά, σὰν νὰ δώχνε μακρὰ μυῖγες, ὁ ἄνθρωπος κούνησε τὸ χέρι. Τὰ μάτια του συγκεντρώθηκαν κι ἀπομονώθηκαν πάνω στὸ ἀδαυθές καὶ μικρὸ πρόσωπο τοῦ παιδιοῦ.

«Ἀλλὰ ἓνα ἀναπάνιεχο κομμάτι γυαλὶ στὸ πεζοδρόμιο. Ἦ ὁ τὸνας ἐνὸς νίκελ στὸ αὐτόματο κουτὶ τῶν δίσκων τῆς μουσικῆς. Μιά σκιά πάνω σ' ἓνα τοῖχο τῆ νύχτας. Κι ἐγὼ μπορούσα νὰ θυμῶμαι. Αὐτὸ μπορούσε νὰ συμβεῖ σ' ἓνα δρόμο καὶ ἐγὼ μπορούσα νὰ ξεφάνισω ἢ νὰ χτυπήσω τὸ κεφάλι μου πάνω στὴν κολῶνα τοῦ ἡλεκτρικοῦ. Μὲ παρακολουθεῖς;».

«Ἐνα κομμάτι γυαλὶ...» εἶπε τὸ ἀγόρι.

«Ὅ, τιδήποτε. Μπορούσα νὰ περπατῶ καὶ δὲν εἶχα δύναμι τοῦ πῶς καὶ πότε νὰ τὴ θυμηθῶ Σκέφτεσαι πῶς μπορεῖς νὰ κρεμάσεις κάποιον ποραπέτασμα. Μὰ ἡ ἀνάμνηση δὲν ἔρχεται στὸν ἄνθρωπο κατὰ πρόσωπο —σφυρίζει ἀπὸ δεξιά καὶ ἀριστερά. Ἦμουν στὸ ἔλεος τοῦ καθετὶ ποῦ ἔβλεπα καὶ ἄκουγα. Ξαφνικά, ἀντὶ ἐγὼ νὰ χτενίζω τὰ περὶχωρα γιὰ νὰ τὴ βρῶ, ἄρχισε αὐτὴ νὰ μὲ καταδιώκει, στὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου. Αὐτὴ νὰ μὲ καταδιώκει, πῶς σοῦ φαίνεται! Καὶ μέσα στὴν ψυχὴ μου!».

Τὸ ἀγόρι τελικὰ ρώτησε: «Σὲ ποιο μέρος τῆς χώρας βρισκόσουν τότε;».

«Ἦχα, ἀναστέναιξε ὁ ἄνθρωπος. «Ἦμουν ἓνας ἄρρωστος. Ἦταν σὰν βλογιά. Ὁμολογῶ, παιδί μου, πῶς ἔπινα. Ἦμοίχευα. Ἦκανα κάθε ἁμαρτία ποῦ ξαφνικά μοῦ κατέβαινε. Συχαίνομαι νὰ τὸ μολογήσω, μὰ θὰ τὸ κάνω. Σὰν θυμῶμαι αὐτὴ τὴν περίοδο ὅλα ἀνατριχιάζουν στὸ μυαλό μου. Ἦσαν τρομερό!».

Ὁ ἄνθρωπος ἔγυρε τὸ κεφάλι πρὸς τὰ κάτω καὶ χτύπησε τὸ μέτωπο πάνω στὸ μπάγκο. Γιὰ μιὰ στιγμή ἔμεινε καιμπουριασμένος σ' αὐτὴ τὴ στάση. Τὸ πίσω μέρος τοῦ λαιμοῦ σκεπάστηκε ἀπὸ μιὰ πορτοκαλιά ἀπόχρωση. Τὰ χέρια του μὲ τὰ μακρὰ στραβωμένα δάχτυλα ἐνώθηκαν σὲ μιὰ στάση προσευχῆς. Μετὰ ὁ ἄνθρωπος ἴσιωσε τὸ κορμί· χαμογέλασε καὶ ξαφνικά τὸ πρόσωπο ἔγινε λαίμπερό, τραμερὸ καὶ γερασμένο.

«Ἦταν ὁ πέμπτος χρόνος τότε ποῦ συνέβηκε αὐτό», εἶπε. «Καὶ μ' αὐτὸ ξεκίνησα τὴν ἐπιστήμη μου».

Τὸ στόμα τοῦ Λεὼ συσπίασθηκε σ' ἓνα συγκρατημένο γρήγορο μορφασμό. «Λοιπὸν, οἱ ἄνθρωποι δὲν πάνε πρὸς τὴ νειότη μὰ στὰ γερατιά», εἶπε. Ὑστερα μ' ἓνα ξαφνικὸ ξέσπασμα κουδάρησε τὸ σφουγγαρόπανο ποὺ κρατοῦσε καὶ τὸ πέταξε δυνατὰ κάτω στὸ πάτωμα. «Κατουριάρη γέρος—Ρωμαῖο!».

«Τὶ συνέβηκε;» ρώτησε τ' ἀγόρι.

Ἡ φωνὴ τοῦ γέρου ἔγινε κοφτὴ καὶ καθαρή.

«Εἰρήνη» ἀπάντησε.

«Τί;».

«Εἶναι δύσκολο νὰ τὸ ξηγήσει κανένας ἐπιστημονικά, παιδί μου. Νομίζω πὼς ἡ πιὸ λογικὴ ἐξήγηση εἶναι ὅτι αὐτὴ καὶ γὼ χαθήκαμε ὁ ἓνας μακριὰ ἀπὸ τὸν ἄλλο γιὰ τόσο καιρὸ ποὺ τελικὰ μὲν μπερδεύτηκαμε μαζὶ καὶ στρωθήκαμε τὰ παραιτήσαμε Εἰρήνη. Ἔναι παράξενο καὶ ὁμορφο κενό. Ἦσαν ἀναιξή στὸ Πόρτλαντ κι ἔβρεχε κάθε ἀπόγειο. Ὅλη τὴ νύχτα τὸ μόνο ποὺ ἔκανα ἦταν νὰ μὲν ἐκεῖ πάνω στὸ κρεβάτι μου, μὲς' στὸ σκοτάδι. Κι αὐτὸ ἐξηγεῖ πὼς ἡ ἐπιστήμη ἐμφανίστηκε σὲ μένα».

Τὰ παράθυρα ποὺ βλέπανε πρὸς τὴ δημοσιὰ φωτίζονταν ἀπὸ ἓνα χλωμὸ μπλέ φῶς. Οἱ δυὸ στρατιῶτες πλήρωσαν γιὰ τὶς μπύρες τους καὶ ἄνοιξαν τὴν πόρτα —ὁ ἓνας ἀπ' αὐτοὺς χτένισε τὰ μαλλιά καὶ σφούγγισε τὶς λαισπωμένες γαλότσες προτοῦ βγοῦν ἔξω. Οἱ τρεῖς ἐργάτες τοῦ κλωστήριου ἔγυραν ἤσυχαι πάνω στὸ κολασιό τους. Τὸ ρολόϊ τοῦ Λεὼ πάνω στὸν τοῖχο συνέχιζε τὸ τικ—τάκ.

«Εἶναι τεῦπο, κι ἄκουσε προσεκτικά, ἀφιερῶθηκα στὴν ἀγάπη καὶ τὸ δικαιολόγησα. Κατάλαβα τί εἶναι στραβὸ σὲ μᾶς. Οἱ ἄντρες ἀγαποῦν γιὰ πρώτη φορὰ. Καὶ τί ἀγαποῦν;».

Τὸ ἀπαλὸ στόμα τοῦ ἀγοριοῦ μισάνοιξε, ἀλλὰ δὲν ἀπάντησε.

«Μιὰ γυναίκα», εἶπε ὁ γέρος. «Χωρὶς ἐπιστήμη, χωρὶς ἐφόδια, ἀναιλαμβάνουν τὴν πιὸ ἐπικίνδυνη καὶ ἱερὴ ἀποστολὴ στὴ γῆ. Ἀγαποῦν μιὰ γυναίκα. Εἶναι σωστὸ αὐτό, παιδί μου;».

«Ναί», εἶπε δειλὰ τὸ ἀγόρι.

«Ξεκινοῦ, ἀπὸ τὴν ἀνάποδη ἄκρη τῆς ἀγάπης Ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν κορυφή. Μπορεῖς ν' ἀνησυχῆσεις πὼς θὰ εἶναι τόσο ἀποκρουστικό; Ἐβρεις πὼς οἱ ἄντρες πρέπει ν' ἀγαποῦν;».

Ὁ γέρος ζήγωσε κι ἔπιασε τὸ ἀγόρι ἀπὸ τὸ γιὰ τῆς πέτσινης ζακέττας καὶ τοῦ ἔδωσε ἓνα ὀλαφρὸ τίνισμα ἐνῶ τὰ πράσινα μάτια του κοίταζαν σταθερὰ πρὸς τὰ κάτω.

«Παιδί μου, ξέρεις πὼς ἡ ἀγάπη θάπρεπε ν' ἀρχίζει;».

Τὸ ἀγόρι στάθηκε μικρὸ, ὑπάκουο καὶ ἤρεμο. Ἀργὰ κίνησε ἀρνητικὰ τὸ κεφάλι. Ὁ γέρος πλησίασε περισσότερο καὶ μουρμούρισε:

«Ένα δέντρο. Ένας βράχος. Ένα σύννεφο».

Έβρεχε ακόμα έξω στο δρόμο. Ήταν μιὰ μαιλακιά, σταχτιά και άσπαιμάτητη βροχή. Ή σειρήνα του έργοστασίου σφύριξε για τή βάρδια των έξι και οι τρεις εργάτες πλήρωσαν και φύγαμε. Δέν υπήρχε άλλος στον καφενέ έξω από τον Λεώ πò γέρο, και τò παιδί.

«Ο καιρός ήταν όμοιος στο Πόρτλαντ», είπε. «Τήν εποχή που άρχισε ή έπιστήμη μου. Προσευχήθηκα και ξεκίνησα πολύ προσεκτικά. Μάζευα κάτι από τò δρόμο και τόπαιρνα μαζί μου στο σπίτι. Άγόρασα ένα χρυσάφιρο και συγκεντρώθηκα σ' αυτό και τ' αγάπησα. Ξεσκόλιζα από τò ένα πράγμα στο άλλο. Μέρα με τή μέρα ακολουθούσα αυτή τήν τακτική. Στο δρόμο από τò Πόρτλαντ στο Σάν Ντιέγο...».

«Ώ, βούλωσ' το!» έσκουξε ξαφνικά ó Λεώ. «Βούλωσ' το! Βούλωσ' το!».

Ο γέρος ακόμα κρατούσε τò γιαικά του άγοριού· τò πρόσωπό του είχε ελκρινεία, φωτεινότητα, άγριάδα. «Για έξι χρόνια γύριζα μόνος μου κι έχτιζα τήν έπιστήμη μου. Και τώρα είμαι άρχιμάστορας, παιδί μου. Άγαπώ, τιδήποτε. Άκόμα χωρίς να χρειάζεται να σκεφθώ γι' αυτό. Βλέπω ένα δρόμο γεμάτο από ανθρώπους και ένα όμορφο φώς με φωτίζει. Παρατηρώ ένα πουλι στον ουρανó. Ή συναντώ ένα περαστικό στο δρόμο. Ο,τιδήποτε, παιδί μου. Και όποιοιδήποτε. Όλοι ξένοι και όλοι αγάπημένοι! Καταλαβαίνεις μιὰ έπιστήμη σαν τή δική μου τι μπορεί να σημαίνει!».

Τò άγόρι σιέκονταν αλύγιστο και τὰ χέρια του έσφιγγαν γερά τήν άκρη του μπάγκου. Στο τέλος ρώτησε:

«Ξαναβρήκες ποτέ αυτή τή γυναίκα;»

«Τί; τι είπες, παιδί μου;».

«Καταλαβαίνω» ρώτησε δειλά τò άγόρι. «Ξαναγάπησες γυναίκα;».

Ο γέρος χαλάρωσε τò σφύζιμο στη ζακέττα του άγοριού. Άπομοκρύνθηκε και για πρώτη φορά τὰ πράσινα μάτια που πήραν μιὰ άπλανή και έξουθενωμένη έκφραση. Σήκωσε τò κύπελλο από τον μπάγκο και έπινε τή κίτρινη μπύρα ως τόν πάτο. Τò κεφάλι του κολήθηκε άργά από τή μιὰ μεριά στην άλλη. Τέλος απάντησε: «Όχι, παιδί μου. Βλέπεις, αυτό είναι τò τελευταίο βήμα στην έπιστήμη μου. Προχωρώ προσεκτικά. Και δέν είμαι έντελώς έτοιμος ακόμα».

«Λοιπόν!» είπε ó Λεώ. «Λοπόν, λοιπόν!».

Ο γέρος σ' άθηκε στην άνοιχτή πόρτα. «Θυμίσου», είπε Κορνιζορισμένος εκεί στο σταχτύ, ύγρο φώς του πρωϊνού φαινόταν ζορωμένος κι άδύνατος. Μά τò χαμόγελό του ήταν φωτεινό. «Θυμίσου ότι σ' αγαπώ», είπε μ' ένα τελευταίο νόημα. Ή πόρτα έκλεισε ήσυχα πίσω του.

Τὸ ἀγόρι δὲ μίλησε γιὰ πολὺ ὥρα. Κατέβασε τὸ γύσο σὶδὸ μέτωπό του καὶ πέρασε τὸν τρυφερὸ μικρὸ του δείχτη γύρω ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ ἄδειου φλυτζανιοῦ του. Μετὰ χωρὶς νὰ κοιτάξῃ τὸν Λεὼ τελικὰ ρώτησε:

«Ήταν μεθυσμένος;».

«Ὁχι», εἶπε ὁ Λεὼ κοφτά.

Τὸ δυνάμωσε τὸν τόνο στὴν καθαρὴ φωνή του. «Τότε μήπως εἶναι τοξικομανής;».

«Ὁχι».

Τὸ ἀγόρι κοίταξε στὸ πρόσωπο τὸν Λεὼ, καὶ τὸ φαρδὺ μικρὸ του πρόσωπο ἀπελπίστηκε, ἡ φωνὴ ἔγινε βιαστικὴ καὶ διαπεραστικὴ. «Ήταν πρελλός; Νομίζεις ὅτι ἦταν ἐπιληπτικός;». Ἡ φωνὴ τοῦ μικροῦ ἔπεσε ξαφνικὰ σὲ ἀμφιβολία «Λεὼ; Ἦ ὄχι;».

Μὰ ὁ Λεὼ δὲν τοῦ ἀπάντησε. Δούλευε ἓνα καφενεῖο ποὺ διαλυκτέρειε δεκατέσσερα χρόνια καὶ νόμιζε τὸν ἑαυτὸ του ἱκανὸ νὰ κρίνει τὴν τρέλλα. Ὑπῆρχαν οἱ «τύποι» τῆς πόλης καὶ ἀκόμα οἱ περαστικοὶ ποὺ βγαίνανε μέσ' ἀπ' τὴ νύχτα. Ἦξερε πῶς «μανίες» ὄλων τους. Ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ δώσει ικανοποιητικὴ ἀπάντηση στὸ παιδί ποὺ περίμενε. Τέντωσε τ' ὠχρὸ πρόσωπο καὶ σὴνιωσε.

Τὸ ἀγόρι κατέβασε τὸ δεξιὸ μέρος τῆς κουκούλας του καὶ καθὼς γύρῃ νὰ φύγῃ ἔκανε τὴ μόνη παρατήρηση ποὺ τοῦ φαίνονταν σίγουρη, τὴ μόνη παρατήρηση ποὺ δὲν μπορούσε νὰ εἶναι γελοία καὶ καταφρονεμένη:

«Τότε σίγουρα ἔχει ταξιδέψῃ πολὺ».

ΤΡΕΙΣ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Τῆς μοναξιάς

—Καὶ προσπαντός.

Νὰ βροῦμε κάποιο ἐπίθετο ἀκόμη
γιὰ νὰ ἐξάσουμε τὴ μέθοδο τὴν πλήρη
σιὸ ἔργο της τὸ ἱρηλὸν τὸν ἔνθεο τὸ ζῆλο,
καὶ ἀπὸ κεῖνα τὰ παλιὰ ποῦ ξαλο' ἢ καθαρεύουσα
καὶ γυάλισε περὶ τεχνὰ ὁ χρόνος
κι εὐθὺς νὰ τελειώνουμε μὲ τ' ἄλλα τὰ γνωστὰ
«ἄγαμος, ἐλκὼν 28 κ.τ.λ. κ.τ.λ.».

Ἄ! νὰ μπόραε ἢ καθαρεύουσα
μὲ τὰ παλιὰ

φωνταχτερὰ σιολίδια της
π' ἀνάσσε με προποχὴ σὶ ἀσκονισμένα λεξικά
νὰ γέμειζε ἀπὸ φῶς τὸ ἄχαρο διαμιάτω
κοινὰ σιὴν ἐκκλησιὰ

—ποῦ κλαίει ὁ ἀγέρας ποῦ βουνοῦ
χορεύοντας τὶς ρόδινες κουράινες σιὸ παράθυρο—
σ' ἂ χέρια ποῦ διπλῶνθηκαν ἔγγρα σιὸ μαξιλάρι
νὰ φαίνωνταν τὰ δάκρυα σειρὰ μαρογαριτάκια
ὀλόγυρα σιὸ μέτωπο σὰ νυχτικὸ στεφάνι
γιὰ ν' αἰσθῇ μέσ' στὴ χοῦφτα της σὰν ἄσπρο περιστέρι
τ' ἀλάλητο ποὺλὶ τῆς Εὐτυχίας,
σὲ μιὰ γαλιάζια θάλασσα ποῦ τραγουδάει τὸ κῦμα
νὰ γέρονει ὁ πόθος της γλυκὸς
μέσ' σιὸ τραχύ του στήθος
ἐκκλινοντας τὸ μέτωπο μὲ τὴν πλατειὰ παλάμη.

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ: Τῆς μοναξιάς

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΡΑΝΗΣ: Κεραμεικός 1962

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΛΗΣΗΣ: Μὴ τόσο φῶς

Τὶ κοῦμα, πὺν βιάζεται καὶ τ' ὄνειρο νὰ φύγει
χαϊδεύοντας ἀν' ἀλαφροὰ τὰ μάτια τὰ κλαμμένα,
τὸ φῶρεμα τῆς Κυριακῆς ἀπέναντί σιὸν τοῖχο
κι ἡ μέρα ἢ μιὰ καθὼς ἢ ἄλλη
μὲ τὰ παιδιὰ στήν αἰθουσα τραγῶσα
νὰ τραγουδοῦνε τὴν Ἑλλάδα
λιγνά, μέσ' στίς ψηλὲς ἀσιεῖτες τοὺς γαλότσες
σκαλίζοντας σὶ τὴν πσέπη ἓνα ξερό ψωμάκι.

"Ἴδιο καὶ τ' ἀπόβραδο
χωνεύοντας τὸ μόχτο τῆς ἡμέρας
καὶ τοὺς πικροὺς καημοὺς σὶ τὸ μαγαζὶ
νὰ πίνουμε ρακὶ νὰ κουθεντιάζουμε
γιά τὸν καιρὸ καὶ τὸ ψαμί,
ὁ γέροντας πὺν κείτεται βαισιὰ σὶ τὸ παραγῶνι
παντέχοντας τὴν "Ανοιξή
σὶ τὸ σηκωθεῖ σὶ τὸν ὁδορὸ
τῆς μάνας γῆς, στερογὴ φορά, τὸ χνῶτο νὰ μυρίσει
καὶ τὴ μικρὴ μας τὴν Ἀγνιώ
σὶ τὸ σπῆτι νὰ σκαλίζουμε
χαράματα τῆς Κυριακῆς
τῆς ξενητεῖας τὸ δρόμο γιὰ τὰ πόρει
νὰ κλείσει μέσ' σὶ τὰ στήθητα τῆς
τὸν ἥλιο, τὸ φεγγάρι
τὸ πρῶτο τῆς ἐρωτικῆς φιλῆς
καὶ τὸ σὶ τὸ μάγουλό τῆς.

Μὴ τόσο φῶς

I

Ὁ ἥλιος εἶναι ἡ μοῦρα μας
ὁ ἥλιος εἶναι ἡ παίδεψή μας.

Μὴ τόσους ἥρωες μὴ τόσο φῶς.

Καλύτερα καὶ ἐν σκοπία
καλύτερα καὶ ὁμβρος ἐξ οὐρανοῦ καὶ γάλαζα.

Κι ὅμως:

Ἀνθεῖ τὸ πέλαγος
ἀνθῶν τὰ πεδία.

Φοβοῦμαι, φοβοῦμαι, φοβοῦμαι.

Θὰ θελε πολὺν ὁ Πολυκράτης νὰ μὴν εἶχε βρεῖ
ἐκεῖνος ὁ γραφὸς τὸ δαχτυλίδι.

II

Κύριε, μᾶς βαρύνει ὁ ἥλιος τῆς δικαισύνης σου.
Θὰ θέλαμε λιγώτερο, πολὺ λιγώτερο φῶς.

Γιατὶ νὰ δώσεις τόσην ὁμορφιά;

Ἀναγκαστήκαμε, γιὰ νὰ σὲ δοῦμε, ν' ἀλλοιωσομε τὴν εἰκόνα σου.
Ἀναγκαστήκαμε νὰ πιάξουμε γιὰ τὴν ἀσχήμια, γιατί κουρασθή-
καμε.

Κι ὅμως:

Πόσο φοβοῦμαστε τὸ κελάρημα τοῦ ἀηδοῦ τοῦ
καὶ τὴν δαμὴν εὐωδίας τῶν λουλουδιῶν!

Νὰ ζήσουμε. Νὰ ζήσουμε μὰ πῶς;
 Ὅταν ἀπὸ τὴ θέση πεταγόμεστε σὴν ἄρνηση μετέωροι.

Ὡς φοβερὰ τὰ ἔργα σου, Κύριε.
 Τὶ ἤθελές κι ἔπλασες τὸν ἄνθρωπο ἐν εἰκόνι καὶ ὁμοιότητί σου;

Μετεωρίζομαι μεταξὺ ἐρρέβους καὶ φωτός.
 Καὶ δὲν φορῶ οὔτε τὸ πέπλο τοῦ ἐρρέβους οὔτε τὴν πανοπλία
 [τοῦ φωτός.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΡΑΝΗΣ

Κεραμικὸς 1962

Τὰ βήματα ἀποτυπώνονται
 σὲ λασπωμένο δρόμο
 κοπριά, κάρβουνο, καπνός, χαλάσματα
 σφύζουσα κίνηση
 συσπλεγμένης πολιτείας
 τὸ φανάρι τῆς γωνίας λάμπει σὲς νερολακαῦδες
 ρακένδυτος —σημιάδι τῶν κατρών—
 ὁ ἔμπορος, ἢ μεταπρατής,
 σέβει τὸ εἶναι τὸν πλάϊ σὰ μάρμαρα τῆς Ἀθηναϊκῆς ἀγορᾶς
 ἡ πάχη διαλύεται —φωτὲς τῶν πωλητάδων—
 τοῦ ὄχλου, πὺν ἀγάλλεται γιὰ τὸ Μεγαρικὸ τὸ ψήφισμα
 σφυροκοπᾷ τ' ἀμόνι ὁ μεροκαματιάς
 ἀσπίδες, δόρατα καὶ ἄσπρα μάρμαρα
 καρσιόγκια, ντερεκέδες, γκάζι
 ἄγχος διαβαίνει πάνω ἀπ' τὰ μάρμαρα, τίς σιῆλες, τὰ ἀγάλματα
 σταλίδες πάχνης, τὰ δάκρυα σὲς πέτρες
 σὰ πρόσωπα τὰ βυθισμένα τοῦ μόχθου ὁ ἰδρωτὴς.

Ἰσθμὸς

Ἡ ἐρημιὰ εἶναι ὁ ἐμπισμὸς τῆς νύχτας
μέσα σὰ σώματα

— πρόσεχε τὰ σκουλήκια
τρίβουν τὰ σώματα
τρίβουν τὴν κραυγὴ ἀπὸ τὰ σώματα
κι ἀφήνουν τὸν βρυγμὸ μέσα σὰ κόκκαλα.
Πρὶν ἀπὸ τὴν κραυγὴ
Πρὶν ἀπὸ τὸν ἐμπισμὸ τῆς νύχτας
Πρὶν ἀπὸ τὰ σκουλήκια εἶν' οἱ ζωντανοὶ
ἀπληροίωστοι σιγημένοι σιτοὺς τοίχους
φαγωμένοι ἀπὸ τὸν ὕπνο
καὶ τὴν ἐρημιὰ
ἔχουν μόνο ὕψος ὅπως τ' ἀλεξικέραυνα.
Κοιμένα μέλη μαζεμένα σ' ἓνα ροῦχο
πλυμένα μέλη μ' ἓνα ὑγρὸ μισοκόκκινο
μισοάσπρο δεμένα σ' ἓνα ροῦχο.
Ἐδῶ εἶναι κεφάλι
ἐδῶ εἶναι τὸ μέρος τῆς καρδιᾶς
ἐδῶ εἶναι τὸ στήθος
ἐδῶ εἶναι ἡ λεκάνη σιγημένη σὲ δυὸ
κόκκαλα θιαν ἔβρεχε κάθονταν ἀπὸ κάτω
οἱ ἄντρες γλύνωνταν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ἄλλου
κοιμιστοὺ τους.
Ἀνάμεσα ἀπ' τὸ θάνατο καὶ τὴν κραυγὴ
ἡ πλάση τους διαρρέει ἡ ὄψη τους μαύρισε
ὑπὲρ τὴν ἀσβολὴ τὸ δέσμα κόλλησε ἐπὶ τῶν δαιέων τους
ἡ φωνὴ τους πέφτει σὶ τὸ φρόδο τους.
Πρὶν ἀπὸ τὴν κραυγὴ
τὸ σιῆθος τους ἔγινε γκρεμὸς
ἔγινε σάκκος μὲ κοιμένα χέρια
ἀναίμακτος. Ἐδῶ ἦσαν οἱ μαστοὶ
μὲ τὰ ἐνσιχτα καὶ τὴν ἡμερὴ νύχτα

Ποίημα: ΘΑΝΑΣΗ ΤΖΟΥΛΗ

ἔδῶ ἦσαν οἱ μαστοὶ καριαπομημένοι.

— "Ἐχεις τὸ σιόμα σου;

Ἡ ἐρημιὰ ἔχει ἀλάτι

οἱ μαστοὶ ἔχουν φαριμάκι ἀπὸ ἓνα χοριάρι
πὺν φνιτρούνει κάθε ἀνοιξη σιτὴ χώρα.

— "Ἐχεις σιὰ μάτια σου τὸ παρυσύνθημα

σι' ἀνοιχτὰ μάτια σου σι' ἀνοιχτὰ ὅπως

τὰ ἀγοραῖα εἰκονίσματα τὰ μάτια σου

γεμάτα σάλιο καὶ δεκάρες;

Ἡ ἐρημιὰ ἔχει ἀλάτι ἢ ἐρημιὰ εἶναι

ἀνάμεσα ἀπ' τὸ θάνατο καὶ τὴν κραυγὴ.

Ἡ ἐρημιὰ πουλιέται σιὸς δρόμους ἢ ἐρημιὰ

εἶναι τὸ νόμισμα πὺν σφίγγουν οἱ νεκροὶ

σιὰ δόντια τους.

— "Ἐχεις τὸ θάνατο σιὰ ἐντόσθιά σου

γὰ τρώει ὅπως τὸ ἔμβρυο

γὰ μεγαλώνει ὅπως τὸ κοιλιακὸ ἐρπειτό;

Ἡ ἐρημιὰ εἶναι ὁ ἐμπνευστὴς τῆς νύχτας

μέσα σιὰ σῶματα λογχίζει τὰ πλευρά σου

καὶ τρέχει νερὸ καὶ πῦρ ἀπ' τὸ κορμὶ σου

τρέχει νερὸ καὶ πῦρ ἀπ' τοὺς μαστοὺς σου

μόνο σιὰ κόκκαλα μένει ὁ βρυγμὸς

ἀγρίεψε τὸ σῶμα.

Τότε ἄρπαξες ἓνα πουλὶ ἀπὸ τὸ στήθος σου

ἔσκαψες πίσω ἀπὸ τὰ μάτια σου

ἔσκαψες κάτω ἀπὸ τὸ δέξιμα σου

ἔχω τὸ νόμισμα εἶπες

πὺν σφίγγουν οἱ νεκροὶ σιὰ δόντια τους

ἔχω τὸ νόμισμα σιὰ ἄσπρο αἷμα μου.

Κρύωνες ὅπως σὲ σπηλιὲς σκοτεινὲς

πὺν σιάζουν ἀλατίνεο καὶ μαχαίρωνισον

τὸ σκοιάδι.

Πρὶν ἀπὸ τὴν κραυγὴ ἦσαν δροσερὰ

καταλάβαινες αὐτὸ τὸ δροσερὸ ὡς μιὰ στάμνα

πὺν σπάει μέσα σιὰ πᾶδια σου.

Πρὶν ἀπὸ τὴν κορυγὴ εἶχε μαστοὺς καὶ τὰ χέρια σου
εἶχαν αἰῆς ἔδγαινες μέσ' ἀπ' τὸ κορμὶ της.

Τώρα κόβεις σιὰ δυὸ τὰ χέρια σου
καὶ τὰ καρδιακὰ μέσ' σιὸ κορμὶ της
ἔρριξε μιὰ χούφια ἀλάτι στὴ μήτρα της
ξέρωτε τὸ σπέρμα σου.

Ἀνάμεσα ἀπ' τὰ σώματα
εἶναι τὸ ἰώδιο τῆς ἐρημιᾶς.

— Ἐσὺ σ' αὐτὸ τὸν ἰσθμὸ πὺν σέρεεις
μέσ' σιὰ σκέλη σου κοιμᾶσαι τὶς νύχτες;
ποιὸς εἶναι ὁ προῖτος πνιγμένος;
ποιὸς εἶν' ὁ δεύτερος;

ποιὸς εἶν' ὁ τρίτος πνιγμένος;
Σ' αὐτὸ τὸν ἰσθμὸ ρυμουλκεῖς τὴν καρδιά σου
σὰν ἓνα σῶμα σεληνιασμένο
σπνιὸ τὸν ἰσθμὸ πὺν σέρεεις
μέσ' σιὰ σκέλη σου;

Ἡ ἐρημιὰ εἶναι νεκρὴ ἐν ἀποσιγήσει
σῶνεται ὡς τὸ κόκκαλο ὅσπερ αὐξάνει
ὑπὲρ ἢ ὁρίζοντα ὅπως αὐξάνουν
τὰ κόκκαλα γυνὴ ἀπὸ σάρκες
γεμῶτα ἀπὸ νερὶ γεμῶτα ἀπὸ πουλιὰ
πὺν γίνονται περισσότερο δυνατὰ
καὶ περισσότερο
ἐρημα.

Δὲν εἶχες ἄλλη διάβαση ἀπ' τὴ
μήτρα σου ἥσουν ὁλόκληρη στὴν ἐρημιὰ
καὶ κύριαξες στὴ μήτρα σου τὸ φόβο.

Πρὶν ἀπ' τὸ θάνατο πρὶν ἀπ' τὴν κορυγὴ ἦσαν ἡ ἐρημιὰ
οἱ ἄντρες ἔσφιγγαν τὶς νύχτες καὶ τὶς μέρες σὺς γροθιὲς τοὺς
ἄνοιγαν τὸ κορμὶ τους ὡς τὸ κόκκαλο ὡς τὸν ἄσαρκο βυθὸ
καὶ δὲν εὗρισκαν σ' ὅλες τὶς μέρες καὶ σ' ὅλες τὶς νύχτες τὸ σπέρ-
μα τοὺς χλωρὸ καὶ τὶς γυναῖκες τοὺς χλωρὸς καὶ τὰ μάτια
τῶν γυναικῶν τοὺς χλωρὸ τόσο πὺν νὰ εὐδαιμονίζεις τὸ
πράσινο χοῦμα καὶ τὸν πράσινο ἔρωτα καὶ τὶς πρά-
σινες μέρες. Συνέβη τότε οἱ νεκροὶ νὰ βγάλουν τὰ χέρια
ἀπὸ τὰ δόντια τοὺς νὰ σκάφτουν τὸ χᾶμα καὶ
νὰ μὴ βροῖσκουν χοῦμα.

Καὶ τὸ ἐλάφι πὺν εἶχε γεννήσει σὺ βουνὸ νὰ ἐγκα-
ταλείπει τὸ ζέγκνο του ἐπειδὴ δὲν ἦταν χόρτο καὶ

οἱ ἄγριοι ὄνοι νὰ ροφοῦν τὸν ἀέρα ὡς θῶες ἐπειδὴ
χόρτο δὲν ἦταν.

Οἱ ἄντρες σκοτείνιαζαν στὰ ὑπόγεια καὶ οἱ γυναῖκες
εἶχαν ξεραθεῖ χωρὶς αἷμα γιὰ τὴ συνουσία καὶ τὴν
ἐπικαρπία τῆς μνήμης τους νὰ ὑποφέρουν τὸ κορμὶ τους.
Ἐκεῖνο τὸ χρόνο ὁ λόπος δὲν εἶχε σπέρμα. Εἶχε
γεμίσει ἀρρώστεια καὶ ἀπελπισία καὶ οἱ ζωντανοὶ μαύριζαν
καὶ ἐπεφταν σιτοὺς δροῖμους (πρῶτα μαύριζαν
τὰ πρόσωπα καὶ ἐπεφταν ἔμειναν τὰ μάτια νὰ δοῦν τὸ
θάνατο ὡς τὸ κόκκαλο καὶ ὡς τὴν ἀποκαθήλωση ὕστερα
μαύριζαν τὰ χέρια πρῶτα τὸ ἓνα χέρι ὕστερα τὸ ἄλλο χέρι
ὅπως ἡ ἀσβολὴ στὰ δέντρα καὶ στὰ σιπάρια),

Τότε παρουσιάστηκε ὁ ξένος μ' ἓνα ξύλινο σταυρὸ
σκοτεινὸς ὅλος δόντια καὶ γλῶσσα σὰν ὁ Ἅγιο Κοσμάς. ι
Κάθε πρωτὶ ἀνέβαινε σὸν ἴδιο τοῖχο ἀπαράλλαχτα
μὲ πουλὶ πὺν γεννήθηκε μετὰ ἀπὸ τὴ φωνή του
ἄλλο δόντια καὶ γλῶσσα εἶχε καὶ μὲ τὰ γένεια ἔκοθε
τὸν ἀέρα καὶ τὸν ὀρίζοντα νὰ τὸν προσέχουν.

—Ἐδῶ θὰ πνιγεῖ τοιοχοινίτικο δαιμάλι μέσ' σιὸ αἷμα
ἔλεγε καὶ οἱ ζωντανοὶ φοβόνταν τὸ ξένο αἷμα ἐπειδὴ
αἷμα δικό τους δὲν εἶχαν.

—Μέσα σὲ μιὰ νύχτα οἱ ζωντανοὶ θὰ σκυλέψουν
τοὺς νεκροὺς ἔλεγεν ὁ ξένος θὰ πάρουν τὶς τοῦγλες
τῶν νεκρῶν ἀλλὰ δὲν θὰ βροῦν χῶμα.

Νὰ φοβᾶστε τὸ ζωντανὸ θάνατο

Νὰ φοβᾶστε τὸ ζωντανὸ αἷμα

Νὰ φοβᾶστε τὰ μικρὰ παιδιὰ

Νὰ φοβᾶστε τὴ γλῶσσα σας ἔλεγε ὁ ξένος.

Τότε οἱ ζωντανοὶ μειροῦσαν τὴ ζωὴ τους μὲ τὸ χῶμα
καὶ ἔχρναν τὰ δόντια τους. Ἐπνιγαν τὴ γλῶσσα τους
ὅπως πνίγουν τὰ νόθα τους παιδιὰ οἱ γυναῖκες ἀνοίγοντας
τρούπες σιὸ κορμὶ τους κρύβοντας τὸ φόβο στὰ αἰδοῖα τους
πάντα τὶς νύχτες βιάζοντας τὰ χέρια τους. Ἄν φύγετε
νὰ φοβᾶστε τοὺς νεκροὺς καὶ τὰ σπλάγχνα σας ἔλεγε
ὁ ξένος μὲ τὸ λεπρὸ πρόσωπο γιὰ ν' ἄχει μόνον
κρημνὴ καὶ φόβο. Νὰ φοβᾶστε τὸν ὕπνο σας καὶ τὰ
καρῶνια εἶπε καὶ τέλειωσε ἡ φωνή του μέσα σιὸ
λεπρὸ του πρόσωπο καὶ χάθηκαν τὰ γένεια του νὰ φα-
νεῖ ὁ ὀρίζοντας σκυλευμένος ἀπὸ τὸν ἥλιο μὲ τὰ βράχια
πίσω ἀπὸ τὶς ἀσπίδες τους πεσμένα καὶ ἀνύπαρχτα.

"Εγινε τότε ερημιά γιατί ή ώρα ήταν πριν από το θάνατο και πριν από την κορυφή.

—Φέριε το πλήθος να μιλήσει πρόλαβε κάποιος.
 "Αντι για πλήθος ήρθαν μόνο μάτια με νερό που δεν μπορείς να το κρατήσεις. "Αντι για το πλήθος ήρθαν και πόδια. "Ενας ήρθε ολόκληρος με το σώμα του. Το άγχρμι φθοᾷται τή λαβωματιά είπε. Τότε όλο το πλήθος απόχτησε το σώμα του κι όλο το πλήθος έδειχνε τή λαβωματιά του.

—Πώς δὲν είδαμε απ' αρχής το αίμα που έτρεχε; Είπε ο άντρας που ήρθε ολόκληρος με το σώμα του. Οι άλλοι δὲν τον άκουσαν. Απομείναν πάλι μάτια και πόδια.

"Επεσε τότε πανικός. Βιάζαν το κορμί τους βιάζαν τα χέρια τους. "Ανοιξαν τρύπες σ' όλα τα μέλη τους. Σκύλεψαν τούς νεκρούς και τούς έβγαλαν έξω. "Ετσι θα βρούμε ειπών μέσα από τα έρυθρά βουνά που δὲ ζουν πουλιά ούτε θηρία με σφουγκριμα από τυχοπιάδες.

"Ετσι θα περάσουμε μέσα από τα έρυθρά βουνά όπως το καράβι που ρίχνει τούς μισούς επιβάτες στο νερό να σώσει τούς άλλους μισούς —στο μέρος πῶν νεκρῶν δὲν ανεβαίνουν τα νερά ούτε τα θηρία έλεγαν.

(Κι ή Σοφία ή νεκρή άστειρη του κορμιού τους ήσαν κι αυτή μέσ' τα νερά ένα σιροίγγιο φτυρωμένο κάτω απ' το πηγούνι τους). Σκύλεψαν και το κορμί τους και τον ύπνο τους και έβγαλαν τς έμπειρίες τους από την καρδιά απ' το μυαλό απ' τα κόκκαλα για να μπορέσουν να φύγουν πάνω από τα έρυθρά βουνά.

Τότε οί νεκροί έβγαλαν τα χέρια από τα δόντια τους.

"Ετρεχαν πίσω χωρίς ήσκιους μόνο με κόκκαλα να προφθάσουν τούς ζωντανούς πριν από τα έρυθρά βουνά.

"Εκοβαν τα χέρια των ζωντανῶν τᾶπαιοναν έκοβαν τα πόδια των ζωντανῶν τᾶπαιοναν οί ζωντανοί έτρεχαν χωρίς χέρια χωρίς πόδια πεισῶσαν γεμάτοι τρύπες. Τότε οί νεκροί δὲν μπορούσαν να ξαναπεθάνουν.

Τήν πρώτη μέρα μαζεύτηκαν τα πουλιά και τ' άγχρμια στη χώρα και έφυγαν κόβοντας τον άέρα με τα δόντια τους με άρσπαχτικές πατημασιές.

Τὸ Λάδιχο

Διήγημα: ΚΩΣΤΑ ΚΟΥΣΟΥΔΑ

Τὸ χωριό μου ἔχει πολλές πλατείες. Γιὰ νὰ βγάλω κάθε πλάνη ἀπ' τὸ μυαλό σας, πλατεῖα κείνο τὸν καιρὸ ἦτανε ἓνα εἶδος ἄπλας ἀπὸ χέρσα χωράφια. Πρὶν νὰ τὶς ὀνομάσουμε πλατείες τὶς λέγαμε ἀπλωταριές ἢ ὕμαιοκυκλίστρες. Τὸ καλοκαίρι ντουμανιάζανε ἀπ' τὴ σκόνη, τὸ χειμῶνα ἔπιαναν ἓνα γόνα λάσπη, ἀλλὰ τὴν ἀνοιξή πρασινίζανε ἀπὸ τρυφερὸ χορτάρι καὶ μοσικοβολάγαε ἀπ' τὶς χαίμομηλιές ποὺ κεντάγανε ἀπάνω τους μὲ τὰ ἀνθισμένα στέμματά τους πολὺτιμα χρωματιστὰ χαλιά. Ἀνάμερα, στὴν ἄκρη τῆς πλατείας, φύτρωνε ἀπὸ καιμιὰ μουριά. Οἱ μουριές ἦτανε τὰ μοναδικὰ φρουτόδετρα στὸ χωριό. Πεισιματᾶρες καὶ γερὲς ριζώνανε ἀνθεκτικὲς στὸ χέρσο τόπο, καὶ διαικωνίζανε τὸ εἶδος τους. Τὸ Μάη, ὡς γέρνανε ἀπ' τὸ βάρος τῶν ὠραίων καρπῶν, χτυπάγαμε τὴ φορτωμένη γλαιμύρα τους μὲ ζυγιασμένη πετριά, σκοπεύοντας ἀκριβῶς στὴ μέση. Οἱ μούρες, πέφτανε βροχή στὸ χῶμα καὶ στὶς κουτσουλιές ποὺ κἀνε τὰ ὀρνίθια κουρνιάζοντας τὴ νύχτα στὰ κλαδιά τους. Σκύβαιμε σὰ λίμες ἀπάνω τους. Τὶς βουτάγαμε βιαστικὰ ἀπ' τὸ μικρὸ τσουνί, τὶς φυτάγαμε μιὰ, φ...φ...φ! νὰ φύγουν τὰ μικρόβια καὶ τὶς χλαπακίζαμε παραβγαίνοντας σὲ ταχύτητα τὰ κοτόπουλα ποὺ ἀγωνίζονταν κι αὐτὰ ἀνάμεσά μας τσιρίζοντας γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ δικό τους μερτικό.

Στὶς μουριές βρῖσκανε καταφύγιο καὶ τροφή πολλὰ μικρὰ πουλιά.

Στὴν πλατεία τοῦ Κοντακτοῦ, ἦτανε μιὰ ψηλὴ θεόρατη μουριά. Εἶχε μεγαλώσει σὲ ὕψος ποὺ ἔφτανε τὰ ψηλὰ σπίτια πίνοντας τὸ νερὸ τῆς βρύσης ποὺ τσουρνάριγε ἀστειμάτητα πλάϊ της. Τὸ αὐλάκι μὲ τὸ νερὸ τρέχοντας πέρναγε κεῖθε ἀπ' τὴ ρίζα της καὶ χανότανε παρακάτω μέσα στ' ἀγριόχορτα ποὺ τὰ κράταγε δροσερὰ καὶ καταπράσινα μέσα

στὸ καλοκαίρι. Κι ἡ μούρια ἔστεκε τουφωτὴ καὶ ἀδιαπέραστη στὸ ψηλὸς της. Στὰ παιδικὰ μάτια μας ἦτανε μιὰ κρεμαστὴ πράσινη ζούγκλα μὲ τὸ φτερωτὸ κόσμο της. Στὸ ἄφθαστο φύλλωμά της βρísκανε καταφύγιο τὰ ζούκια, τὰ τσώνια, οἱ τζορβάκες, τὰ τσαρολίθια, οἱ τουρκοπούλες καὶ λογιῶν—λογιῶν ἄλλα μικρὰ πουλιά. Πηδούσαν ἀπὸ τὰ κλαδιά της τὸ μεσημέρι, τσοῦπ! τὰ πιόυνε νερὸ σὸ δροσερὸ αὐλάκι. Ἀπ' τὸ νερὸ πηδούσαν πάλι φτεγουρίζοντας στὰ κλαδιά. Ἦταν — ἄς ποῦμε — ἡ μούρια ἓνα εἶδος διαπλανητικῆς ἐξέδρας γιὰ τὸ πότισμα τῶν πουλιῶν. στ' αὐλάκι καὶ τὴν πτήση τους στὸ διάστημα. Αὐτὸ τὸ ξέραμε καὶ στήναμε ὕπουλα τὸ κυνηγετικὸ καρτέρι μας πίσω ἀπ' τὸν κορμό. Τρομερὸ ὄπλο στὰ χέρια μας γιὰ τὰ κακόμοῖρα μικρὰ πουλιά, ἦτανε τὸ λάστιχο.

Ἦμουν δὲν ἤμουν πέντε—ἕξι χρονῶ. Ψάχοντας μέσα στὰ περασμένα νὰ θυμηθῶ τὸ πρῶτο ἐπεισόδιο αὐτῆς τῆς ἱστορίας σὰν μέσα σὲ θαμπὸ ὄνειρο, θυμάμαι ὅτι ἀκόμα δὲν εἶχα πάει σκολειό.

Τὸ κυνήγι μὲ τὸ λάστιχο ἦτανε τὸ παιγνίδι καὶ τὸ πάθος μας. Μέχρι ἓνα εἶδος μαθητείας στὸ πλάϊ μεγαλυτέρων καὶ πεπειραμένων κυνηγῶν. Ἀσκούμεθα ἔτσι σιγὰ—σιγὰ στὰ μυστικὰ τῆς κυνηγετικῆς τέχνης. Μαθαίνομε πῶς εἶναι τὰ πουλιά, τίς συνήθειές τους, τὴν ὥρα πίνουν νερό, πῶς μπορεῖς νὰ τὰ ζυγώσεις, ποιά πρέπει νὰ εἶναι γιὰ τὸ καθένα ἡ ἀπόσταση βολῆς καὶ πολλὰ ἄλλα ὠραῖα πράγματα, ὅπως εἶναι τὸ πάχος, ἡ τρυφεράδα, ἡ νοστιμιὰ τους κλπ.

Οἱ κυνηγοὶ ἦτανε παιδιὰ μεγαλύτερα ἀπὸ μᾶς τοὺς βοηθούς. Μπορεῖ καὶ δώδεκα ἀλλὰ καὶ δεκαπέντε χρονῶ, μαθητὲς ἀκόμα στὸ δημοτικὸ σκολειὸ ὅπου ὁ δάσκαλος ὁ Κοντακτοῆς τοὺς κρατάγε ἀπὸ δυὸ—τρία χρόνια σὲ κάθε τάξη λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς ἀποδόσεως ποὺ εἶχανε στὸ λάστιχο!

Ἕνας μεγάλος κυνηγὸς μὲ τουφέκι, βοηθὸ του ἔχει τὸ κυνηγετικὸ σκυλί, ποὺ τὸ ὀνομάζει ζαγάρι. Ἕνας κυνηγὸς μὲ λάστιχο ἔχει γιὰ ζαγάρι του τὸ μικρὸ μαθητευόμενο. Σκύβουν μαζί πίσω ἀπ' τὸ φτερωτὸ στόχο καὶ μάλισ τὸ μικρὸ πουλάκι πέσει θρυμματισμένο ἀπ' τὸν καταπέλτη τῆς βολῆς, ὁ βοηθὸς τρέχει γρήγορα καὶ σηκώνει ἀπὸ καταγῆς τὸ σακατεμένο κορμάκι του. Τὸ μυρίζει ἀπαράλλαχτα σὰ σκυλί, τὸ κρατᾷ ψηλὰ σὰν τρόπαιο ἀναφέροντας ἀμέσως στὸν ἀνώτερο ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς βολῆς: Τὴν ἔφαγε στὸ κεφάλι, τὸ ἔκαμες πῆττα, σιῶμι, τοῦ ἔσπασες τὴ ροχοκοκκαλιά, τὸ λάβωσες στὴ φτερούγα. Ἐκτιμούσε ἀμέσως ψηλαφώντας τίς κυνηγετικὰς ἀρετὰς καὶ νοστιμιὰς τοῦ μικροῦ θύματος καὶ ἀνέφερε: Εἶναι σαπούνη ἀπ' τὸ πάχος, εἶναι, σὰ λουκούμι, ἢ πίφ! Εἶναι, σὰν κοκκαλιάρικο γατί! Ἐναντι τῶν ὑπηρεσιῶν του εἰσέπραττε τὴν ἀμοιβή του εἰς εἶδος, Τὸ βράδυ, μετὰ τὸ πέ-

ρας τοῦ κυνηγιοῦ ἔπαιρνε γιὰ μερτικό δυὸ—τρία πουλιά, τὰ πιὸ μικρὰ καὶ τὰ πιὸ ἀχόιμνα. Τὰ κρέμαιγε στὴ ζώνη του —ἓνα εἶδος σκοινὶ ἀντὶς γιὰ πέτσινη λουρίδα— καὶ καμάρωνε. Σ' ὅποια, εὔρισκε στὸ δρόμο του ἦτανε ἔτοιμος νὰ ὀρκιστεῖ, μὰ τὸ Θεό, ἐγὼ τὰ σκότωσα! Κι ἐπινοοῦσε τέτοιες κυνηγετικὲς ἱστορίες, ἀπίστευτες γιὰ νὰ γίνῃ πιστευτός, ποὺ θὰ τὶς ζήλευε ἀκόμα κι ἓνας μεγάλος κυνηγὸς μὲ τουφέκι, ἀκόμα κι ὁ Μυγχαούζεν.

Ὁ μαθητευόμενος, εἶχε δικό του ὄπλο, δικό του λάστιχο. Ὅσο ἦταν ὁμως μπρόστὰ τοῦ ὁ ἀληθινὸς κυνηγός, αὐτὸς δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ρίξῃ σὲ φτερωτὸ στόχο. Ἀτζαμὴς ὅπως ἦτανε, προοιῶσε τὰ πουλιά ἀντὶς νὰ τὰ σκοτώσῃ. Γιὰ νὰ ἀσκηθεῖ, σκόπευε καὶ σκότωνε μύγες, μέλισσες, πεταλούδες, τρυφερὰ βλασταράκια ἀπὸ μικρὰ δέντρα ποὺ τὰ κουτοκάρφιζε χρῆραστ! ἡ πέτρα σὰ κοσιὰ, ἡ ἔσπαζε τζάμια, γλόμπους καὶ ἄλλους ἀκόμα θεάρεστους στόχους χτυπώντας γάτες, κότες, σκυλιά καὶ ἀνθρώπους. Ἀπ' τοὺς γαιῖδαρους ἐπειδὴ εἶχανε μεγάλο στόχο ποὺ τὸν ἀποδείχνανε ἔτσι τὸν ἴδιο πολὺ ἀτζαμὴ ὅν χτυποῦσε τὴν κοιλιά τους. Χτυποῦσε. Χωρὶς νὰ περιαιτολογῶ, εἶχα διαπρέμῃ πολὺ ὡς μαθητευόμενος καὶ οἱ ἱκανότητές μου γρήγορα μὲ προωθήσανε στὸ βαθμὸ τοῦ κυνηγοῦ ὅπου σημείωσα μιὰ λοιμπρή κι ἐνδιαφέρουσα καριέρα ποὺ τὰρᾶ παρακάτω θὰ σὰς διηγηθῶ.

Κεῖνο τὸ μεσημέρι πάνω στὴ μουριά τοῦ Κοπακτοῦ, ἦρθε ἓνας ἀετομάχος. Πρόγγιξε ἄγριος τ' ἄλλα πουλιά κι ἀπόμενε μοναχὸς φωνάζοντας καὶ κορδακίζοντας πολὺ ἐγωϊστικά. Ὁ ἀετομάχος, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα θηράματα γιὰ λάστιχο. Ἀνέκει στὰ γερακοειδῆ. Γιὰ τὸ εἶδος του εἶναι μικρός ἀλλὰ εἶναι μαχητικὸς καὶ ἀρπακτικὸς. Ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ τὸ συνδετικὸ κρίκο τῆ μετὰβαση ἀπ' τὰ ἀρπακτικὰ σὰ ὠδικὰ πτηνά. Ἐπιτίθεται πολλὰς φορές καὶ τρῶει καταξέσκίζοντας μικρότερα ἀπ' αὐτὸν πουλιά ὅπως εἶναι τὰ ζούκια καὶ οἱ τζορβάκες. Ἀπ' τὴν καλοπέραση, παχαίνει πολὺ τὸν Αὐγουστο καὶ εἶναι πολὺ νόστιμος μεζές.

Φαντασθῆτε ὅτι ἤμουναι μοναχὸς κάτω ἀπ' τὴν μουριά. Ἀπόντος λοιπὸν τοῦ κυνηγοῦ εἶχα δικαίωμα νὰ ρίξω σὲ ἓνα τέτοιο ὑπέροχο στόχο! Ξελαίμιάστηκα κυττώντας πρὸς τὰ πάνω προσπαθώντας νὰ διακρίνω ἔστω καὶ τὴν σὺρὰ τοῦ ἀετομάχου μέσα στὸ πυκνὸ φύλλωμα. Ἀπ' τὸ κινῆμα ποὺ ἔκανε, εἶχα ἐντοπίσει πάνω—κάτω τὴ θέση του, ἀλλὰ ἡ πυκνὴ βλάστηση τῆς μουριᾶς τὸν ἔκρυβε ἀπ' τὰ μάτια μου. Μετακινήθηκα πέρα—δῶθε, στριφογύρισε μὲ ἀγωνία σὰ σβούρα γύρω ἀπ' τὸ χοντρὸ κορμό. Στάθηκε ἀδύνατο νὰ τὸν ἰδῶ.

Μέσα στὸ πετσί ἀπ' τὸ λάστιχο εἶχα σφαιρίδια δικιᾶς μου καταισκευῆς, σύμφωνα μὲ τὴν ἐγχώρια διαδικασίᾳ, Μὲ σιδερένιο κοπίδι κό-

δαίμε ἐπιτήδεια σὲ μικρὰ κομμάτια τὸ μολύβι ἀπ' τὶς σωλῆνες τοῦ ὑδραγωγείου τοῦ χωριοῦ. Τρίβαμε τὰ κομμάτια ἀνάμεσα σὲ εἰδικές ἴσες γυαλιστερές πλάκες ποὺ τὶς λέγαμε «σκαγιόπετρες». Φκιάναμε ἔτσι χοντρά σκάγια ποὺ τὰ λέγαμε δραμιάρες ἢ σφαιρίδια. Ἀνάλογα μὲ τὸ διαμέτρημα γεμίζαμε τὸ πετοῖ μὲ πέντε—ἕξη τέτοιου εἶδους βλήματα. Μὲ τὴ βολή, σκορπούσανε σὲ τούμπα γύρω ἀπ' τὸ στόχο. Ἐτσι, τὸ μικρὸ πουλὶ εἶχε πολὺ λίγες πιθανότητες νὰ γλυτώσει ἀπὸ τέτοια ἀληθινὴ ντουφεκιά.

Εἶχα ἀρχίσει πιά ν' ἀγωνιῶ. Παρ' ὅλες τὶς δυνατὲς μετακινήσεις μου κάτω καὶ γύρω ἀπ' τὸ δέντρο, τίποτα. Τὸ πουλὶ δὲ φαινότανε πουθενά! Ἐπρεπε νὰ ρίξω. Οἱ φωνὲς του θὰ μπορούσαν νὰ τραβήξουν ἄλλο κυνηγὸ καὶ νὰ χάσω καὶ τὸ δικαίωμα βολῆς. Σημάδεψα καλὰ στὸ μέρος ποὺ ἀκουγότανε ἡ φωνή. Τέντωσα τὸ λάστιχο, κράτησα τὴν ἀνάσσα μου, ἄκουσα τὴν καρδιά μου νὰ χτυπάει μὲ ἔνταση ντοῦκ—τοῦκ! στ' αὐτιά μου, κι ἔρριξα.

Τὰ σφαιρίδια —φράστ!— τρύπησαν τὰ φύλλα στὸ μέρος ποὺ στεκόταν τὸ πουλὶ. Ἐνα ἀπ' αὐτά, μέσα στὸ δραστικὸ κύκλο βολῆς χτύπησε τὸ πουλὶ καὶ τὸ λάδωσε στὴ φτερούγα. Ἐπεσε στριφογυρίζοντας μπροστὰ μου φωνάζοντας ἄγρια, Ἡ τσακισμένη φτερούγα του ταλαντευότανε καταματωμένη, ἀναποδογυρισμένη, στὴ μάταιη προσπάθεια ποὺ ἔκανε γιὰ νὰ πετάξει. Ἦταν ἕνας μεγάλος ὕμνοραετομάχος μὲ ἄσπρο μαρμαρένιο στήθος καὶ κοκκινόχρυσά φτερά. Ἡ καρδιά μου πήγαινε νὰ σπάσει. Παραπατοῦσα κι ἔπεσα ἀπάνω του γιὰ νὰ τὸ πιᾶσω. Φτεροκοποῦσε δυ' αὐτὰ μέσα στὴ μικρὴ φούχτα μου καταματωμένο. Μὲ τὸ γερακίσιο ράμφος του μοῦδωσε ἀρκετὲς τσιμπιές. Πάλευε παλληκαρίσια, ἀπεγνωσμένα. Τὸ αἷμα περὶ μάτωσε τὰ χέρια μου μὲ μέθυσε. Τὸ κράτησα σφιχτὰ μὲ τ' ὄνα μου χέρι, λεπτέρωσα τὸ ἄλλο καὶ τὸ πάτησα γερὰ πάνω στὸ κεφάλι, στὸ καύκαλο. Πίεσα γερά. Πάλαιψα νὰ τὸ καταφέρω, κοκκίνησα, ἔτρεμα. Τὸ κεφάλι του ἦταν σκληρὸ σὰν καρύδι. Τέλος —κράτσ! ἔσπασε. Τὰ μάτια του πετ αιχτήκανε ἔξω, γουρλώσατε ἀπ' τὸ θάνατο. Ὁ ἀετομάχος, κλώτσησε ἀκόμα μιὰ ὕστατη φορὰ κι ἄφησε τὴν ψυχὴ του πάνω στὸ μικρὸ μου δάχτυλο μὲ μιὰ τελευταία του ἀπελπιστικὴ τσιμπιά.

Μάδησα λίγο τὸν πισινὸ του, καιμάρωσα φουσώντας πάνω στὸ πᾶχος του —σαπούνη ἦτανε!— τὸν κρέμασα στὸ λουρὶ τῆς μέσης μου καὶ φούσκωσα περπατῶτας πλέον σὰν ἀληθινὸς κυνηγός. Κανένας δὲν πίστεψε πὼς ἐγὼ τόσο μικρός, μπόρεσα νὰ σκοτώσω ἕνα τόσο μεγάλον ὕμνοραετομάχον! Ἀλλοῖμονο! Μέσα σὲ λίγο καιρὸ εἶχα δείξει τόσο λαμπρὰ δείγματα τῆς πρωῒμου κυνηγετικῆς ἰδιοφυΐας μου ποὺ ὅλοι ἔμεναν ἀπὸ ὄῳ καὶ πέρα μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτό. Αὐτὸ τὸ πρῶτο ἐπεισόδιο

στάθηκε ἡ ἀπαρχὴ ἑνὸς μεγάλου παιδικοῦ πάθους μου καὶ ἑνὸς ἀληθινὰ μεγάλου —μάλιστα— ταλέντου!

Κινηγοῦσα σὰ μανιακός, ὥρες, μέρες ὁλόκληρες. Δὲ χρειαζόταν νᾶχω σφαιρίδια γιὰ νὰ πετύχω τὸ στόχο μου. Εἶχα πάντοτε τὶς τσέπες μου γιοιμάτες μὲ στρόγγυλα ποταμίσια λιθάρια. Εἶχα ἀσκηθεῖ σὲ πεταλούδες, σὲ ἀκρίδες, σὲ μύγες, πετύχαινα μιὰ πρόκα μπηγμένη πάνω σ' ἕνα παλούκι, περνοῦσα κυριολεκτικὰ τὴ μικρὴ πέτρα ἀπ' τὸ δαστυλίδι. Ἀλλοίμονο στὰ μικρὰ πουλιά!

Τὰ χτυποῦσα ἀπὸ κάθε θέσῃ βάλλομαι ὀρθίως, καθιστός, καθάλα, περπατώντας, καὶ σὲ κάθε θέσῃ βολῆς: Ψηλά, χαμηλά, κατακορύφως, πλαγίως, χάμω στὴ γῆ —αὐτὸς ἦταν ὁ πιὸ δύσκολος σπῆχος— ἢ ἀκόμα τὰ χτυποῦσα καὶ στὸ φτερό καθὼς πετοῦσαν σιμὰ ἢ μακριὰ υπολογίζοντας τὴν εὐθεία ἢ τὴν καμπύλη τροχιά τῆς πέτρας κατὰ τρόπο ἀπίθανο καταπληκτικό.

Μὲ κυνηγοῦσαν βέβαια καὶ μένα Θεοὶ καὶ δαίμονες. Ὁ πατέρας, οἱ δάσκαλοι, οἱ χωροφύλακες. Μὰ οὔτε τὸ ξύλο, οὔτε οἱ φοβέρες, οὔτε ἄλλα σωφρονιστικὰ μέσα μπορούσαν νὰ μὲ σταματήσουν. Ἀντιδροῦσα καὶ ἐγὼ καὶ φυλαγόμενα μὲ μέθοδο καὶ σύστημα. Εἶχα πάντοτε δυὸ —τρὶς λάστιχα κατασκευασμένα, ἔτοιμα. Μόλις μὲ πιάνανε καὶ μοῦ πέρνανε τὸ ἔνα, ἐβγαζα ἀμέσως τὸ ἄλλο ἀπ' τὴν κρυψὼνα μου ἔτοιμο νὰ μὴ χάσω λεπτὴ στιγμή ἀπ' τὸ πάθος μου.

Κατασκευάζα μόνος μου τὰ λάστιχα μὲ σχολαστικὴ ἀκρίβεια ὅσον ἀφορᾷ τὰ ὑλικά. Ἡ ἀδυναμία μου ἦτανε τὸ καπάλληλο σὲ πᾶχος μαλακὸ πετσί. Ἀπάνω στὸ μέγεθος, τὸ μαλακὸ ἢ ὄχι τοῦ πετσιοῦ εἶχα κυριολεκτικὰ μελετήσει μόνος μου ὅλους τοὺς καόνες τῆς ὀρθοβλητικῆς. Μὲ σκληρὸ πετσί εἶχα φάει πολλές φορές πισωγυριστὲς πετρίες κατακέφαλα, λὲς καὶ μοῦ τὶς γύριζαν ἀπάνω μου ἐκδικητικὰ —ἂν ἦταν δυνατόν!— οἱ ψυχὲς ἀπ' τ' ἄθῳα, τὰ κακόμοιρα μικρὰ πουλιά. Στὸ λάστιχο δὲν εἶχα δώσει μόνο τὶς μέρες μου, ἀλλὰ καὶ τὶς νύχτες μου. Πεταγόμενα, φώναζα στὸν ὕπνο μου κυνηγετικὲς κραυγές, παραμιλοῦσα ἀπὸ πάθος καὶ πυρετὸ, πνιγόμενα ἀπὸ ἀγωνία καὶ ξυπνοῦσα μεύσκεμα στὸν ἰδρώτα ἢ καὶ σὲ ἄλλα τέτοια ὅταν μάλιστα μὲ κυνηγοῦσαν στὸν ὕπνο οἱ χωροφύλακες. Τὴν ἡμέρα, μιὰ σταλιά παιδί καὶ χαίμονα ἄφοβα στὶς ἐρημιές. Οὔτε θηρία, οὔτε φίδια μὲ τρομάζανε. Ἐφταναι ὡς μισῆς μέρας δρόμο μακριὰ ἀπ' τὸ χωριὸ σὲ βουνὸ ἢ σὲ κάμφο. Περνοῦσα ποτάμια, παρατοῦσα τὰ παπούτσια μου στὴν πέρα ὅχτη γιὰ νὰ μὴ χάσω, νὰ μὴν παρατήσω τὸ μικρὸ στόχο, ποὺ τὶς περισσότερες φορές δὲν ἦταν τίποτα μεγαλύτερο ἀπὸ ἕνα τρυποκάρυδο. Ξυπόλητος, γέμιζα τὶς πατούσες μου ἀπὸ ἀγκάθια καὶ τσιτσιμίδες, σάκιζα τὰ γυμνὰ καλάρια μου σὲ αὐλάκια καὶ ὄχτους γδερνὸ-

μiouνα σὲ ἰπποκουρὲς, ἀφαιρεμένος κυττάζοντας πάντα ἴσα μπροστὰ τὸ μαγικὸ μου στόχο.

Μετὰ ἀπὸ τόσο ξύλο ποὺ εἶχα φάει, φυλακὲς καὶ κρεμάλες καὶ λοιπὰ κατασγκαστικὰ μέσα —ὅλα εἰς μάτην— χωρὶς νὰ βάλω μυαλό, ὁ πατέρας καὶ οἱ ἄλλοι στὸ σπίτι μὲ συνηθίσανε ἔτσι καὶ περίμεναν μάλιστα ὕστερα κάθε μέρα τὸ κυνήγι μου. Δέκα, πέντε, ὀκτώ, εἴκοσι πουλιὰ. Παράλληλα, ἦμουνα ἄσσοις, ἀριστοῦχος μαθητὴς στὸ δημοτικὸ κι ὕστερα στὸ γυμνάσιο. Ἔτσι κατωχύρωσα τὸ πάθος μου, τὸ ἐξισορρόπησα καὶ σύγχρονα τὸ ἀνέβασα σὲ τοιλέντο, ἐπίδοση καὶ τεχνική. Ἦμουνα πιά ἀναγνωρισμένος κυνηγὸς περιωπῆς. Εἶχα φθσει πιά νὰ σκοτώνω, τὸ φθινόπωρο ποὺ πέφτανε τὰ μίχια καὶ τ' ἄλλα μικρὰ ἀποδημητικά, τριάντα καὶ σαράντα πουλάκια τὴν ἡμέρα, χωρὶς φυσικὰ νὰ χαρίζομαι ἢ νὰ μὴν πετυχαίνω τὰ μεγαλύτερα ὅταν μὲ ἔμπαζαν σὲ ἀπόσπιαση βολῆς. Ἔτσι εἶχα σκοτώσει καὶ καλλιημῖνες, καὶ τρυγῶνες, καὶ κουκουβάγιες καὶ πελαργοὺς καὶ ψαρσφάγια καὶ γιδοβύζια ποὺ ὅπως πετούσανε ἀργὰ, αὐτὰ τὰ τελευταῖα τὰ χτυποῦσα ἀπὸ μεθόδου στὸν ἄερα. Ἀληθινὴ μαστιγα τῆς περιοχῆς!

Δύο σύντομα ἐπεισόδια ποὺ σὰς ἀφηγοῦμαι συνέχεια εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς ἐντάσεως ποὺ εἶχε πάρει τὸ πάθος μου καὶ τῆς θεωραπείας του μὲ τὸ τελευταῖο ἀληθινὰ —δραματικὸ— φινάλε.

Ἦμουνα στὴ τρίτη γυμνασίου. Μετὰ τὸ μάθημα, τὸ καταμεσήμερο, ἔτρεχα νησικὸς στὸ νεκροταφεῖο ποὺ εἶχε ἄφθονα δένδρα καὶ πολλὰ μικρὰ πουλιὰ. Γύρω—γύρω ἦτανε φραγμένο ἀπὸ μιὰ μόντρα, ἕνα ψηλὸ καὶ γερὸ ξυρότοιχο. Μιὰ μέρα κυηγούσα ἀνεβασμένος πάνω στὸν τοῖχο. Ἐκανα ὅλες τὶς δυνατὲς μετακινήσεις κατὰ μῆκος τοῦ προσπαθώντας νὰ ἰδῶ ἕνα τσαρολίθι ποὺ ξένοιαστο σφύριζε πάνω σὲ μιὰ μυγδαλιά. Ξεχάστηκα. Σὲ μιὰ στιγμή κινήθηκα ἀφαιρεμένος πλῶς καὶ γκρεμίστηκα. Τσακίστηκα. Ἐκτὸς ἀπ' τὰ μικρότερα γδαρσίματα τὸ ἕνα πόδι μου κόπηκε βαθειὰ κάθετα στὴν πτώση μου πάνω στὸ γόνατο ἀπὸ κοφτερὴ ριζιμιὰ πέτρα. Τῶχω ἀκόμα τὸ σημάδι. Σύρθηκα μουγκρίζοντας περιμένοντας νὰ συχτώσει γιὰ νὰ μπῶ στὸ σπίτι καταματωμένος, ἀπαίσιος. Αὐτὸ ἔγινε τὸ φθινόπωρο.

Τὴν ἴδια χρονιά, τῆς ἀνοιξ, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἀνήμερα τὸ θυμάμαι, φορεῦσα τὸ πρῶτο μου κουστούμι, ραιμμένο σὲ ἀληθινὸ φραγκοράφτη, ἴδιο σακκάκι—παντελόνι ἀπὸ ντρίλλι εὐρωπαϊκὸ! Μέχρι τότες, φορεῦσα σακκάκι ἀπὸ τσούκνα ποὺ ὕφαινε ἡ μάα μου στὸν ἀργαλειό, καὶ παντελόνι —ποῦ εὐρωπαϊκὸ!— ἀπὸ ντόπιο ντρίλλι ρετσίνα! Αὐτὸ τὸ πρῶτο μου κουστούμι, τὸ θυμάμαι σὰ μιὰ ἀπ' τὶς ὁμορφότερες χαρὲς μου. Φαντασθῆτε ἔ ἴδιο σακκάκι καὶ παντελόνι γραμμωτό! Ἦμουνα σωστός ἄντρας πιά! Τὸ σακκάκι —τὸ θυμάμαι ἰδιαίτερα— εἶχε σκλη-

ρὰ καὶ βάτες μπόλικες—μπόλικες στὶς πλάτες ἔτσι· σὰ φτερὰ ἀεροπλάνου καὶ στὸ στήθος πλάϊ στὰ μάγουλα σπεκότανε φουσκωτὸ σὰ λούκι ἀπὸ λαίμαρνα! Εἶχα ἀρχίσει νὰ ἐρωτεύομαι —ἄλλο βάσανο τοῦτο ποὺ τὸ ἀπόχτησα μετὰ— καὶ καμάρωνα ἀληθινὰ μέσα σ' αὐτὸ τὸ θαύμα τῆς ἐπαρχιακῆς μου κομψότητος στὴ μικρὴ κωμώπολη τοῦ Δ... ποὺ πήγαίνα στὸ Γυμνάσιο.

Κυνηγοῦσα στὴν ἄκρη μιᾶς στέρνας. Ἐνα σπουργίτι, πρῶτο ξεπεταρούδι ἀνοιξιὰτικο, φώναζε τσίου—τσίου πάνω σὲ μιὰ συκιά. Φύλλα ἀκόμα δὲν εἶχε, μὰ πὼς καὶ ποῦ εἶχε φαίνεται σταθεῖ σὲ καμμιὰ διχάλα καὶ δὲ μπορούσα νὰ τὸ ἰδῶ. Ξελαιμιάστηκα πάλι κυττώντας μὲ ἔνταση πρὸς τὰ πάνω.

Πιάστηκε ὁ σβέρκος μου, ἡ ἀνάσα μου, ταπεινάσανε τὰ χέρια μου κρατώντας συνεχῶς τὸ λάστιχο ἐπὶ σκοπόν. Ἦτανε καὶ οἱ βάτες, καὶ τὰ σκληρὰ τὰ καταλάβαινα ἦτανε ἀντικυνηγετικά λές καὶ μὲ τραβάγαμε πρὸς τὰ κάτω. Καὶ τὸ ἄτιμο τὸ ξεπεταρούδι νὰ τραγουδάει συνεχῶς τσὶν—τσὶν, τσιῶν—τσιῶν καὶ νὰ μὴ μπορῶ νὰ τὸ ἴδῶ, νὰ τοῦ κοπανίσω μιὰ, νὰ τὸ φέρω κορῶνα—γράμματά. Ἐπεσα στὴ στέρνα. Κιόντεπα νὰ πνιγῶ μέσα στὸ βούρκο, ἤπια λάσπη, κρεμάστηκα στὴν ὄχτη παλεύοντας, σύρθηκα ἔξω πανάθλιος, μὲ τὸ ὥραϊο μου κουστουμι φριχτὸ περίβλημα τῆς ψυχῆς ποὺ ἔκλεινε μέσα τῆς τόση μανία γιὰ τὰ μικρὰ κακόμοιρα πουλιά.

Θὰ πῆτε πὼς ὕστερα ἀπ' αὐτὸ, ἔκιάπως συνετίστηκα... περιμένετε.

Εἶχα φτάσει πιά στὸ Πανεπιστήμιο. Σπούδαζα, ἀληθινὸς ἄντρας πιά, ὅλλα πάθη μὲ συντάραζαν, ὅταν βρέθηκα ὅπως κάθε χρόνο τὸ καλοκαίρι, στὸ χωριό. Μιὰ μέρα, σὲ μιὰ ἐξοδὸ μου στὸν κάμπο, ἀτάμωσα ἕνα παιδί ποὺ κυνηγοῦσε μὲ τὸ λάστιχο. Στὴν κορυφὴ μιᾶς γκορτσιᾶς, ἕνα ξεπεταρούδι ἀπὸ σιταρήθρα μὲ φουσκωτὰ σπιθουρὰ στήθια ἔκανε τσρρρτ... τσρρτ... Τὸ παιδί σκόπεψε ἔρριξε, τίποτα. Τὸ πουλὶ ξένοιαστο κελαιδοῦσε. Ξανάρριξε, τίποτε. Ὁ Διάβολος μ' ἔρριψε πάλι. Ζύγωσα ἀμίλητος τὸ παιδί. Σ...σ...στ! τοῦ κάνω. Δός μου τὰ λάστιχο. Ἐσίκωσα τὸ πετσὶ στὸ χέρι μου σκληρὸ καὶ τὴν πέτρα ἄσουλούπωτη... Δὲν ἔδωσα σημασία. Τὸ πουλὶ ἦτανε τόσο κοντὰ ποὺ δὲ χρειαζόντανε ὅλοι οἱ κανόνες τῆς βλητικῆς γιὰ νὰ τὸ χτυπήσεις...

Κεῖνη τὴ στιγμὴ ἡ μάνα τοῦ πουλιοῦ πέταξε ἀπὸ πάνω μας γρήγορα, σφριφογύριζε κρᾶζοντας δυνατὰ, προσπαθώντας νὰ ξεσηκώσει, νὰ πάρει μακριὰ τὸ μικρό. Ἦτανε σὰ νὰ ἐκλαιγε, νὰ ἐκλιπαροῦσε, νὰ παρακαλοῦσε. Πετοῦσε, χιμοῦσε, ἔκρουζε, φώναζε ἀπελπισμένα.

Τὴ σημάδεψα μιὰ στιγμὴ ἀστραπιστῆ, ἀνοιχτὰ ὡς πέρασε καὶ φτερούγισε ἀπὸ πάνω μου. Καὶ τὴ χτύπησα κατὰστηθα. Ἐπese μὲ ἔ-

να τέτοιο σπαραγμὸ πού γιὰ πρώτη φορὰ μοῦ ἀγγίξε τὴν ψυχή. Πόνεσα καὶ ντράπηκα μαζί. Τὸ παιδί —ἀκούσιος βοηθὸς καὶ συνεργός μου κείνη τὴν ὥρα— μὲ κύτταζε μὲ θαυμασμό. Τὸ ξεπεταρούδι, χαιμπάρι δὲν πῆρε ἀπὸ τὴ θυσία τῆς μάννας του. Ἀνήξερο, ἄπραγο ἐξακολουθοῦσε νὰ κελαιδεῖ. Θὰ προτιμοῦσα νὰ σᾶς πῶ νὰ εἶχε φύγει. Λυπημένος ἔσκυψα καὶ πῆρα μιὰ πέτρα ἀπὸ κιάτω καὶ τὴν ἔβαλα στὸ λάστιχο. Σκόπευσα μιὰ στιγμή, τέντωσα καλὰ τὸ λάστιχο καὶ ἔρριξα. Εἶχα ξεχάσει ὅτι ἀπ' τὰ γράμματα εἶχα πάθει μυωπία καὶ φοροῦσα γυαλιὰ. Ἡ κλειστή σκόπευση ἔφερε τὸ πετσὶ κοντὰ στὸ ριζαῦτι, ἐκεῖ πού προεξείχε ἡ γωνία τοῦ σκελετοῦ. Ἡ πέτρα στὴ βλητικὴ τῆς γραμμῆς πρὶν νὰ βγεῖ ἀπ' τὸ πετσὶ χτύπησε σπάζοντας τὰ γυαλιὰ μου καὶ μπλεγμένη πισωγύρισε χτυπώντας με στὴ μύτη, στὸ κόκκαλο ψηλά, ἀκριδῶς κάτω ἀπ' τὸ μεσόφρυδο. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀναλύω τώρα πῶς ἔγιναν. Κεῖνη τὴ στιγμή μοῦ φάνηκε μόνο πῶς μὲ χτύπησε κεραυτός.

Λίγο ἀκόμα καὶ θάπαρτα. Στὰ χεῖλη μου γεύτηκα ἀρμυρὸ τὸ αἷμα πού κατέβαινε ἀπ' τὴν πληγὴ. Ἀκίνητος, σὰν ξυλωμένος σάλεψα τὰ χέρια μου γιὰ νά βρῶ τὸ μαντήλι μου. Ἐκανα νόημα στὸ παιδί πού τὸ ἐνοιῶθα κάπου ἐκεῖ γύρω μου χωρὶς νὰ τὸ βλέπω...

—Βρέξε μοῦτο... μὲ λίγο νερὸ... μπόρεσα νὰ πῶ.

Ἀκούμπησα τὸ δροσερὸ πανὶ στὴν πληγὴ πού μ' ἔκαιγε ἀφάνταστα... Συνήλθα γιὰ νὰ καταλάβω ὅτι ἤμουνα χωρὶς γυαλιὰ καὶ δὲν ἔδλεπα. Ἐνοιῶθα καταποντισμένος χαιμηλά, σὰ μέσα σὲ ἓνα τεράστιο χουί, στὸν πάτο μιᾶς φωτεινῆς ἀθύσου πού ἔλαιμπε στὰ χεῖλη τῆς ἀπὸ πάνω μου. Ψηλά, μέσα στὸ λαμπερὸ φῶς τοῦ καλοκαιριάτικου ἡλίου πού μὲ πυρπολοῦσε, στὴν κορυφὴ τῆς μικρῆς γκορτσιᾶς τὸ πουλὶ ξένοιαστο κελαιδοῦσε...

—Τσ.σ.ρρ.τ... Τσρρτ...

Τὸ παιδί μ' ἐπίασε ἀπ' τὸ χέρι.

—Ἐλα, εἶπε. Κρατήσου ἀπὸ μένα νὰ πᾶμε στὸ χωριό...

★ Οὐδὲν νεώτερον

Εἶ.αι παρήγορο, τὼρα πὺ μπαινόμε στὴν «οἰκογένεια τῆς Εὐρώπης», νὰ διαπιστώνονται στὴ χώρα μας θεσμοὶ μὲ ὑψηλοὺς σκοποὺς. Μόνο πὺ ὅπως μᾶς χαρακτηρίζει ἀφέλεια —ἀφέλεια καὶ ἄγνοια πολλὴ ἀκριβή— βιαζόμαστε ἀπ' τοὺς πρώτους νὰ χαροῦμε, κι ἔπειτα βρισκόμαστε μετέωροι ἀάμεσα σ' ἐρώτημα κι ἐρώτημα. Ἴσως φταίει κι ἡ παρὰδοση, κι ἴσως τὸ δαιμόνιο τῆς φυλῆς. Ἐμεῖς ὡστόσο πὺ ἄγνοοῦμε τὰ πολλὰ δεχόμαστε πὺ σίγουρα τὸ δίδαγμα τῆς ἱστορίας —οἱ ἀπροσάρμοστοι, ἄς πούμε, μαθηταί. Ἀπορέσαμε λοιπὸν καὶ σημειώσαμε μετὰ ἀπὸ τὴν ἐκφύλιση πολλῶν βραβείων, τὴν ἀνοδο τοῦ συνδικαλισμοῦ: «Ἀγορὲς» γιὰ τὴν ἐνίσχυση μακροπρὸν, «Ἀγορὲς» γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ ἔρωτα, «Ἀγορὲς» πὺ λάμπει ἢ ἀπουσία... Ἀλλὰ κι ἐκδόσεις: Ἐκδόσεις μὲ τὸ αὐτὸ περιεχόμενο καὶ μ' ἄλλους τίτλους, Ἐκδόσεις —πρῶτα ὁ τουρισμός— κι ἐπανεκδόσεις ἐνὸς κύκλου σὲ πρωτόφαντο γεροντικό ὄργανισμό, κι Ἐκδόσεις πὺ μὲ τὴν τιμὴ τους τίθενται ἀμέσως σὲ... συλλογικό σκοπὸ... Θᾶπρεπε κανεὶς νὰ βρεῖ αὐτὸ πὺ λέμε κάποτε θυμὸ τῆς ἐποχῆς καὶ νὰ προσαρμοστεῖ, θᾶπρεπε —σκεφτόμαστε— νὰ μὴ σταθοῦμε τόσο ἀλλότριοι, ἀφοῦ τὰ πάντα δείχνου —καὶ κίνηση καὶ πλήθος— πὺθε πνέει ὁ Ἄγνωστος Θεός. Θᾶπρεπε, σκεφτόμαστε, μὰ βρίσκομε μπροστὰ κάποιες χοντρές ἀρχές, σκοντάφτομε σὲ πίστες πὺ —εἴμαστε σίγουροι, γι' αὐτὸ— ἢ καθυστερημένη μας πορεία δὲν τίς ξόφλησε, κι ἀναρωτιόμαστε σὰν πρῶτα ἀφελεῖς: Τὸ πείσμα ὁμως τοῦ καιροῦ; Τὰ ὅσα δὲν ἐξαγοράζονται; Κανένας φόβος γιὰ τὸ γέλιο κάποιων θεατῶν, καίμια ὑποψία γιὰ τὸ χάχανο —ὑπόκωφο ἓνα χάχανο— τοῦ Τσίρκου πὺ ἐλεεῖ;...

★ Παναθήνιος ...καλλιτεχνικὴ ἔκθεσις

Στὶς 21 τοῦ Ἀπριλίου στὸ Ζάππειο ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τῆς Ζ' Πανελληνίου Καλλιτεχνικῆς Ἐκθέσεως, πὺ σ' αὐτὴ μετέχουν 417 Ἑλ-

ληνες Καλλιτέχνες. Ἀπὸ σχόλια τῶν ἐφημερίδων μαθαίνομε ἐμεῖς οἱ «περιθωριοδρομοῦντες» ὅτι ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν καλλιτεχνῶν ποὺ ἐμφανίζονται 23 μονάχα εἶναι ἀπ' τῆς ἐπαρχίας κι αὐτοὶ 11 ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη, 3 ἀπὸ τὴν Κύπρο, 2 ἀπὸ τὴν Κέρκυρα καὶ ἕνας ἀπὸ τὴν Καρδίτσα, τὴν Πάτρα, τὴ Μυτιλήνη καὶ τὴν Τήνο. Ἔτσι λοιπὸν, ἡ Ζ'... Πανελλήνιος ποὺ θὰ μπορούσε, χωρὶς τὸν κίνδυνο τῆς ἀκυριολεξίας, νὰ ὀνομαστεῖ καὶ Παναθήνιος ἢ καὶ Ἀθηνῶν καὶ περιχώρων μὲ συμμετοχὴ 20 ἐπαρχιωτῶν καλλιτεχνῶν ὅς ποῦμε, ἄνοιξε τὰς πύλας, ποὺ ἀλλοῦ πάλι, στὸ... Πανελλήνιο ποὺ θὰ μπορούσε καὶ τοῦτο νὰ ὀνομαστεῖ... Παναθήνιο ἢ Ἀθηνῶν καὶ Περιχώρων κλπ. κλπ. Ἴσως ἐδῶ ὁ ἀφελὴς νὰ ἐπέμενε νὰ ρωτήσῃ: ὁ ὅρος εἶναι, ποὺ στὴν περίπτωσιν δὲν προσδιορίζει τὴν ἔκθεσιν ἢ τὴν ἔκθεσιν, ποὺ δὲν δικαιολογεῖ τὸν ὅρο; Ψύλλος στ' ἄχυρα, γιστὶ ἡ πνευματικὴ ἀποκέντρωσις εἶναι βεβαία (!) κι ὅσο γιὰ τὴν ἔκθεσιν «οἴκοθεν νοεῖται» ὅτι, τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ συνεκέντρωσε —τὸ δικαιολογημένο ἄλλωστε— ἦταν καὶ τοῦτο —τί ἄλλο;— Πανελλήνιο κλπ. κλπ.

★ Ἑκκλησις στὰ «φτερά» τῆς ἁλ- λης ὄχθης

Μέγας πειρασμὸς καὶ γιὰ μᾶς αὐτὴ ἡ τρίτομη «Ἱστορία τῶν φλωρεντινῶν καφενεῶν». Τροφὴ πρώτης γραμμῆς γιὰ τοὺς γείτονες τῆς Ραφαηλίας. Διαφημίζονται τὸ «ἐλληνικὸ καφενεῖο» καὶ τ' ἀποδέλοιπα κέντρα, πολιτικὰ καὶ λογοτεχνικὰ, τοῦ παλίου Ἱταλικοῦ νότου. Κάνει χάρις ὁ νεώτερος παρελθὼ τέφιλος μὲ τὰ καιμῶματα καὶ τοὺς καυγάδες τοῦ Παρντούτσι, τοῦ Γοριβάλδη, τοῦ Μαντζίνι, τοῦ Φώσκολου. Πειρασμὸς μιὰ φορά! Ξεμύτισε καὶ στὶς ἐπιφυλλίδες τῆς πρωτεύουσας ἡ νοστολγία. Ἐκεῖνα τὰ πηχιαῖα γιὰ τὴ Δεξαμενὴ, πῶς ἔπαιρνε τὸν «πολλὰ βαρὺ καὶ ὄχι» ὁ Παπαδιαμάντης ἢ πῶς καυγάδιζε ὁ Βάρναλης μὲ τὸν Αὐγέρη. Καίτ' ἄλλὰ γιὰ τοῦ Ζαχαράτου, ποιὲς ὥρες χουζούρευε, ὅς ποῦμε, ὁ Δημητρακόπουλος ἢ ὁ Σκίπης. Ἀπορῶ πῶς παραμελήσαμε κι ἐμεῖς τὴν ἰθαγενὴ μας παράδοση. Καὶ τί παράδοση μάλιστα! Μὲ καταβολὲς ἀληπασαδικοῦ ραχατισμοῦ καὶ μὲ νωπὰ, ἐπιζῶντα δείγματα. Πρὸς Θεοῦ, κάτι πρέπει νὰ γραφεῖ, ὅς ποῦμε γιὰ τὸν «Παρθενῶνα» ὅπου οἱ λόγοι τῆς παλιάς φρουρᾶς ἀνάμεσα σ' ἓνα τάβλι καὶ μιὰ πρέφα ἴσως ἀκόμη καὶ τώρα ἐμπνέονται. Ἡ γιὰ τὴν «Ὁοση» ποὺ εἰας ἐσμὸς ξεστολισμένων μ' ἀργόσυρτες ρουφηξιές —παλιότερα εἶχα-

με τὸ ναργιλέ!» — σχολίαζε τὰ πολιτικά ἄρθρα τῶν ἡμερησίων καὶ «σχημάτιζε» ὑποθετικές κυβερνήσεις. Ἀνάγκη ἐπείγουσα, γιατί ὁ ρυθμὸς ἀλλάζει καὶ χάνεται ἡ παλιὰ γραφικότητα. Γραφικότητα ποὺ ὅπου νὰ ἦναι θὰ τὴν ἐξαλείψει ἡ διάδοχη — καὶ πιὸ πολιτισμένη, αὐτὸ νὰ λέγεται! — παρουσία νέων πνευμόνων, ὅπως εἶναι ἡ «Λέσχη τῶν Ἰωαννίνων» καὶ προσεχῶς ὁ ἐμπνευσμένος «οἶκος τῶν φιλόμουσων» (ἢ κάπως ἔτσι) ποὺ χτίζεται ψηλὰ στὸ νταμάρι τῆς διπλῆς μας Δεξαμενῆς. Νὰ σωθεῖ λοιπὸν κι ἐδῶ ἡ παράδοση. Κάνομε ἐκκλήση στοὺς — πιὸ κατατοπισμένους καὶ ἄρα πιὸ ἐνδεδειγμένους — κονδυλοφόρους τῆς ἄλλης ὁχτῆς!

★ 'Ο δῖσκος τοῦ «'Αξιον ἐστὶ»

Περιφορὰ τοῦ «'Αξιον Ἔστι» στοὺς δρόμους τῆς Πρωτεύουσας. Δημοσιογραφικὸς καμπανισμὸς καὶ παραλήρημα. Ἀνθρώπινα — θὰ πεῖς — ἂν σκεφτεῖς τὴν ἀνάγκη νὰ σχηματιστεῖ κατάλληλη ἀτμόσφαιρα γιὰ τὰ πλήθη. Ἀλλ' αὐτὰ ὅσο εἰκονολατρικά κι ἂν εἶναι, εὐκολα δὲν ἀποκλείουν τὸ... πανηγύρι. Κι οἱ γιορτὲς τῆς Χιλιετηρίδος ἀφοροῦν τὴν οὐσία τῆς ζωῆς τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Πρῶτα — πρῶτα τὸ ἴδιο τὸ ἔμψυχο ὕλικὸ ἀποτελεῖ ἓνα σπουδαῖο ὑπαρξιακὸ του πρόβλημα. Ἀνάγκη νὰ εἶναι ἄμεμπτο καὶ ἄξιο νὰ συνεχίσει τὴν πλούσια παράδοσή του. Προπαντὸς νὰ διαφυλάξει τοὺς θησαυροὺς του ἀπὸ λιμοῦρες καὶ ἡροστρατισμοὺς σὰν αὐτοὺς ποὺ ἀκούστηκαν, πρὶν λίγο: Γιὰ νὰ σκεπαστοῦν κάτι... «ἐξαφανίσαις κειμηλίων» ἔπιασε φῶτιὰ ὁλόκληρη ἡ Ρωσικὴ Σκήτη «Σεράϊ»... Κοντολογίης: Ἑορτασμὸς ὄχι μονάχα γιὰ τοὺς... «φιλοθεάμονες». Εἶναι σοβαρώτερα τὰ θέματα τῆς Χιλιετηρίδος.

★ «'Η ἐνότης τοῦ ἐθνικοῦ χώρου»

Κατὰ τὸν Καθηγητὴν κ. Ι. Πίντον (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 31 Μαρτίου 1963) «'Η προσφάτως διεξαχθεῖσα ἔρευνα διὰ τὴν περιφερειακὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νομοῦ Θεσπρωτίας, μέ τὴν ἐνθουσιώδη συνεργασία ἐκκόντᾶδος σπουδαστῶν καὶ σπουδαστριῶν τῆς Παντείου ἐστηρίχθη ἐπὶ τριῶν βασικῶν προϋποθέσεων:

1) Τὴν σύγχρονον ἰδέαν τοῦ ἔθνους — ὡς χαρακτηριστικῆς εἰδος

ποιοῦ διαφορᾶς πρὸς τὰς ἄλλας (ἐθνικάς) ἀνθρωπίνους ομάδας— ἥτις ἐμπεριέχει τὴν ἔννοιαν τῆς γενικῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς προόδου καὶ τῆς εἰς αὐτὴν συμμετοχῆς ὁλοκλήρου τοῦ πληθυσμοῦ, τοῦ ἀποτελοῦντος ἐκάστην ἐθνικὴν κοινότητα, ἢ κατὰ τὸ δυνάπὸν, μεγαλυτέρων ποσοστῶν αὐτοῦ».

Καὶ ἄλλοῦ:

«Ἡ ἐνότης τοῦ ἐθνικοῦ χώρου, δὲν εἶναι ἀπλὴ θεωρία. Μεταφράζεται διὰ τοὺς νέους, εἰς ἀόγκην ἐναργείας καὶ δράσεως καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οὗτοι ἀποτελοῦν τοὺς καλυτέρους φορεῖς τῶν σχεδίων οἰκονομικῆς (καὶ πνευματικῆς, προσθέτομεν ἡμεῖς), ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδος».

Ἡ ἐπιμεθόριος ἐνδοχώρα μὲ ἱκανοποίηση μεταφέρει ἐδῶ καὶ ὑπογαρμμίζει τὴν ἐνότητα τοῦ ἐθνικοῦ χώρου.

★ Διαφημιστικὲς σκουτοῦρες

Ὑπάρχει μιὰ πνευματικὴ εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ ἀκραίου χώρου ποὺ ταχτήκαμε ὁ καθένας μὲ ἔργα ἢ πάρεργα νὰ ὑπηρετήσουμε; Νομίζω πὼς ὑπάρχει ἓνα γίγνεσθαι, ποὺ πέρα ἰσχυρὰ ἀπὸ ὅποια «κατεστημένα» πάρεργα μᾶς πορηγορεῖ. Ἐπρεπε νὰ τὸ ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ φίλος «παιδαγωγὸς» ποὺ προθυμοποιήθηκε ἢ ἔλαβε τὴν ἐντολὴ νὰ τὴν ἀπομνημειώσῃ σ' ἓνα ἀπὸ τὰ περιοδικὰ—διαφημίσεις τῆς πρωτεύουσας. Νὰ ἀξιολογήσῃ τοὺς παλμούς καὶ τὴ δυναμικὴ αὐτοῦ τοῦ γίγνεσθαι ἦταν ὁ πρῶτος δρόμος. Ὁ δεύτερος ἡ ἀντικειμενικὴ ταξινομήσις ὅλων τῶν πνευματικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ τόπου. Προτιμήθηκε ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ προσαρμόσθηκε πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ περιοδικοῦ, δημοσιεύθηκε δηλ. σὰν μεροληπτικὴ διαφήμιση τῶν «κατεστημένων». Ὁ συντάκτης τοῦ σημειώματος κατόπιν αὐτοῦ ἀποσείει τὴ προσωπικὴ εὐθύνη του:

Ἰωάννινα, 19—4—1963

Ἀγαπητὲ Κύριε Διευθυντά,

Ἐπειδὴ ἐπληροφορήθηκα τὴ δικαιολογημένη διαμαρτυρία σας ἐναντίον μου στοὺς πνευματικοὺς κύκλους τῆς πόλεώς μας γιὰ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο παρωσιάζεται ἡ πνευματικὴ δραστηριότητα τοῦ περιοδικοῦ σας στὸ κείμενο, ποὺ δημοσιεύεται μὲ τὴν ὑπογραφή μου στὸ ὑπ' ἀριθμ. 92) 1963 τεῦχος τῆς «Πειραιϊκῆς—Πατροϊκῆς» μὲ τίτλο: «ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῶν Ἰωαννίνων», ἔχω τὴν τιμὴ νὰ σᾶς γνωρίσω ὅτι τὸ κείμενο τοῦτο, ποὺ δημοσιεύεται, εἶναι πολὺ διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο, ποὺ

ἔστειλα γιὰ δημοσίευσήν.

Ἡ ἐπέμβαση τοῦ ὑπευθύνου τῆς συντάξεως τῆς «Πειραϊκῆς—Πατραϊκῆς» στὸ γνήσιο κείμενό μου, ποὺ ἔγινε ἐν ἀγνοίᾳ μου καὶ ἴσως λόγῳ ἐλλείψεως χώρου, ἀναφέρεται τόσο στὴ διάταξη παρουσιάσεως τῶν φορέων τῆς πνευματικῆς κινήσεως στὰ Ἰωάννινα ὅσο καὶ στὴν ἀξιολόγησιν τοῦ ἔργου τους. Μ' αὐτὴ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ κειμένου στὰ κεφάλαια, ποὺ παρουσιάζονται οἱ συγκεκριμέναι πνευματικὲς δραστηριότητες στὴν πόλιν μας, δημιουργοῦνται σοβαρὲς ἀδικίες, ποὺ ἀφοροῦν ὄχι μόνον τὸν κάθε φορέα ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν μας γενικώτερα.

Μόλις ἔλαβα γνῶσιν τοῦ κειμένου, ποὺ δημοσιεύεται παραμορφωμένο, διαμαρτυρήθηκα μὲ τὴν ἀπὸ 18—4—1963 ἐπιστολήν μου στὴ διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ «Πειραϊκῆ—Πατραϊκῆ». Ἐλπίζω οἱ ὑπεύθυνοι ν' ἀποκαταστήσουσι τὸ σφάλμα τους.

Μὲ πολλὴ ἐκτίμησιν
ΚΩΝ. ΚΙΤΣΟΣ

★ Φιλοπροοδευτικὸς ὄμιλος 'Ηγουμενίτης

«Ἡ καταβολὴ πάσης προσπάθειας πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ πνευματικοῦ καλλιτεχνικοῦ, τουριστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐπιπέδου τῆς πόλεως, ἡ συμβολὴ εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἐκάστοτε παρουσιαζομένων ζητημάτων τῶν ἀφορώντων τὸν ἐξωραϊσμόν καὶ γενικῶς τὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τῆς πόλεως Ἱγουμενίτης ὡς καὶ ἡ συμβολὴ εἰς τὴν ἀξιοποίησιν τῶν ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν χώρων τῆς τε πόλεως Ἱγουμενίτης καὶ τοῦ Νομοῦ Θεσπρωτίας» εἶναι μερικοὶ ἀπ' τοὺς σκοποὺς ποὺ ἔθεσε ὁ «Φιλοπροοδευτικὸς ὄμιλος Ἱγουμενίτης». Συνεκροτήθη μόνον τὸν τελευταῖον καιρὸν καὶ ἔχει στὸ ἐνεργητικὸν του τρεῖς ἐκδηλώσεις ἢ στάθμην τῶν ὁποίων καὶ ὑπαγόρευε τὸ σχόλιόν τοῦτο. Ἡ πρώτη ἦταν ἡ διάλεξις ποὺ ἔδωκε ὁ εἰσαγγελεὺς τῆς πόλεως κ. Σ. Κανίνιας μὲ θέμα: «Ἡ πνευματικὴ ζωὴ στὴν ἐπαρχίαν», ἡ δεύτερη, σχεδὸν ὕστερα ἀπὸ ἓνα μῆνα, ἦταν ἡ μουσικὴ συναυλία ποὺ ἔδωκε ἡ «Φιλαρμονικὴ Ἑταιρεία Μιάνζαρος», ὑπὸ τὴν δὴσιν τοῦ κ. Δολιανίτη καὶ μὲ ἔργα Σοππὲν, Ξύνδα, Σακελλαρίδου Μασκάνι, Βέρντι καὶ Ὁφφενμπαχ καὶ ἡ τρίτη ἡ διάλεξις τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Σ. Δάκαρη μὲ θέμα: «Τὸ Νεκρομαντεῖον τῆς Ἐφύρας». Λοιπὸν ἡ ἐπαρχία μόνον τῆς ἀφυπνίζεται καὶ αὐτοδύναμα πασχίζει νὰ βγεῖ ἀπ' τὸ λήθαργον. Τὸ φαινόμενο χαρα-

κτηρίζεται. σάν ἐξαίρετο κι ἀνεπιφύλακτα συγχαίρουμε τοὺς πρωτεργά-
τας καὶ θὰ τοὺς συγχαίρουμε πάντα ἀρκεῖ νὰ μὴ θελήσουν νὰ βγούν
ἐξω ἀπ' τὰ ὅρια τῶν σκοπῶν ποὺ οἱ ἴδιοι, ἔθεσαν ἥτοι: «... ἀνύψωσις
τοῦ πνευματικοῦ, καλλιτεχνικοῦ, τουριστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐπιπέδου
τῆς πόλεως». Τίποτα ἄλλο!

★ Τὰ «Ἑλληνικά» τῶν ξεναγῶν

«Ὁ δὲ ἀγροίκος τοιοῦτος ἐστὶ. Ἰδὼν βούν, ὄνον ἢ τράγον ἐστη-
κῶς θαυμάζει». Μὲ τὰ χρόνια τ' ἀξιοθαύμαστα ἄλλαξαν. Ἔτσι «στὸν
χώρος αὐτόν, μπαρεῖτε νὰ δεῖτε λαμπασοειδῆ σταλαγμίται, τὸν Μαν-
τύα τῆς Πιρσιφόνης ἢ τὴν Μαρία Ἀ. τουανέττα νὰ ἔχει ἀνοιχτὰ φορέ-
ματα καὶ μεγάλο γιακὰ». Κι ἀκόμη «τὸν σταλακτίτη ποὺ ὁμοιάζει σάν
ἓνα πόδι λέοντος». Ἔτσι τὰ βάφτισαν «οἱ σύζυγοι Πετροχείλου» (ἀ-
σφαλῶς ἤθελε νὰ πεῖ τὸ ζεῦγος Πετροχείλου). Πρωτοτυπία ἀρχο-τοχω-
ριατισμοῦ τὸ ἡλιοβασίλεμα μὲ τεχνητὸ φωτισμὸ καὶ ἡ ἐπίδειξη τῆς θέ-
σης στὴν ὁποία «ἡ Κοινότης Περάματος ἀδεξιῶδη... τοὺς Βασιλεῖς».
Δὲν πρόκειται γιὰ ραδιοφωνικὴ ἐκπομπὴ τοῦ Χατζηχρίστου. Εἶναι ἀ-
τόφιες φράσεις τοῦ 16)χρονου ξεσγοῦ στὸ Σπήλαιο. Κι ὅλα μὲ τὸ ἀ-
ζημίωτο, δικαίωμα εἰσόδου ἡραχμ. 10. Οἱ κρίσεις νομίζω περιττεῦν.
Οἱ μεγαλοσχήμονες ἀρμόδιοι ποὺ κομπάζουν σὲ κάθε εὐκαιρία γιὰ του-
ριστικὴ ἀνάπτυξη ἃς ἐπιχειρήσουν μιὰ ἐπίσκεψη. Ὑπάρχουν κι ἄλλα
θαυμάσια. Τὸ καφε εἶο μπαράγκα στὴν εἴσοδο, τὸ πλῆθος τῶν παιδιῶν
ποὺ σὲ παλιορκοῦν μὲ Κάρτ—Ποστὰλ καὶ Σουβενίρ, ὁ φωτορεπόρτερ
μέσα στὸ Σπήλαιο. Ν' ἀναφέρουμε καὶ τὸν κακὸ φωτισμό; Ἴσως θεω-
ρηθῶμε μίζεροι.

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΑΓΙΟ ΟΡΟΣ

ΜΙΑ ΧΙΛΙΕΤΗΡΙΔΑ Ὁρθοδοξίας καὶ Ἑλληνισμοῦ γιορτάζουμε ἐφέτος στὴν Ἑλλάδα. Μὲ τὴ σειρὰ του κάθε κοιμᾶτι, ἑλληνικῆς γῆς κληρώθηκε καὶ κληρώνεται γιὰ τὰ γίνεῖ ἡ Κιβωτὸς τῆς φυλῆς, τῶν παρὰδόσεων, τῶν κειμηλίων καὶ τῶν θησαυρῶν μας. Στὴ χιλιετηρίδα ποὺ πέρασε τὸ κοιμᾶτι, αὐτὸ ἦταν μιὰ ἀπὸ τὰς χερσονήσους τῆς Χαλκιδικῆς, ὁ Ἄθως. Ἀλλὰ οἱ στατιστικὲς τῶν ἀπογραφῶν, μᾶς λένε πῶς οἱ φύλακες τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς Κιβωτοῦ, οἱ μοναχοί, συνεχῶς ἐλαττώνονται. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴ τοῦ 1940 οἱ κάτοικοι τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἦσαν 4.746, τὸ 1951 3.086, καὶ τὸ 1961 ἦσαν 2.687 (φυσικὰ σ' αὐτοὺς συμπεριλαμβάνονται καὶ μὴ μοναχοί). Οἱ «Γέροι» ὁμῶς συνεχῶς φεύγουν, οἱ νέοι δὲν προσέρχονται νὰ τοὺς ἀντικαταστήσουν. Σ' αὐτὰ ποὺ λέγονται ἢ ποὺ γράφονται, αὐτὲς τὶς ἡμέρες γιὰ τὸ Ἅγιο Ὄρος, πρὸς θεοῦ δὲν εἶδαμε ἢ δὲν ἀκούσαμε νὰ γίνεταῖ λόγος γιὰ τὸν ἐμπλουτισμὸ τοῦ Ἄθω μὲ ἔμψυχο ὑλικό, μὲ ἀνθρώπους. Φαίνεται πῶς ἡ ἐποχὴ μας (ἐποχὴ ἀντιπνευματικῆ;) δὲν σηκώνει κηρύγματα ἀσκητισμοῦ. Ἀλλὰ τὸ νὰ ζητιάει κανεὶς τὸν ἐμπλουτισμὸ τοῦ Ἄθω μὲ ἔμψυχο ὑλικό, εἶναι κήρυγμα ἀσκητισμοῦ; Ἡ μήπως εἶναι κήρυγμα ἐθνικοῦ καθήκοντος; Ἐθνικῆς Σωτηρίας; Τὶς χιλιετηρίδες τὶς γιορτάζουν οἱ ἄνθρωποι, μήπως ὑπάρχει λοιπὸν ἡ πίστις ὅτι χωρὶς ἀνθρώπους, χωρὶς τὸν ἐμπλουτισμὸ τοῦ Ἄθω μὲ ἔμψυχο ὑλικό, θὰ εἶναι σὲ θέσῃ οἱ μεταγενέστεροι νὰ γιορτάσουν μιὰ δεύτερη χιλιετηρίδα;

ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΞ ΚΑΙ ΗΡΟΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ. Φαίνεται ὅτι ὁ Ἡρόστρατος, εἶναι μοιραῖο νὰ βρῖσκει πάντοτε μιμητὲς. Λίγοι ὁμῶς εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ γινώσκουν ὅτι ὁ Ἡρόστρατος δὲν ἤθελε μὲ τὸν ἐμπρησμὸ νὰ ἀποθανάτισῃ τὸ ὄνομά του, ἀλλὰ πρὸς πρακτικὰ ἤθελε νὰ σώσῃ τὸ τομάρι του ἀπὸ «κάτι» καταχρήσεις ἢ, ἐπὶ τὸ ἀπρόσδεκτον, διαχειριστικὲς ἀνωμαλίες ποὺ σ' αὐτὲς ἦταν ἀναιμειγμένους σὰν διαχειριστὴς τῆς περιουσίας τοῦ Ναοῦ τῆς Ἐφέσου. Ἐλέχθη ὅτι ὅταν πρὸ ἐτῶν «ἔπιασε» φωτιά ἡ Ρωσσικὴ Σκῆπη «Σερὰϊ» εἰς τὸ Ἅγιο Ὄρος, ἔγινε γιὰ νὰ καλυφθοῦν «κάτι» ἐξαφαιρίσεις κειμηλίων. Κατόπιν αὐτῶν διερωτώμεθα γιὰτὶ ὁ Ποινικὸς Κώδιξ δὲν ἔχει ἀκόμη ἀναγᾶγει σὲ ἰδιώτημο ἐγκλήμα ποὺ νὰ τιμωρεῖται μὲ τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου;

του τὸ «ἥροστράτειον ἔγκλημα», δηλαδή τὸν ἐμπρησμό πρὸς ἐξαφάνιση τῶν στοιχείων καταχρήσεως.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ ΚΑΙ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ. Ὅταν τὸ 1955 ἐπισκέφθηκα τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἐμόναζε ἐκεῖ μόνοι ἕνας γιατρός. Καὶ μόνον τὸ γεγονὸς αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ μᾶς πεί πολλά πράγματα. Πρῶτα—πρῶτα ὅτι γιὰ 2500 ἀνθρώπους μιᾶς δύσβατης καὶ ἀπομεμονωμένης περιοχῆς ὑπάρχει μόνο ἕνας γιατρός, καὶ αὐτὸς γέρος καὶ ἄρρωστος. Ἐπειτα ὅτι ἡ παράδοσις τῶν ἀρχαίων ἀσκληπιείων δὲ, ἔχει μεταφυτευθεῖ στὰ χριστιανικὰ μοναστήρια, τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ θησαυρὸς τῶν ἱατρικῶν γνώσεων ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς κρύβεται στὶς βιβλιοθήκες τοῦ Ἁγίου Ὄρους δὲν μελετᾶται, δὲ ἐρευνᾶται, δὲ σπουδάζεται. Κι αὐτὸ μπορεῖ ἀδίστακτα νὰ λεχθεῖ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς κλάδους τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ἀκόμη δὲ καὶ γιὰ πολλὰ ἐπαγγέλματα (π.χ. δὲν ὑπάρχουν πλακάδες, δηλοδὴ κτίστες ποὺ ἔχουν τὴν εἰδικότητα καὶ ἐπισκευάζουν τὶς πέτρινες στέγες τῶν ἐκεῖ οἰκημάτων). Ὅταν λοιπὸν ζητοῦμε τὸν ἐμπλουτισμὸ τοῦ Ἄθω μὲ ἔμφυχο ὑλικὸ δὲν ζητοῦμε τὸ περιμάζεμμα ἥροστράτων —διαχειριστῶν, ἀλλὰ τὴν ἐκλογὴ ἐπιστημόνων καὶ ἐπαγγελματιῶν, ποὺ θὰ ἀφιερωθοῦν στὴ μελέτη, διατήρησι καὶ διαφύλαξη τῶν κειμηλίων καὶ τῶν παραδόσεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸ Ἅγιο Ὄρος.

ΝΙΚΙΟΛΑΟΣ Β. ΛΩΛΗΣ

ΑΜΦΙΒΟΛΙΕΣ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Κάθε κρίσις εἶναι ἀπὸ τὴ φύσιν τῆς ὑποκειμενικῆς. Μεταφέρουμε λοιπὸν τὸ βλέμμα καὶ τὴ αἴσθησι ἐνὸς ἄλλου χώρου —τοῦ δικοῦ μας— γιὰ τὸ ἴδιο θέμα, θεωρῶντας τὴ σιωπὴ ἐπιδοκίμασι. Ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὴν κριτικὴ ποὺ παρουσίασε ὁ Σ. Σταμάτης τὰ ποιήματα τῆς τελευταίας συλλογῆς τοῦ Α. Καραντώνη, καὶ πιὸ γενικὰ γιὰ τὴν περίπτωσι τοῦ Καραντώνη.

Ἀναφερόμενος ὁ Σ. Σταμάτης στὸ «Χαλὶ τῆς Εἰρήνης» —«Ἐνδοχώρα» τεῦχος 20α— αἰσθάνεται αἰφνης ὅτι βρίσκεται στὴν πολὺ εὐχάριστι θέσι τῆς ὁμολογίας μιᾶς ποίησης «ἀληθινῆς», μιᾶς ποίησης «ἐλληνικῆς», μιᾶς ποίησης «μ' ἄφθοι διανοητικότητά», κλπ..

Ἄς τὰ δοῦμε ὥστόσο ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Ἐνὰ μεγάλο πρόβλημα γιὰ τὸν ὑπερρεαλισμὸ στάθηκε ἡ σύγχυσι, ποὺ ἀκολούθησε μοιραία τὴν ἐλευθερίαν του. Ὁ καθένας ἔτσι ἔγραφε

ἐνῶ σύγχρονα μέσα σ' ἓνα ἐσωτερικὸ μαῶλογο ἡ πορεία καταπτοῦσε ἀθέατη. Ὁ Δεύτερος Παγκόσμιος ἦρθε βιαστικὰ μετὰ κι ὁ ὑπερρεαλισμὸς ξεπεράστηκε. Ξεπεράστηκε σὰν σχολὴ μὰ δὲν πῆρε πίσω ὅλα τὰ δυσάρεστα. Ἐξετάζοντας δυὸ χρόνια πρὶν ἓνας ἀπὸ τοὺς προφητικούς της κάποτε κριτικούς (ὁ κ. Καραντῶνης) τὴν «σύγχρονη» ἐλληνικὴ ποίηση, παρητήρησε κάπου πικρὰ: «Καὶ προπαντὸς, γιὰ νὰ παρουσιαστεῖς σήμερα ποιητῆς, δυὸ πράγματα δὲν χρειάζονται: Ταλέντο καὶ προάσκησις». «Καὶ πιὸ κάτω: «Ἡ μόνη τους ἐπιδίωξη (τῶν ποιητῶν δηλαδὴ) εἶναι τὸ «ἀράδιασμα». Ἀράδιασμα, στὴ γραμμὴ, φράσεων, λέξεων, εἰκόνων, σχημάτων, ἄσχετων μεταξύ τους, συνήθως χωρὶς ἀντίκρουσμα αἰσθητικὸ ἢ ποιητικὰ νοηματικὸ, καὶ προπαντὸς παρμέων ἀπὸ πανταῦ κι ἀπὸ πούθενά». Στὸ ἴδιο κείμενο συναισθανόμενος ὁ κ. Καραντῶνης εἶα ὀξύμωρο πού ἔθεταν αὐτὲς του οἱ παρατηρήσεις ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι κι ὁ ἴδιος ἀνήκει, στὴ χορεία τῶν ἰδίων ποιητῶν. Τῶν ποιητῶν δηλαδὴ πού τὰ ποιήματά τους εἶναι «ἀράδιασμα στὴ γραμμὴ» καὶ σπεροῦται «ἀντίκρουσμα αἰσθητικὸ ἢ ποιητικὰ νοηματικὸ». Μιὰ τέτοια δήλωση προϋποθέτει ἀσφαλῶς εἰλικρίνεια. Μᾶς προβάλλει ὥστόσο ἓνα ἐρώτημα: Ἀπὸ τὴ στιγμή πού ὁ κ. Καραντῶνης γνωρίζει καὶ τὸ λέει πὼς «ἀραδιάζει», ἐνῶ ἐξακολουθεῖ νὰ γράφει αὐτὴ τὴν ποίηση, ἡ ποίησὶς του ἔχει χαρακτῆρα μὴπως σάτυρας τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς ποίησης, ἢ τὸν ἀπασχολεῖ, ἅς πούμε, περισσότερο σοβαρὰ; Μὲ τὸ πρῶτο μέρος δὲν μπορούμε νὰ ἐπιμείνομε μιὰ καὶ μᾶς λείπει κάποια ὁμολογία τοῦ ἰδίου. Θὰ ὑποθέσουμε λοιπὸν πὼς ὁ κ. Καραντῶνης ἀσχολεῖται σοαδρὰ μὲ τὴν ποίηση. Στὴν περίπτωσιν ὅμως αὕτη, καὶ μὲ τὴν δική του γνώμη, καταλήγουμε μὲ πολλὴ μας λύπη καὶ εἰλικρίνεια νὰ διαυπώσωμε πὼς ἓνας κριτικὸς καλὸς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε ἴσως μέτριος ποιητῆς.

Ὁ Σ. Σταιμάτης μᾶς μιλά γιὰ ποίηση τοῦ Καραντῶνη πού εἶναι «κλειδί» στὴν «κριτικὴ» του, καὶ γιὰ «κριτικὴ» πού μᾶς «βοηθαίνει νὰ δοῦμε τὴν ποίησίν του». Λόγοι ὅχι ἀσήμαντοι μᾶς ἀναγκάζουν νὰ διαφωνήσωμε. Γιατὶ ἡ κριτικὴ τοῦ κ. Καραντῶνη ὑπῆρξε ἀρκετὰ σαφὴς κι ὅταν μίλησε γιὰ θέματα παρθένα πού πρῶτος ἔθετε, ἀρκετὰ σαφὴς κι ὅταν μίλησε —στὸ πλαίσιο τῶν δυνατοτήτων του— γιὰ θέματα μεγάλᾳ καὶ βαθιά. Ἡ «κριτικὴ» του δηλαδὴ δὲν φαίνεται πὼς χρειάστηκε «κλειδί» μ' ὅποιες προεκτάσεις κι ἂν θεωρηθεῖ αὐτό, γιὰτὶ κι ὅταν ἡ κρίσις ξεπηδᾷ «ἀπὸ θερμότατο ἀγκάλιασμα μὲ τὴν ποίηση» καὶ δὲν εἶναι «μονάχα μέτρημα» ἡ μαρτυρία βρίσκεται γι' αὐτὸ στὸ κείμενό πού τὴν παρουσιάζει. Ἴσως τότε βοηθᾷ στὴν ποίηση. Ἀληθινὰ πιστεύουμε πὼς ἡ ποίηση, ἀλλὰ καὶ κάθε τέχνη, ἔχει ἓνα δικό της τρόπο νὰ μιλά. Ὅτι δηλαδὴ αὕτη καθ' ἑαυτὴν μπορεῖ νὰ ἐπαρκεῖ καὶ ὅτι ἂν

κάποιος γράφει ποίηση δὲν χάνει τίποτε ἂν δὲν εἶναι κριτικός. Μένει ἓνα ἄλλο: Ἡ ποίηση τοῦ Καραντώνη ἀήκει μήπως στίς περιοχές ἐκείνες ὅπου βάθος καὶ πρωτοτυπία κάνουν σκοτεινές; Πραγματικὰ στὴν Ἑλλάδα σήμερα καὶ γιὰ ὅποιον πέρασε ἀπὸ τὸ Σολωμὸ στὸν Ἐγγονόπουλο δὲν φαίνεται νὰ ἰσχύει κάτι τέτοιο γιὰ κανέναν ἀπὸ τοὺς ποιητές μας. Ἀκόμα κι ὁ Σεφέρης δὲν νομίζομε πὼς θάταν ἄσημος ἂν δὲν μιλοῦσε γιὰ τὴν ποίησή του.

Ξεφυλλίζοντας τὸ «Χαλὶ τῆς Ἑρμίας», ἢ διαβάζοντάς το καὶ ἀφήνοντάς το στὴ σιωπηλὴ ἐπεξεργασία τοῦ χρόνου μέσα μας, γίνεται αἰσθητὴ ἡ παρουσία κάποιας ἑλλειψης. Πιὸ κοινά: Εἶναι ἓνα πρόσωπο, ἓνας διαμορφωμένος χώρος, ἓνας χώρος ἂν θέλετε μὲ προσωπικότητα ποὺ δὲν ὑπάρχει. Ὁ χώρος τοῦ Α. Καραντώνη μιάζει σὰν καθρέφτης πῶχουν θρυμματίζει καὶ ποὺ κάθε κομματάκι ἀπανακλᾷ ἀπὸ λίγο ξένο φῶς. Τὸ φῶς ὅμως αὐτὸ ἔτσι ἀσύνδετο καὶ ξεκομμένο ἀπὸ τὸν δικό του ὀργανισμό, στὸ τέλος καταντᾷ ἓνα πολωμένο φῶς, δίχως τὶς πρῶτες ιδιότητες, χωρὶς θερμὴ καὶ χωρὶς σπιθίθρα. Ἀναφομοίωτοι καὶ ἀντανεκλαστικά φτασμένοι ὡς ἐδῶ οἱ ὠραῖοι στίχοι τοῦ Ἐλύτη καὶ Σεφέρη καὶ κάποιοι ρυθμοὶ τοῦ Παλαιμά, Σικελιανοῦ κ.ἄ. δείχνουν μὲ μορφές ποὺ ἔχει ἀφαρεθεῖ τὸ βλέμμα. Ἀλλὰ καὶ σὰν σύνολο, ποιήματα τῆς συλλογῆς, δεχόμενα τὶς ἐπιδράσεις φαίνονται σὰν ἄτομα διαφορετικῶν φυλῶν. Γιατὶ πὼς εἶναι δυνατό ὁ ποιητὴς ποὺ ἔγραψε «Τὰ πουλιὰ τῆς Κύπρου μέσα στὸ σπίτι—ρυτὸ» νὰ εἶναι σύγχρονα ὁ ποιητὴς τοῦ «Ψαροκόκκαλο τοῦ ἀθῶου» ἀφοῦ καθένας τους ἀήκει σ' ἄλλο χωρὸ αἰσθητικό, καὶ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ; Καὶ πὼς μετὰ ὁ ποιητὴς ποὺ ἔγραψε αὐτὰ τὰ δυὸ ἔγραψε τὸ ποίημα «Μιὰ θάλασσα»;

Ἀλλὰ καὶ πέρα ἀπὸ αὐτὰ μᾶς περιμένει ἡ ἑλλειψη εἰς ὅς πάθους καὶ ρυθμοῦ. Θὰ θέλοιμε νὰ ἀπαντήσουμε, μὰ δὲν φτάνομε παρὰ νὰ ρωτηθοῦμε πάλι γιὰ τὸ τ' εἶναι λύτρωση σὰν γράφονται οἱ στίχοι αὐτοί. Τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ὠθεῖ, καὶ ποῖο τὸ βάσανο, ποῖος ὁ πνιγμός, πίσω ἀπὸ στίχους σὰν «Ὁ κύριος διευθυντὴς πέθανε ἀπὸ βουδωνοκίλη, κ. λ.π...». Τί εἶναι αὐτὸ μογικὸ, τὸ βαθὺ ἢ μορφικὸ, ποὺ φτιάνει τὰ ποιήματα ἐδῶ, καὶ τί θὰ μένει ἀπ' ὅλα αὐτὰ ὅταν τεθοῦν μὲ τὴ μορφὴ πεζοῦ... Γιατὶ αὐτὸ ποὺ βλέπουμε νὰ διασώζεται μὲ ὅση αὐτόχθονο, νὰ παραινέται μέσα ἀπ' ὅλα, εἶναι μιὰ ὑποτονία. Ἐστὶ κλίμα ἀκρωτηριασμοῦ πνοῆς ποὺ φέρνει ἀμφιβολίες ἂν ἀποτελεῖ κατὰκτηση.

Θὰ ἤθελα νὰ μεταφέρω τὸ καλύτερο ποίημα τῆς συλλογῆς «Τὸ ψαροκόκκαλο τοῦ ἀθῶου». Δυστυχῶς δὲν μπορῶ γιατί δὲν εἶναι ἀπ' τὰ ποιήματα τοῦ Καραντώνη, δὲν εἶναι δηλαδὴ ἀντιπροσωπευτικὸ τῆς συλλογῆς, καὶ γιὰ ἑλλειψη ἀπὸ χώρο. Διαλέγω τότε τὸ μικρότερο ἀπ' ὅλα ποὺ δὲν θεωρῶ ἀπ' τὰ χειρότερα.

ΤΑ ΧΕΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΦΑΡΜΑΚΙ

Τὸ φαρμάκι ποὺ πίνουμε τὸ ἀγόρασε ὁ καιρὸς μας
ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τοῦ καιροῦ μας καὶ δρύϊνα βαρέλια
τὸ προστατεύουν ἀπ' τὶς ἀλλοιώσεις
γιὰ νὰ μᾶς τὸ προσφέρουν
χέρια πολλῶν εἰδῶν χέρια βαριὰ καπνῆλων
χέρια μὲντηδῶν μὲ χαρταρέμια ρούχα
ρούχα γυναικῶν ποὺ σκάβουν τὴ καρδιά μας
χέρια πολιτικῶν καθὼς μιλοῦν κι ἀφρίζουν
χέρια ζητιάνων ποὺ σκοτώνουν τὴν σπλαχνιά μας
χέρια ποὺ ἀνοίγουν δρόμους στὰ ὄνειρά μας
γιὰ νὰ τοὺς ξανακλείσουν μὲ φλογερὰ λουκέτα
τοῦ δεσμοφυλάκα τὰ τριχωμένα χέρια
τῆς καλογρηᾶς καὶ τῆς δακτυλογράφου
τὰ χέρια τὰ πικρὰ τὰ χέρια τὰ ἀστερέμια
τὰ χέρια ποὺ κρατᾶν φαρμάκι καὶ τὸ πίνει
καλαϊδεῖ τὸ φαρμάκι στὰ φρένα μας καλοῖ μου
καὶ λαγαρίζει τὸν αἰθέρα ἀπὸ τὶς ἄγριες
ἀναλαμπές τῶν ἄστρον ποὺ μᾶς πλησιάζουν
ἀχτιωτὰ καὶ μᾶς βεβαιώνουν τὸ ὑπερπέραν
καλύτερα ἀπὸ μιὰ γραφὴ ἀποστόλων
ἀπὸ ἓνα γράμμα ἐρωτικὸ ποὺ θάλλεγε
«Ἐλα στὸ ἀστέρι μας σὲ καρτερῶ ξέρεις τὸ ἀστέρι μας».

Γ. ΑΡΑΓΗΣ

ΘΑΝΑΣΗ ΤΖΟΥΛΗ: Μανῶλη Ἀναγνωστάκη «Ἡ Συνέ-
χεια 3»

Ὁ Μανῶλης Ἀναγνωστάκης «φεύγει» μέσα στὴν ποίησή του. Οὔτε τρόπος νὰ μιλήσει εἶναι ἡ ποίησή του, οὔτε περισσότερο τρόπος νὰ σωθεῖ. Στὴ «συνέχεια 3» βρίσκουμε τὸ λόγο τοῦ Κάφκα: «μόνος. Ἀναλογίζεσαι τί εἶναι αὐτό, χωρὶς ὅμως τὸ δραματικὸ γκρέμισμα, γιατί εἶναι» ἄλλες οἱ ψυχικὲς θέσεις τοῦ ποιητῆ τῆς «Συνέχειας». Ὁρι-
μος ποιητὴς ὁ Ἀναγνωστάκης ἀπὸ τοὺς καλλίτερους τῆς γενιάς του, ποὺ
κράτησε τὸ πρόσωπό του ἀαλλοίωτο, διώκεται ἀπὸ τὴν ἐμπειρία του
ποὺ τέλειωσε ἀπὸ τὴν ἀπομνη τῆς ὀριμότητος «χωρὶς ἐλπίδα πιά» καὶ
ἀπὸ τὴν ἑλλειψη ἰδεολογικῆς σωτηρίας ποὺ θὰ τὴν παρείχε ἡ ζωὴ καὶ

ή ποιήσή του σαν άξίες με αὐτοτέλεια. Ὁ κοινωνικός του προβληματισμός νομίζω, πῶς περισσότερο εἶναι συ εἶδηση συνάφειας παρὰ κοινωνικός πόνος ὅπως τὸν ἐφεύρισκε συχνὰ με ἰδιοτέλεια ἢ τέχνη ἢ ἡ στάση τοῦ κοινωνικοῦ ρεαλισμοῦ. Εἴμαστε σύμφωνοι ὅτι ὅλη ἡ ποίηση ἔχει ὠρισμένη ἰδεολογία, ἂν με τὸν ὅρο αὐτὸ ἐννοοῦμε τὴν ἐσωτερικὴ ὄραση τοῦ ποιητῆ, τὴν ἀτομικὴ του βούληση ποὺ τὴν προβάλλει διαμορφωμένη ἀπὸ τὴ δική του ἐμπειρία καί, κατὰ ἀκολουθίαν, ἐγκλείει ἡ ἰδεολογία αὐτὴ στὴν ποίηση στοιχεῖα ἠθικὰ καὶ κοινωνικά, ἀφοῦ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ συνιστοῦν εἰδολογικά τὴν ἐμπειρία καὶ τὸν προβληματισμὸ τοῦ ποιητῆ. Ἀπὸ τῆς ἀπαφῆς αὐτῆς ὁ Μαιώλης Ἀναγνωστάκης περισσότερο στὴ «συνέχεια 3» ἔδωκε ποίηση ἀτομικοῦ ἀδιεξόδου καὶ ἀτομικῶν λεπτομερειῶν παρὰ κοινωνικῆς οἰκοδομῆς ἢ δεοντολογίας.

Στὴ «Συνέχεια 3» μένει ἀ αἰλλοιότως τὸ ἄτομο καὶ ὅταν τὰ σύμβολά του, ποὺ ὠρισμένα ἔχουν ἄλλη διάρκεια ζωῆς μακρύτερη συνήθως ἀπὸ τὸ ἄτομο, παύονται ἢ πεθαίνουν, πᾶντως παύουν νὰ δροῦν:

Κάτω ἀπ' τὶς ράγες τοῦ τραίνου
Κάτω ἀπ' τὶς γραμμὲς τοῦ βιβλίου
Κάτω ἀπ' τὰ βήματα τῶν στρατιωτῶν

Όταν ὅλοι περάσουν —πάντα σὲ περιμένω.

Πέρασαν ἀπὸ τότε πολλὰ τραῖνα
Κι ἄλλα πολλὰ βιβλία θὰ διαβαστοῦν
κι ἄλλοι στρατιῶτες τὸ ἴδιο θὰ πεθάνουν.

Κάτω ἀπὸ κάθε τι ποὺ σοῦ σκεπάζει τὴ ζωὴ
Όταν ὅλα περάσουν.—
Σὲ πρὶμένω.

Εἶδε τὴν «ἄλλη πλευρὰ τῶν πραγμάτων» ὁ Ἀναγνωστάκης. Ὑπάρχει δηλαδὴ ἓνα ἄλλο γίγνεσθαι στὴ «Συνέχεια 3», ποὺ ὁλοκληρώνεται στὴ «Συνέχεια 1» καὶ στὴ «Συνέχεια 2», ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ εἶναι ἡ «ἀρθμητικὴ τῶν ἰδεῶν» ἢ ἡ καταστροφὴ τῆς ἰδίας τῆς ποίησης σαν τρόπου νὰ μιλήσουμε καὶ νὰ σωθοῦμε ἢ ἓνα βῆμα πρὸς ἄλλη ἔκφραση «ὅλο καὶ πιὸ γυμνὰ, ὅλο καὶ πιὸ ἀναρθρα» χωρὶς λέξεις. Στὶς «ἐποχές» ὁ Ἀναγνωστάκης ἦταν ὁ πλησίον, μέσᾳ στὰ ἴδια τοιχώματα τοῦ φόβου ποὺ τὸ ἐνῶνε με τοὺς ἄλλους. Ἐγγραφε ὕστερα ἀπὸ τὸν πόλεμο «γιατὶ ἡ σιωπὴ εἶναι ὁ δισταγμὸς γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο».

Στὴ «Συνέχεια 3» παλεύει μέσα στὰ τετελεσμένα τῆς ζωῆς με παρβολές, με παραμύθια, γιατί τὰ σύμβολα αὐτὰ εἶναι πιὸ πολλὰ ἀπὸ

τὶς λέξεις ἢ γιὰ τὴν δραματικὴν διάστασιν τῆς ζωῆς παραμορφώνεται οἰκτρὰ μέσα στὴν ποίησιν.

Στὴ «Συνέχεια 3» παλεύει μέσα στὰ τετελεσμένα τῆς ζωῆς μὰ ἡ «ἀντίστασις» αὐτὴ δὲν ἔχει οὔτε τὸ στίγμα τοῦ ἀφανισμοῦ («κάτι σὰν τάφος» ὅπως γράφει ὁ Μ. Σαχτούρης. Μένει «χωρὶς δυνατότητες καρποῦ χωρὶς δυνατότητες σήψεως σὲ χώρῳ ποὺ «τὰ παράθυρα ἔγιναν ἀγκώνες» καὶ «οἱ πόρτες ἔγιναν στόματα» ἀπ' ὅπου «βγαίνουνε ὁλοένα ἄνθρωποι σὰν ὀργισμένες λέξεις».

Δὲν ὑπάρχει τὸ σύνολο ἀλλὰ ἡ μονάδα
Αὐτὴ ἡ χαίνουσα ὀπὴ ποὺ μέσα τῆς ριζώνει
Ριζώνει ἀτέρμονα ὁ φοβερός κοιλίας
Σὲ μιὰ ἐγκοπὴ τοῦ μυστικῆ νὰ φυτευτεῖ
Ὁ τελευταῖος σου στίχος καὶ νὰ μείνει

Ἀδικάλλαιχτος, ἀπρόσιτος, ἔτοιμος πάντα.
Χωρὶς δυνατότητες καρποῦ
Χωρὶς δυνατότητες σήψεως.

Ὑπάρχει ἐδῶ ἡ νέα βούλησις ποὺ ριζώνει ἀτέρμονα ὅπως ὁ κοιλίας στὸ ἄτομο ἢ οὐδετερότητα ἀπὸ δίωξη ἐμπειρίας, χωρὶς τὴ διαλεκτικὴ μὲ τὰ «ὕπὲρ ἢ κατὰ».

Τώρα εἶναι ἀπλὸς θεατὴς
Ἀνώνυμος ἀνθρωπάκος μέσα στὸ στήθος
Μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα σὰν ἔτοιμος νεκρὸς

Ὁ Δοστογιέφσκι ἀνακαλύπτει στὸ βιβλίο του «ὁ ἔφηβος» τὸν πόνο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο κυριαρχοῦν οἱ συγγραφεῖς ὅταν δὲν βρίσκουν τὸν τρόπο νὰ σωθοῦν μέσα στὸ ἔργο τους, ἢ ὅταν δὲν μποροῦν νὰ ἐκφραστοῦν ἰσόποσα μὲ τὸ μέτρο ποὺ διαοοῦνται ἢ αἰσθάνονται. Ὁ Μανόλης Ἀναγνωστάκης φτάνει σὲ ἀντίληψη μηδενιστικὴ γιὰ τὴ δυνατότητα καθαρμοῦ ποὺ κλείει ἡ ποίησί του, ὅπως καὶ γιὰ τὴ ὁποια ἠθικὴ τελεολογία τῆς, ἀφοῦ ἡ ποίησις δὲν βοηθᾷ «στὰ ὑψηλὰ ἰδιανικά, στὴ συνείδηση τοῦ χρέους» καὶ στὴν ἐξοδὸ ἀπὸ τὸν καταναγκασμό. Οἱ διαπιστώσεις του μάλιστα αὐτές χωρὶς νᾶχουν τίποτε τὸ ἐγκεφαλικὸ ὥστε νὰ γίνονται ἀφορισμοὶ ἀντιπονητικοί, ἀποτελεῖ, ὁλόκληρη κλίμακα, ἔχουν ὀρισμένη γραμμικὴ πορεία ἀνόδου ἀπὸ τὸν περιορισμὸ ποὺ ἐπιβάλλει ἡ ποίησις καὶ τὴν καταφυγὴ τοῦ ποιητῆ σὲ «παραμύθια καὶ σκοτεινὲς παραβολές» ὡς τῇ «Συνέχεια 1» ποὺ ὁ ποιητὴς γράφει «ποι-

ήματα χωρίς ἤχους καὶ λέξεις» καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ὡς τὴν ὁλοκληρωμένη κα-
ταστρεφὴ τῆς ποίησης στὴ «Συνέχεια 3»:

Ὅλο καὶ πιὸ γυμνὰ
Ὅλο καὶ πιὸ ἀναιρθρα
Ὅχι πιὰ φράσεις
Ὅχι πιὰ λέξεις
Γραμμάτων σύμβολα
Ἀντὶ γιὰ τὴν πόλη ἢ πέτρα
Ἀντὶ γιὰ τὸ σῶμα τὸ ἰύχι
Ἀκόμα πιὸ πολὺ: μιὰ αἱμάτινη
Σκοτωμένη κηλίδα
Πάνω στὸ μικροσκόπιο.

Ἡ ποίηση τοῦ Μανώλη Ἀναγνωστάκη ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἰδεο-
λογίας ὅπως τῇ καταλάβουμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κριτικοῦ μας σημειώ-
ματος, ἢ ἔχει ὁλοκληρωθεῖ ἢ ἔχει καταστραφεῖ —καὶ τὰ δύο ὁμόκεν-
τρα εἶναι. «Τὸ ἐγκλημα ἔγινε. Χάσαμε τὸ ἴδιο τὸ σπίτι μας μὲ τὰ ὑ-
πάρχοντα. Δὲν ὑπάρχει ἐπερχόμενο ἐκτὸς «ἀπὸ τὸ χάδι τῶν νεκρῶ»
στὴ «Συνέχεια 3»:

Τεράστιο ἄσπρο περιστέρι μὲ μαρμαρωμένο χαιμόγελο
Ἀπλώσε ἀπλώσε τὶς φτερούγες τῆς ἡ ὥραῖα Εἰρήνη
Μέσ' στὸ τεράστιο ὑπόστεγο κυοφορεῖται τὸ ἔκθαμβο
μέλλον τοῦ Ἀζώτου.

Γ. ΤΡ: Π. Χ. Μάρκογλου «Οἱ Ἐγκλειστοί»

Μόνον ἐγώ,
σ' αὐτὴν τὴ βόρεια πόλη
μὲ τὸν ἀγέρα νὰ λεηλατεῖ
καὶ τὴ ἰύχτα ἀπ' τὸ μέτωπο
νὰ κυλάει ὡς τὰ ἰύχια,
ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ φῶς...

Δὲν εἶναι οἱ καλύτεροι στίχοι αὐτοί. Οἱ «Ἐγκλειστοί», ἡ ποιη-
τικὴ συλλογὴ τοῦ νέου Κοιβαλιώτη ποιητῆ Π. Χ. Μάρκογλου εἶναι μιὰ
καινούρια ὁλόγυμνη ποιητικὴ φωνὴ πού πρέπει νὰ πάρει τὴ θέση τῆς
μέσα στὴν ὅλη ποιητικὴ ἱστορία τῶν γραμμάτων μας. Εἶναι ἀληθινὴ,
ἥσυχη. Δὲν ἐκπαίδευεται οὔτε ἐξωραϊζεται γιὰ νὰ ἐκβληθεῖ, ὑποβάλ-

λεται μονάχα σὰν τὸ κλίμα, τὸ ψυχικὸ κλίμα ἑνὸς νέου ἀνθρώπου ποὺ συλλαμβάνει τὴν ἔλλειψη καὶ τὴν σκληρότητα τοῦ σημερινοῦ μας καιροῦ καὶ προσπαθεῖ νὰ μεταστοιχειώσῃ τὴν ἀγωνίαν τῶν διαπιστώσεων του σὲ ποιητικὸ λόγο αὐθόρμητα ὁλοκληρωμένο καὶ τραγικὰ πραγματωμένο.

Καὶ πάνω σὲ τούτη τὴν προσπάθεια ὁ κ. Μάρκογλου, στὴν προσπάθειαν νὰ μεταστοιχειώσῃ τὴν καθημερινὴν πίκρα του σὲ ποιητικὸ λόγο ἀσπάζεται νὰ ἀποχωριστεῖ τὴν κοσμικὴ του ὑπόσταση καὶ νὰ γίνῃ μιὰ οὐδέτερη ὑπαρξὴ χωρὶς συγκεκριμένους διαστάσεις ποὺ δικαιώνεται μονάχα ἀπ' τὴν ὑπερβολικὴ εὐαισθησίαν τῆς ποιητικῆς του γεύσης, τῆς ἀκοῆς, τῆς ὁράσεως καὶ γεύεται τὴν πίκρα τῶν καθημερινῶν στιγμῶν. «μόνον αὐτὸς στὴ βόρεια πόλιν». Καὶ ἀκούει τοὺς ἤχους τῶν πραγμάτων ποὺ συνθλίβονται κάτω ἀπ' τὴν πίεση, τὴν ὁποιοδήποτε πίεση «κάτω ἀπ' τὸ ἀγρυπνο μάτι τοῦ ἐκτιμητῆ», καὶ παρακολουθεῖ μὲ ἀγωνίαν τὴν κίησιν τοῦ σύμπαντος καθηλωμένου στὴν ὀροφὴ τοῦ ἐρημου δωματίου του.

«Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀστερισμὸς
τοῦ Ὁρίωνα, νὰ ἡ κόμη τῆς Βερενίκης...».

Ὁ κ. Μάρκογλου θυσιάζεται γιὰ νὰ κρατήσῃ ἀσπατάλιστη τὴ μνήμη μιάς δυστυχίας κι ἄς λέει πὼς βασανίζεται. Ἡδονίζεται μέσα στὴν ὀδύνῃ τῶν τραυμάτων του, στὴν ἀναθυμίασιν τῆς σήψης τῶν πτωμάτων ποὺ κάποτε εἶτα· εἶτα τὰ ἐράσιμα σώματα τῶν παιδικῶν δραματισμῶν. Κινεῖται «μόνον αὐτὸς» στοὺς σκοτεινοὺς χώρους του καὶ κεῖ βρίσκει ἀπόλυτη τὴν οὐσίαν τοῦ εἶναι του μέσα στὰ σκοπεδία τῶν ὤρων ποὺ ἀραδιάζει ἀριθμοὺς καὶ καμπύλα σχήματα. Δὲν φαίνεται νὰ ἀποζητᾷ τὴ λύτρωση, γιὰτὶ φοβάται. Φοβάται μήπως τὸ φῶς, ἡ ἱαση τοῦ στερήσῃ τὸ δικαίωμα, τὴν εὐαισθησίαν τῆς ἀφῆς του, μιᾶς ἀφῆς ποὺ τοῦ προμηθεύει τὴν συγκίνηση καὶ τὴ δύσαιμη νὰ ἐκφραστεῖ.

«Ὅκτὼ χρόνια
περιεργάζουμαι τὸ πτώμα αὐτὸ
ὁκτὼ χρόνια καὶ δὲ λέω νὰ τὸ θάψω».

Καὶ δὲν πρόκειται νὰ τὸ θάψῃ ποτὲ τὸ πτώμα αὐτὸ ὁ νέος μας ποιητής. Θὰ τὸ περιφέρει στὴν ὁποιοδήποτε πόλιν, θὰ τὸ προσκομίζει στὶς θάλασσες τῆς ἱστορίας του, στὶς ἰδιαίτερες κιάμορες ποὺ ὀρίζουν μὲ τὸν χῶρο τους. Τὸ φεγγάρι γιὰ τὸν κ. Μάρκογλου θὰ μείνῃ ἓνα «σαρκόβορο φῶς».

Ὁ «διακόπτης» θὰ μείνῃ μιὰ χαμένη στιγμή τοῦ χώρου, ἑνὸς

χώρου πού δέχεται νὰ τραυματιστεῖ, νὰ καπακερματιστεῖ, νὰ ἐξαφανιστεῖ τέλος, γιὰ νὰ χαρεῖ μέσα στήν ἀπουσία του ὁ ποιητής «ἐνθυμούμενος» καί «ἀναιμένων».

Δέν λέω πῶς ὁ ποιητής τῶν «Ἐγκλείστων» προγραμματίισε τήν ἀτμόσφαιρα τῆς ποιητικῆς του, ὅχι, μὰ δέθηκε τόσο πολὺ μέ τὸ «πτῶμα του» πού εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀνασηκωθεῖ σὰν ἐλπίδα, σὰν πραγμάτωση. Θὰ μείνει μιὰ αἰῶνια προσδοκία χωρὶς φῶς καὶ ἥλιο, νὰ σήπεται μέσα στήν «πολιτεία» του, μέσα στὸ δικό του σύμπαν νὰ ταλανίζεται γεμίζοντας τὰ λογιστικά του βιβλία με ἀκατάληπτους ἀριθμούς καὶ στιγματίζοντας τὶς παλάμες του με αἱμάτινους στίχους.

«Τὰ γραφεῖα ταξιδίῳ, ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμός,
ἡ ἀκτοπλοϊκὴ ἐταιρεία, οἱ ὑπεραστικές γραμμές,
δέν ἐκδίδουν εἰσιτήριον».

Ποῦ νὰ πάει. Ἡ θέση του εἶναι ἐδῶ, κι ἀπὸ δῶ θεᾶται τὴν κατὰστροφή.

Γενικὰ ἡ ποίηση τοῦ Κ. Μάρκογλου χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ αὐστηρὴ «ὀμοκεντρικότητα», στοιχεῖο βασικὸ γιὰ ν' ἀποκτήσει τὴν ἐνότητα, τὴν γνησιότητα καὶ τὴν εὐαισθησία τὴν ἀπίθανα εὐστοχη πού τὴ χρειάζεται γιὰ νὰ δικαιωθεῖ καὶ γιὰ νὰ μᾶς ἀναγκάσει νὰ περιμένουμε τὴν συνέχειά της.

Γιὰ τὸ δεύτερο μέρος τῆς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Κ. Μάρκογλου, δὲ λέω τίποτα. Θὰ προτιμοῦσα νὰ τὸ διαβάσω σὰν ἓ αὐθαυμάσιο μόνπρακτο.

Εἶναι ἓνας ἄξιος ποιητής ὁ νέος πού ἔγραψε τοὺς «Ἐγκλείστους».

